

HƏYAT BİLGİSİ

METODİK VƏSAİT

1

GÜLSƏN SOLTANOVA
NƏRGİZ CABBARLI

Ümumtəhsil məktəblərinin **1**-ci sinfi üçün

HƏYAT BİLGİSİ

fənni üzrə dərsliyin

METODİK VƏSAİTİ

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
info@eastwest.az və **derslik@edu.gov.az**
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

ŞƏRQ-QƏRB

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	3
I sinif Həyat bilgisi fənninin məzmun standartları.....	24
Perspektiv planlaşdırma cədvəli	28
Gündəlik planlaşmaya dair nümunələr	30

AİLƏ

Diaqnostik qiymətləndirmə	31
1. Ailə.....	32
2. Kollektiv	33
3. Məktəb qaydaları	35
4. Gün rejimi	36

DÜNYA

5. Canlılar və cansızlar	38
6. Yaşamaq üçün vacib olanlar	40
7. Canlıların yaşadığı yerlər	41
8. Cansızların əlamətləri	43
9. Fəsilələr	44
10. Təbiət	46
11. Təmiz ətraf mühit	47
Layihə. Gəlin quş yuvası düzəldək.....	50

DÖVLƏT

12. Hüquqlar	52
13. Dövlət rəmzləri	53
14. Pullar	54
15. Büdcəni qoruyaq	55
Layihə. Gəlin kitabça tərtib edək	57

DAVRANIŞLAR

16. Biz necə davranmalıyıq.....	59
17. Yanlış davranışlar.....	60
18. Yaxşı xüsusiyyətlər	61
19. Xoşagəlməz xüsusiyyətlər	63
Layihə. Yurdumuza bahar gəlir	64
20. Din	65
21. İnsanlara hörmət və qayğı	67
Layihə. Sehrli torba.....	68

SAĞLAMLIQ

22. Sağlam həyat	70
23. Geyimlər və sağlamlıq	71
24. Ehtiyatlı olaq	72
25. Təhlükəli avadanlıqlar	73
26. Nəqliyyat növləri	74
27. Yol hərəkəti qaydaları.....	75
28. Təbii fəvqəladə hadisələr	76
29. Qəzalardan müdafiə.....	78

İstifadə olunan və tövsiyə edilən mənbələr	79
--	----

GİRİŞ

Təqdim olunmuş kitab 1-ci sinfin Həyat bilgisi dərsləri əsasında hazırlanmış və müəllimlər üçün nəzərdə tutulmuş metodik vəsaitdir. Vəsaitin müəllifləri çalışıblar ki, 1-ci sinif səviyyəsi üzrə fənnin qarşıya qoyduğu məqsədlərin reallaşdırılmasında müəllimlərə daha səmərəli yollar təqdim etsinlər.

Artıq on ildən çoxdur ki, respublikamızın ümumtəhsil müəssisələrində müasir təhsil metodları tətbiq edilir. Müəllimlər bu illər ərzində fənn kurikulumlarının tətbiqinə yönəlmiş çoxsaylı təlim texnologiyalarına yiyələnmişlər. Bu səbəbdən də hər bir dərslər öz rəngarəngliyi ilə müəllim yaradıcılığının məhsuluna çevrilməlidir. Müasir müəllim üçün “deyilmişlərin təkrarı” cəlbədicilərinə bilməyəcəyi üçün müəlliflər tövsiyə olunan metodik vəsaiti nəzərəcərpacaq dərəcədə maraqlı etməyə çalışıblar.

Gördüyünüz kimi, çap olunmuş dərslərlik öz rəngarəngliyi, sadəliyi və orijinal yanaşması ilə əvvəlkilərdən fərqlənir. Müəlliflər burada, ilk növbədə, şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərini, maraqlarını, arzu və istəklərini nəzərə almağa, müasir tələblərdən çıxış etməyə cəhd etmişlər.

Məlumdur ki, dərslərlik müəllimin, fənnin və biliyin şagirdlə ünsiyyətə girdiyi başlıca öyrənmə vəsaitidir. O, şagirdlə təmasda olan səssiz informasiya daşıyıcısıdır. Bu səbəbdən də şagirdin dili ilə ifadə olunduqda ötürülən bilik və aşılacağı bacarıqlar daha səmərəli olur. Dərslərlik həm də şagirdin müstəqil fəaliyyəti üçün əsas məlumat resursudur. Onun şagird üçün əlçatanlığı, başqa sözlə, sadəliyi və cəlbədiciliyi öyrənmə prosesinə müsbət təsir etməklə yanaşı, həm şagirdin, həm də təhsilə ürəklə vəsait sərf edən dövlətimizin ümumi maraqlarına xidmət edir.

Metodik vəsait üçün də eyni sözlər deyilə bilər. Müəlliflər onu hazırlayarkən vəsaitin dövrün tələblərindən çıxış edəcəyi, müəllim üçün həqiqi “əməkdaş”a çevriləcəyi arzusundan ilhamlanmışlar.

Unutmaq olmaz ki, istənilən metodik vəsait öz seçimində sərbəst olan müəllim üçün tövsiyə materialıdır. O, müəllimin sərəştəri fasilitator olmasına xidmət edir. Bu səbəbdən də aydın dili ilə seçilməli, təlim prosesinin təşkilində, nailiyyətlərin qiymətləndirilməsində, öyrədən gələcək işlərində, planlaşdırılmasında “mayak” rolunu oynamağı bacarmalıdır. Təqdim edilən metodik vəsait müəllimləri daha yaradıcı, fəal təlimin tətbiqində daha inamlı olmağa çağırır. Bundan başqa, o, müəllimlərin tez-tez üzləşdikləri problemlərin həllinə də istiqamətlənmişdir. Düşünürük ki, dərslərlik birinci sinif səviyyəsini əhatə etdiyindən metodik vəsait ibtidai sinif müəllimlərinin işini bir neçə il tənzimləyə biləcək tövsiyələrlə zəngin olmalıdır.

Birinci tövsiyə: psixoloji məqam

Müəlliflər səviyyələr üzrə dərslərlik hazırlayarkən əvvəlcə məzmunun dərk olunmasına nail olmağa çalışmışlar. Fəal təlimin əsas məqsədlərindən biri də məhz çatdırılan informasiyanın düzgün şəkildə qəbuluna və dərkinə yönəlidir.

Bilirik ki, qavramanın müxtəlif təlim yolları mövcuddur. Ümid edirik, müəllimlərin əksəriyyəti bu yolları yaxşı tanıyır və iş prosesində oxuyub-anlama, analiz-sintez, yaradıcı tətbiqetmə kimi müxtəlif bacarıqların istifadəsi üçün fərqli təlim üsullarını tətbiq edirlər.

Bununla belə, bəzən gənc və yaxud illərlə ənənəvi tədrisin çərçivəsindən kənara çıxmayan müəllimlərin interaktiv təlim üsullarına müraciət edərkən çətinlik çəkdiyi hiss olunur. Lakin müasir ibtidai sinif müəlliminin bugünkü fəaliyyəti daha uzaq hədəflərə istiqamətlənmişdir: indi atılan addım, ən azı, on ildən sonra öz nəticəsini göstərəcəkdir. Bu mənada, gələcəyini ibtidai siniflərin tədrisi ilə bağlayanlar öz iddialarında daha inadkar olmalıdırlar. Bütün çətinliklərə baxmayaraq, qarşıya çıxan maneələri inamla aşmağa bilməli, müəllim sərəştəsinin tələblərinə cavab vermək üçün səylə çalışmalıdırlar.

Müasir dövr rəqabətədavamlı mütəxəssislərə tələbatı artırmışdır. Daxili inam hissi istənilən peşə sahibini daha böyük nailiyyətlərə sövq edir. Ona görə də hər bir müəllim – istər o bu peşədə ilk addımını atsın, istərsə də növbəti yeniliyi tətbiq etsin – özünə inanmasa, məqsədə yetişmək

üçün daha çətin maneələri aşmalı olacaq. Bu baxımdan, iddialılıq və israrlılıq, daim irəlidə olmaq arzusu sizin şüarınıza çevrilməlidir ki, qarşıya qoyduğunuz məqsədlərə yetişə biləsiniz.

Müasir dövrün nəbzini tutmağa çalışan dövlətimizin Təhsil Strategiyası səriştəli öyrənmə prosesinə əsaslanır. Pedaqoji səriştələrə malik Azərbaycan müəlliminin yetişdirilməsi dövlətin qarşısında dayanan prioritet məsələlərdən biridir.

Dövrümüzün səriştəli müəllimi öz fəaliyyətində, ilk növbədə, aktiv müəllimdir. Onun fəaliyyətinin əsasında yeniliklərin davamlı olaraq təcrübədə tətbiqi və təkmilləşdirilməsi dayanır. Çünki bu gün qazanılan bilik sabah üçün köhnələ bilər. Bu, rəqabətyönümlü informasiya cəmiyyətinin önündə gedən təlim-tərbiyə prosesi üçün adi qarşılanacaq haldır. Səriştəli müəllim yaranan problemə fərqli yanaşır, onu bir fürsətə, informasiyaya çevirir, şagirdləri ilə bərabər "email" edir, təcrübəyə yönləndirir, fərqli istiqamətlər axtarır və milli-mənəvi dəyərlərə sadıq qalan, eyni zamanda bəşəri təfəkkürə sahib vətəndaşların yetişdirilməsində başlıca ehtiyat kimi görür. Bu baxımdan, səriştəli müəllim, ilk növbədə, yaradıcı (kreativ), tənqidi düşüncəyə malik, ideyalardan bəhrələnən (kalobrativ) və öz həmkarları ilə daim əməkdaşlıq etməyi bacaran (kommunikativ) peşəkardır.

İkinci tövsiyə: cari planlaşdırma

Müasir interaktiv təlim araşdırmaya əsaslanan mürəkkəb və mərhələli prosesi ehtiva etdiyindən onu təşkil etmək müəllimin qarşısında duran başlıca vəzifədir. Təlimin məqsədi şagirdi esensori ("burada və indi") fəaliyyətə cəlb etməkdir. Onun hər bir mərhələsi ayrıca bir yanaşma tələb edir. Bu baxımdan, səriştəli müəllim əvvəlcədən öz hədəflərini müəyyənləşdirir bilir və düzgün planlaşma tərtib edir. Hədəf yerə deməyiblər:

"Əgər sən bu gün plan qurmamırsansa, demək, artıq uğursuzluğun planını qurmusan".

Ona görə də düzgün olaraq müəyyənləşdirilmişdir ki, fəal təlimin keçirilməsində ilk addım dərslərin əvvəlcədən planlaşdırılmasıdır. Planlaşdırılma təkcə müəllim qarşısında qoyulan tələb deyil, o, dövlətin fənn üzrə qoyduğu tələblərin (standartların) həyata keçirilməsində uğurlu təlim prosesinin təşkili deməkdir. Dərslərin planlaşdırılması həm də fasilitatorun qarşısına çıxıb biləcək gərəksiz problemlərin həlli zərurətindən doğur. Bu baxımdan, həm cari, həm də perspektiv planlaşdırma, ilk növbədə, dərslərin keyfiyyətinə xidmət edir. Planlaşdırma əsasında dərslərin vaxtı düzgün bölünür, şagirdlər məqsədəmüvafiq üsullar seçməklə fəaliyyətə cəlb edilə bilər, mövzu üzərindəki biliklərin dərkinə, bacarıqların aşılmasına nail olunur, ümumiləşdirmələr aparılır, qiymətləndirmənin düzgün və səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi mümkün olur. Bu baxımdan, cari planlaşdırma təlim maraqlarına xidmət etsə də, bilavasitə müəllim üçün gərəkli vasitədir.

Hamı bilir ki, planlaşdırmanın iki növü var (*perspektiv və cari*). Biz, ilk növbədə, **cari planlaşdırmanın** üzərində dayanmaq istərdik. Düşünürük ki, gündəlik planlaşdırmanın mərhələlərini artıq yaxşı bilirsiniz. Bununla belə, xatırlamanın zərəri olmadığından onu bir daha qeyd edirik:

- 1. Motivasiya** (*problemin qoyuluşu, fərziyyələr, tədqiqat sualı*);
- 2. Tədqiqatın aparılması** (*müxtəlif iş formalarının tətbiqi, fəaliyyətin üsullara əsasən müəyyənləşməsi, yəni tapşırıqlar*);
- 3. Məlumatın mübadiləsi** (*tapşırıqlara verilən cavabların dinlənilməsi*);
- 4. Məlumatın müzakirəsi** (*tapşırıqlar ətrafında müzakirə*);
- 5. Ümumiləşdirmə** (*nəticələrin əldə olunması, tədqiqat sualına cavabın tapılması, yeni biliyin əldə edilməsi*);

6. Yaradıcı tətbiqetmə (nəticələrə əsasən yaradıcı layihənin həyata keçirilməsi, öyrənilənə verilən dəyər);

7. Qiymətləndirmə (təlimin nailiyyəti).

Beləliklə, düzgün tərtib olunmuş planlaşdırma uğurlu dərsin təməlidir. Bunun üçün müəllimdən bir sıra bacarıqlar tələb olunur. O, ilk növbədə, mövzu əsasında standartların seçilməsini, təlim nəticələrinin – məqsədlərin, integrasiya imkanlarının, iş formalarının, iş üsullarının, vaxt bölgüsünün və resursların müəyyənləşdirilməsini bacarmalıdır.

Dərsin planlaşdırılması üçün aşağıdakılara xüsusi diqqət edilməlidir:

1. Perspektiv planlaşdırmaya əsasən, tədris vahidinin və mövzunun dəqiqləşdirilməsi, standartın düzgün seçilməsi və vaxt bölgüsünün düzgün aparılması;
2. Standarta və mövzuya əsasən, təlim nəticələrinin düzgün çıxarılması;
3. Perspektiv planlaşdırmaya əsasən, fənlərarası integrasiyanın tətbiqi imkanlarının dəqiqləşdirilməsi (təlim nəticələrinə əsasən, onlar perspektiv planlaşdırmada göstərilənlərdən fərqli də ola bilər);
4. Təlim üsullarının seçilməsi;
5. İş formasının müəyyənləşdirilməsi;
6. Təlim prosesində gərəkli olan resursların əlçatanlığı.

Dərsin planlaşdırılmasında müəllimləri istiqamətləndirən başlıca məqam mövzuya əsasən seçilmiş məzmun standartıdır. Məhz standarta əsasən, təlim nəticəsi, tədqiqat sualı, forma və üsullar müəyyənləşdirilir, tədqiqat aparılır, ümumiləşdirmələr əldə edilir, fəaliyyət qiymətləndirilir. Standart dərs boyunca sizi istiqamətləndirən başlıca vasitədir. Dərsin bütün mərhələləri standarta əsasən müəyyənləşir və standarta xidmət edir.

Bunun üçün, ilk növbədə, standartı bilik və fəaliyyət komponentlərinə ayırmaq gərəkdir. Mövzu əsasında dərstdə hansı biliklər əldə olunacaq (informasiya), bunun üçün qarşıdakı məqsədlər nədən ibarətdir, şagirdlər nə edəcəklər (tapşırıqlar), tapşırıqları hansı üsullarla həll edə bilərlər, sinif hansı iş formasından istifadə edə bilər, qiymətləndirmədə hansı meyarlara müraciət ediləcək, hansı qiymətləndirmə vasitələrindən yararlanmaq olar və s. suallara cavab verməklə təlim nəticələrini, forma və üsulları müəyyənləşdirə bilərsiniz.

Nəticəyönlü təlim prosesinin hədəfləri şagirdin dərs boyunca fəaliyyətini istiqamətləndirən təlim nəticələrində öz əksini tapır. Məzmun standartının bilik və fəaliyyət komponentləri fəaliyyətin formalarını seçməkdə yardımçı olur. Sizə Həyat bilgisi fənni üzrə təlim nəticəsinin çıxarılmasına dair nümunə təqdim edək. İstənilən bir alt standartı seçək. Məsələn:

3.1.1. *İnsanların ünsiyyət etiketlərinə (salamlaşmaq, özünüdəyər, müraciət, müraciətə cavab, xudahafizləşmək) əməl edir.*

Əvvəlcə standartı bilik və fəaliyyət hissələrinə ayırmaq:

İnsanların ünsiyyət etiketləri

əməl edir

Standartın "İnsanların ünsiyyət etiketləri (salamlaşmaq, özünüdəyər, müraciət, müraciətə cavab, xudahafizləşmək)" hissəsi biliyi, "əməl edir" hissəsi fəaliyyəti ifadə edir.

Siz ünsiyyət etiketlərinə şagirdin yaş səviyyəsinə uyğun digər sadə etiketləri də daxil edə bilərsiniz. Gördüyünüz kimi, bu etiketlər şagirdin deklorativ biliyi əldə etməsini əks etdirir. Bu zaman sadalama, xatırlatma kimi fəaliyyətlərdən yararlanmaq olar:

Öyrənmə məqsədləri, xüsusən də standartın “əməl edir” tələbi praktik fəaliyyətlə sıx bağlı olduğundan “nümunədə göstərir” və “təcrübədə istifadə edir” kimi təlim nəticələrinə də əsaslanır. Bu mənada, standart şagirdlərin rollu oyun, təsvir etmə, dəyərləndirmə, izah etmə kimi fəaliyyətinə də geniş imkan verir.

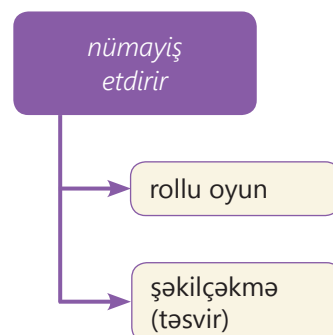
sadalayır
• şifahi şəkildə deyir; • təkrarlamaqdan sayır; • sxem və ya cədvəl əlavə edir; • sıralayır; • tanıyır; • təsvirdə göstərir.

fərqləndirir
• izah edir; • nümunədə göstərir; • təsvir edir; • təsvirdən seçir.

nümunədə göstərir
• yamsılayır; • rollu oyunda göstərir; • öz nümunəsini nümayiş etdirir.

Bu baxımdan, siz sxemdəki təsnifatdan istifadə etməklə aşağıdakı kimi təlim nəticələri müəyyən edə bilərsiniz:

*Salamlamaq, özünü təqdim etmə, müraciət etmə, müraciətə cavab vermə, xudahafizləşmə kimi insanların ünsiyyət etiketlərini **taniyır**, müxtəlif ünsiyyət etiketlərini **sadalayır**, **nümunədə göstərir**, təcrübədə **nümayiş etdirir**.*

Cari dərs planlaŖdırmasında diqq tedici məqamlardan biri də iŖ formasının seçilməsidir. T dqiqaat lar sübut etmiŖler ki, qrup iŖi  z  m kdaŖlıq, öyrənmə v   yr tm  imkanları ilə təlimin  n əhəmiyyətli formalarından biridir. Lakin iŖ forması üsullara görə m  yy nl Ŗir. Məsələn, siz yuxarıda qeyd etdiyimiz standartın təlim nəticələrinə əsasən, həm qrup, həm də kollektivlə iŖ apara bilərsiniz. Bu sizin s riŖt nizdən asılı olacaq.

 umumiyy tl , qrup iŖinin aparılması müəllimdən müəyyən bacarıqlar tələb edir. O, ilk növ-b d , qrup iŖinin əhəmiyyətini dərk etməli, keçirilməsi yollarını öyrənməlidir. Bəzən müəllim qrup iŖinin çətinliyindən narahatlıq duyur. Lakin o, bir Ŗeyi nəzərə almalıdır ki, qrup iŖi  m kdaŖlıq, ünsiyyət bacarıqlarının formalaŖdı ı v  öyrənmə piramidasında daha yüksək nailiyyətlərin əldə olunduğu  n səmərəli iŖ formasıdır.

Qrup iŖini aparmamıŖdan öncə onun müxtəlif prosedur qaydalarını tətbiq etməyi bacarmaq Ŗ rt dir. Belə ki qrup iŖi davranıŖların idarə olunması z r r ti yaradan liderin seçilməsi, təqdimatın hazırlanması, mübadilənin aparılması, müzakirələr, qiymətləndirmə və özünüqiymətləndirmə kimi fəaliyyətlərə əsaslanır. Bu zamanı müəllim Ŗagirdl  sözsüz ünsiyyət vasitələrinə (baxıŖlar,  l  almaq, zinqirovdan, qum saatından istifadə etmək, iŖar l r göstərmək), eyni zamanda Ŗagird monitorinqinə (səs-küyün artmaması, qarŖılıqlı dinləmələrin səmərəli keçməsi üçün Ŗagirdl r bir-birini nəzarətdə saxlayırlar) daha çox üstünlük verməlidir. Bu baxımdan, qrup iŖinin t Ŗkili sinfin idarə olunması bacarıqlarının ayrılmaz hissəsidir. Müəllim əvvəlcə ona mane olan amilləri m  yy nl Ŗdirm li, müxtəlif prosedur və qaydalar tərtib etməli, onları Ŗagirdl r  aŖılmalıdır.

Məlumdur ki, istənilən ünsiyyət zamanı fikir ayrılı ı v  təzadlı məqamlar meydana çıxa bilir. Bu, bəzən müxtəlif m naqiŖ l r  də səbəb ola bilər ki, o da,  z növbəsində, dərs prosesinin pozulması ilə nəticələnər. Müəllimlərin əksəriyyəti məhz bu cür halları nəzərə alaraq qrup iŖinin aparılmasından ehtiyat edir. Ona görə də qrup iŖin  baŖlamazdan əvvəl onun düzgün t Ŗkili haqqında d Ŗ nm k lazımdır.

Qruplara bölünmənin müxtəlif yolları vardır. Bunların arasında "say", "p Ŗkatma", "rəngli kağızlar", "sosiometrik"  sul və s. mövcuddur. Eyni zamanda   pl rl  adların çıxarılması yolu

ilə də şagirdləri qruplara bölmək olar. Çox güman ki, əksəriyyət bu üsulları yaxşı tanıyır. Lakin bir məsələni unutmamalısınız:

Təlim prosesində zamanı daha çox aparan qrup işinin təşkilinə çox vaxt sərf etmək olmaz!

Bu baxımdan, qrup işinin təşkili də dərs planlaşdırmasının bir hissəsi kimi əvvəlcədən prosedurlara uyğun müəyyən edilməlidir.

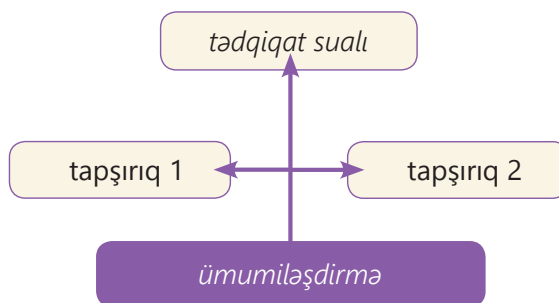
İndiyə qədər rastlaşdığınız metodik tövsiyələrdə araşdırma prosesinin bir hissəsi olan, təfəkkür prosesini işə salan, idrak fəallığına təkan verən motivasiya mərhələsi haqqında çoxlu sayda məlumatlar əldə etmişiniz. Çox güman ki, cəlbədicə motivasiya qura bilərsiniz. Onun üsulları və tərfi haqqında deyilənləri təkrar etmək fikrindən uzaq olduğumuz üçün, sadəcə, motivasiyanın bəzi maraqlı məqamlarına toxunmaq istərdik.

Unutmayın ki, təlim prosesinin bütün mərhələləri kimi, motivasiya da standart xidmət edir və onun tələblərinə cavab verməlidir. O, ziddiyyətli məqamla başlayır və tədqiqat sualının formalaşması ilə bitir. Tədqiqat sualına əsasən, araşdırmayönümlü tədqiqat təşkil edilməli və təlim nəticəsinin bilik komponenti ümumiləşdirilmiş formada əldə olunmalıdır:

Unutmayın ki, tədqiqat sualı dərsin mərhələsi deyil, motivasiyanın sonuncu hissəsidir.

Motivasiya nə qədər maraqlı, praktik – həyatla bağlı və eyni zamanda lakonik olarsa, bir o qədər sövqədicə və səmərəli alınar. Motivasiya vaxt bölgüsü baxımından çox zaman aparmamalıdır. Bu zaman yönləndirici suallar qarşınızdakı hədəfə çatmaq üçün gərəkli alət olacaqdır. Siz bu suallar vasitəsilə istədiyiniz cavabı şagirdlərdən almalısınız.

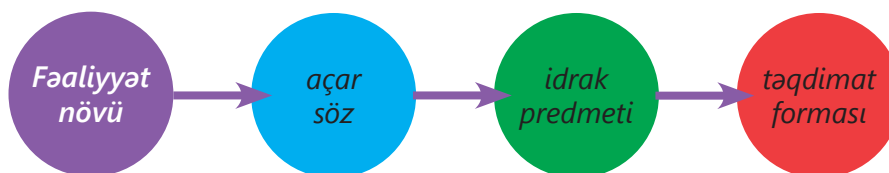
Uğurlu öyrənmə prosesinin nəticəsi düzgün təşkil olunmuş motivasiyadan asılıdır. Motivasiya qeyri-adiliyi, maraqlı məqamları ilə tədqiqat və yaradıcılıq imkanlarının yaradılmasına imkan verir, şagirdin davamlı öyrənmə prosesini stimullaşdırır. O, tədqiqat sualı ilə qeyri-adi bir situasiya meydana çıxarır. Bütün düşüncələr bu sualın cavabına istiqamətlənir. Bu baxımdan, tədqiqat sualının cavabını tapmaq üçün təlim prosesinin araşdırma mərhələsi – tədqiqat başlayır. Bu zaman tapşırıqlar sinfə iş formasına uyğun şəkildə təqdim edilməlidir.

Tapşırıqların çeşidlənməsinə xüsusi diqqət göstərilməlidir. Tapşırıq nədir?

Tapşırıq biliyin əldə olunmasına istiqamətlənmiş, adətən, sual şəklində formalaşmış araşdırma-fəaliyyət prosedurudur. Bu baxımdan, tapşırıq prosedur-fəaliyyət növündən, biliyə yönələn "açar sözdən", idrak predmetindən və təqdimat formasından ibarətdir.

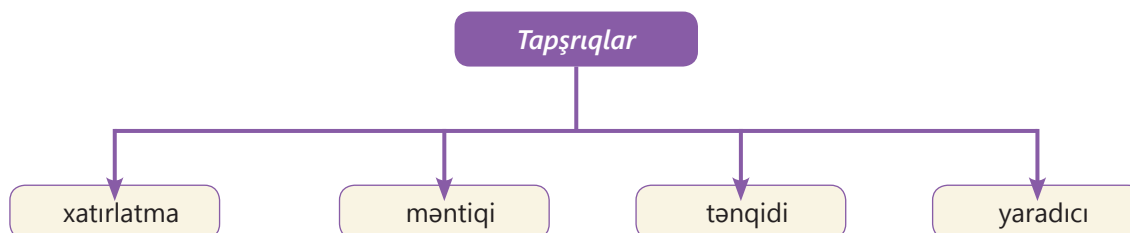
Nümunə göstərməklə fikirlərimizi izah etməyə çalışaq. Fərqləndirmək üçün rənglərdən istifadə edək:

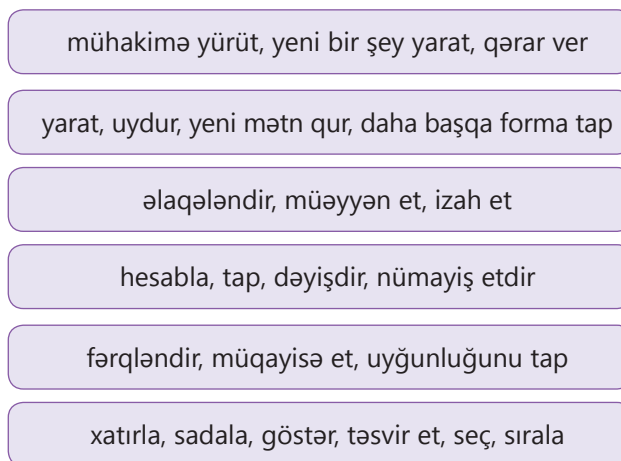
Tapşırıq 1. Şəkillərdə gördüklərinizi ilin fəsillərinə uyğun formada qruplaşdırın və vərəqlərinizə yapışdırın.

Tapşırıq 2. Nə üçün dövlət himnində vətən sevgisi əsas yer tutur? İzah edin.

Beləliklə, nümunəyə əsasən özünüz də müxtəlif tapşırıqlar tərtib edə bilərsiniz. Lakin sizin tapşırıqlar kortəbii şəkildə qurulmamalı, idrak taksonomiyasının müxtəlif mərhələlərini özündə əks etdirməli və əsasən, 4 fərqli tipdə olmalıdır. Tapşırıqlar xatırlatma (bilmə, anlama), məntiqi (anlama, təhlil), tənqidi (təhlil, sintez) və yaradıcı (sintez, dəyər) fəaliyyətini özündə əks etdirir.

İdrak taksonomiyasına uyğun olaraq aşağıdakı fəaliyyət növlərindən istifadə edə bilərsiniz:

Bilik – xatırla, sadala, göstər, təsvir et, seç, sırala.

Qavrama – fərqləndir, müqayisə et, uyğunluğunu tap.

Tətbiq – hesabla, tap, dəyişdir, nümayiş etdir.

Analiz – əlaqələndir, müəyyən et, izah et.

Sintez – yarat, uydur, yeni mətn qur, daha başqa forma tap.

Dəyərləndirmə – mühakimə yürüt, yeni bir şey yarat, qərar ver.

Təlim üsulları tədqiqatla sıx bağlıdır. İbtidai sinif müəllimi kimi illərlə apardığınız müşahidələrə əsasən, bilirsiniz ki, hər bir şagirdin özünəməxsus öyrənmə tərzı vardır. Dərsin planlaşdırılmasında xüsusi rola malik olan öyrənmə tərzı şagirdin fərdi fiziki və əqli imkanlarına söykənir. İbtidai siniflərdə, əsasən, məzmun dan ibarət olan Həyat bilgisi mətnlərinin qavranılması, məhsuldarlığı, şagird nailiyyətləri, yaradıcılığı, problemin həlli axtarışları, qərarları onun anlama tərzlərindən çox asılıdır. Məlumdur ki, qavramanın, əsasən, akustik (dinləyərək, eşidərək, danışaraq öyrənmə), vizual (şəkillər, videomateriallar, fotosəkillər, diaqramlar, xəritələr, sxemlər) və kinestetik (manipulyativlərlə öyrənmə, hərəkət prosedurları, yapma, quraşdırma, şəkilçəkmə və s.) öyrənmə tərzləri vardır.

Bu baxımdan, öyrənmə tərzlərinə uyğun olaraq təlim prosesinə müvafiq resursları və təlim üsullarını seçə bilərsiniz.

Vizual öyrənmə tərzinə uyğun foto və ya videoya baxmaq, filmlərlə, yaddaş kartları, şəkillərin çəkilməsi, sxem və cədvəllərin tamamlanması, mətnin qurulması, esse yazılması, ideyalar xəritəsi, diaqramların və lüğətin tərtib edilməsi və s. kimi üsullardan istifadə edə bilərsiniz.

Akustik öyrənmə tərzinə uyğun olaraq oxuyub-dinləmə, ucadan düşünmə, müzakirələr, debatlar, auksion, sual-cavab, izahetmə, münasibətbildirmə, tənqidi yanaşma, adlandırma, şifahi cavablar, söhbət, oxuduğunu paylaşmaq və sair üsullara müraciət etmək olar.

Kinestetik öyrənmə tərzinə malik şagirdlər hərəkətlə və daha çox praktik tapşırıqlar, rollu oyunlar, şəkil çəkmək, yapmaq, yaratmaq, konstruksiya qurmaq, plan tərtib etmək, kəsmək və yapışdırmaq, kitab və ya albom yaratmaq, rollu oxu, ümumi fiziki oxu metodu, təqlid kimi psixomotor fəaliyyətlə öyrənirlər. Kinestetik öyrənmə zamanı uşaqlar əlləri, idman hərəkətləri, addımları ilə, var-gəl etməklə diqqətlərini daha çox cəmləşdirə bilirlər.

Beləliklə, Həyat bilgisi fənninin tədrisində şagirdlərin öyrənmə tərzlərinə uyğun şəkildə müxtəlif təlim üsullarına müraciət edə bilərsiniz. Lakin bir həqiqət də var ki, istənilən dərsin qavranması "oxuyub-anlama" strategiyasından keçir. Birinci sinif şagirdləri ilin əvvəlində hələ ki oxuya bilmirlər, bu mənada, onlar əksər hallarda müəllimin oxu imkanlarından istifadə edirlər. Ona görə də Həyat bilgisi dərslində təqdim olunmuş mətnlərin tədrisində oxuyub-anlama və dinləyib-anlama üsullarından yetərinə istifadə etmək olar.

Unutmayın:

Mətnlərin dərk olunması başlıca şərtidir, bunsuz heç bir standart uğurla həyata keçirilməyəcək.

Birinci sinif şagirdləri təsviretmə üsulundan da səmərəli şəkildə istifadə edə bilərlər. Bu üsul şagird təxəyyülünün inkişafına böyük təsir göstərir. Nəzərə alsaq ki, təqdim olunmuş 1-ci sinif Həyat bilgisi dərsləyi mətnləri şagirdlərə şəkillər vasitəsilə öyrədir, təsviretmə üsulundan kifayət qədər səmərəli şəkildə istifadə etmək mümkündür. Təsviretmənin yollarından birini nümunə üçün sizə xatırlatmaq istərdik:

Cütləri arxa-arxaya otuzdurun. Onlardan biri dərslikdəki şəklə əsasən gördüklərini şifahi təsvir etsin, digəri isə eşitdiklərinə əsasən şəkil çəkməyə çalışsın.

Mətnlə bağlı təsviretmə üsullarından biri də “yadına düşənin şəklini çək” tapşırığı ilə ifadə oluna bilər. Bu zaman şagirdlərə məzmun və standartla əsasən şəkillər nümayiş etdirirsiniz. Şagirdlər diqqətlə baxdıqdan sonra yadda saxladıqlarının şəklini çəkməyə çalışırlar. Kim daha çox düzgün nümunə çəkibsə, demək, daha çox yadda saxlayıb.

Dinləyib-anlama metoduna xidmət edən texnikalardan olan təsviretmə kimi kinestetik öyrənmə tərzlərindən bir nümunəni də göstərək. Müəllim mətni “rollu oxu strategiyası” ilə oxuyur. Şagirdlər isə bu zaman hadisələri təsvir etməyə çalışırlar. Onlar əvvəlcə dinləyirlər. Sonra isə müəllimin tapşırığına əsasən şəkli çəkməyə başlayırlar. Bu üsul da şagird təxəyyülünü inkişaf etdirir, məzmunun dərk olunmasına xidmət edir.

Cari planlaşdırmanın ayrılmaz hissəsindən biri də məlumatın **mübadiləsi və müzakirə**dir. Bu haqda əvvəlki vəsaitlərdən çoxlu məlumatlar almısınız. Əksər hallarda belə bir yanlış fikir üstünlük təşkil edir ki, mübadilə və müzakirə mərhələləri mütləq tədqiqatdan sonra aparılmalıdır. Lakin bilməlisiniz ki, bu, mütləq deyil. Belə ki tədqiqat və məlumatın mübadiləsi onun müzakirəsi ilə sıx bağlıdır. Tapşırıqlar bir-biri ilə zəncirvari asılı olduqda onların mübadiləsi və müzakirəsi aparılmadan növbəti tapşırığa keçid almaq mümkün deyil. Bu zaman mübadilə və müzakirə tədqiqat boyunca davam edir və yeni biliyin əldə olunmasında vacib elementə çevrilir.

Yeni biliklərin ümumiləşdirilməsi, adətən, şagirdlər tərəfindən edilməlidir. Müəllimin vəzifəsi yönləndirici suallar vasitəsilə bilikləri bir yerə cəmləşdirməkdən ibarətdir. Birinci sinfin ilk aylarında bu proses kiçik şagirdlərlə bir qədər çətin başa gəlir. Bu zaman ümumiləşdirmənin aparılması daha çox müəllimin üzərinə düşür.

Ümumiyyətlə, interaktiv təlim, ilk növbədə, fikirlərin mübadiləsi süzgəcindən keçir. Buna görə də aparıcı tədqiqat üsulu olan **müzakirə-diskussiya**, demək olar ki, bütün dərslərdə istifadə olunur.

Dərs planlaşdırmasına dair nümunələrimizi sonrakı bölmələrimizdə təqdim edəcəyik.

Üçüncü tövsiyə: perspektiv planlaşdırma

Perspektiv planlaşdırmanın tərtib olunması səriştəyə əsaslanan müəllim fəaliyyətinin əsas bacarıqlarından biridir. Hər bir müəllim illik planlaşdırmanı özü tərtib etməyi bacarmalıdır. Əksər hallarda müəllimlər metodik vəsaitdə təqdim olunmuş planlaşdırmadan istifadə edirlər və hər hansı bir dəyişikliyin aparılmasına ehtiyatla yanaşırlar. Lakin unutmayın:

Perspektiv planlaşdırma, ilk növbədə, müəllimin fərdi fəaliyyətinin nəticəsi olmalı, onu o özü tərtib etməlidir.

Bu zaman müəllim qarşısına qoyduğu əsas məqsədləri əvvəlcədən dərk etmiş olur, integrasiya imkanlarını düzgün seçməyi bacarır, fərqli öyrənmə üsulları nümayiş etdirir, uyğun resurslar təyin edir.

Perspektiv planlaşdırmanın əsas tələbi dərslərdəki mövzulara uyğun standartların (alt) seçilməsidir. Unutmaq olmaz ki, tədris ili ərzində bütün standartlar reallaşmalıdır. Bir standartın bir-neçə dəfə reallaşması və ya hər hansı bir standartın yalnız bir dəfə reallaşması sizi narahat etməməlidir. Adətən, belə qəbul olunur ki, mövzular üzrə standartların seçilməsi ilk diaqnostik qiymətləndirmənin nəticələrinə, şagirdlərin bilik və bacarıq imkanlarına uyğun şəkildə tərtib olunur.

Planlaşdırmanın əsas hədəfi məzmun standartları olsa da, tədris vahidinin seçilməsi və mövzuların düzgün yerləşdirilməsi əsas şərtlərdən biridir. İbtidai siniflərdə bu, xüsusilə vacib məsələdir. Belə ki il ərzində şagirdin fizioloji və psixi inkişafı onun qavrama, analiz və sintez, dəyər vermə bacarıqlarına böyük təsir edir. Ona görə də mətnlər həm tədris vahidlərinin seçilməsində iştirak etməli, həm də tədris vahidinin daxilində sadəcə mürəkkəbə yerləşdirilməli, standartlar isə inkişafyönümlülük prinsipinə uyğun müəyyən olunmalıdır. Dərsləyin özü bu istiqamətdə sizə yardımçı olacaq. Çünki müəlliflər mətnləri məhz bu prinsip çərçivəsində sıralamağa çalışmışlar. Nümunə olaraq, aşağıdakı alt standartla müraciət edək:

2.3.1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzlərini sadə şəkildə izah edir.

Standartın reallaşması üçün dərslərdə "Dövlət rəmzləri" mətni verilmişdir. Beləliklə, siz planlaşdırmanı tərtib edərkən iki üsuldən istifadə edə bilərsiniz. Birincisi, dərsləyin hər mövzusunə uyğun standart və ya standartlar təyin etməyiniz mümkündür. İkinci yol isə dərslərdən standartlara uyğun mətnlər seçməkdir. Təvsiyə edərdik ki, ikinci yolu seçəsiniz, çünki bu zaman heç bir standart nəzərinizdən yayınmayacaq və tələbləri konkret müəyyənləşdirə biləcəksiniz. Başqa sözlə, prosesə yaradıcı yanaşacaq, mətnləri genişləndirmək, habelə mətn tərtib etmək imkanı əldə edəcəksiniz.

Perspektiv planlaşdırmanın tərtib olunmasında diqqətedici məqamlardan biri də fənlərarası integrasiyanın düzgün müəyyənləşdirilməsidir. Bunun üçün siz yenə də alt standartların bilik və fəaliyyət komponentinə xüsusi diqqət yetirməlisiniz. Belə ki integrasiya müxtəlif fənlərin məhz bu komponentlərinin uzlaşması üzərində dayanır. Məsələn, əgər sinifdə müəllim internet materialından istifadə edərək motivasiya qurursa, bu hələ informatika ilə integrasiya demək deyil. Çünki qeyd olunan məsələdə informasiya texnologiyası resurs kimi istifadə olunur. Bu baxımdan informatika ilə integrasiyada şagirdin bacarığı və ya biliyi Həyat bilgisi fənni ilə, demək olar ki, eyniyyət təşkil etməlidir. Məsələn, şagirdlər kompüterdən istifadə etməklə hər hansı bir məlumatı əldə edərlərsə, demək, informatika ilə integrasiya mövcuddur. Lakin bu da hələ integrasiyanın tam müəyyən olunması deyil. Belə ki müəllim səviyyə üzrə bütün fənlərin kurikulumu ilə tanış olmalı, Həyat bilgisi fənni ilə integrasiya olunacaq fənnin standartları arasında uyğunluq tapmalıdır. Misal üçün, Həyat bilgisi fənni kurikulumundan bir standart seçək:

2.4.1. Məktəbdaxili nizam-intizam qaydalarını sadalayır.

Təqdim olunan standartın bilik komponenti "Məktəbdaxili nizam-intizam qaydaları", fəaliyyət isə "sadalayır"dır. Standartın bilik komponenti üçün şagird əvvəlcə nizam-intizam qaydaları haqqında təsəvvürlərə malik olmalı, məktəbin öz nizam-intizam qaydalarının olduğu haqqında ilkin təəssüratlar əldə etməli, onları sadalamağı, bir-birindən fərqləndirməyi bacarmalıdır. Həmçinin özü də ehtiyac duyduğu qaydaları tərtib etməlidir. Bu zaman standart həm də Azərbaycan dili fənni ilə integrasiya edir. Əgər davranışları şəkillərlə ifadə etməyi qarşınızda məqsəd kimi qoymusunuzsa, demək, Təsviri incəsənətlə də integrasiya əldə olunur. Həmin fənlərin kurikulumlarında qeyd edilən komponentləri axtarsaq, müəyyənləşdirə bilərik ki, Azərbaycan dili üzrə 1.1.2., 2.1.2., 2.2.6. və digərləri ilə integrasiya imkanlarına maliklik.

Gəlin onlara nəzər salaq:

1.1.2.	Dinlədiyi fikrə münasibət bildirir (nizam-intizam, qayda, davranış və s. sözləri dərk edir və öz münasibətini bildirir).
2.1.2.	Öyrəndiyi yeni sözlərin mənasını sadə formada izah edir (nizam-intizam, qayda, davranış və s. sözlərin mənasını izah edə bilir).
2.2.6.	Müxtəlif bədii mətnləri fərqləndirir (mətnə verilmiş şeirləri nəsrə keçirə bilir).

Gördüyünüz kimi, bu standartlar arasında sadə və mürəkkəb fəaliyyəti özündə əks etdirən tələblər var. Bu baxımdan, seçim edərkən Həyat bilgisi üzrə 2.3.3. standartına uyğun mətnin keçirilmə tarixi xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Belə ki nəzərə almalısınız ki, bu zaman şagird hələ ki mətn oxuya bilmir, lakin fikir yürütmək imkanına malikdir.

Həmin standart Təsviri incəsənət fənni – 1.1.2., 2.2.1. standartları ilə inteqrasiya imkanlarına malikdir:

1.1.1.	Təsviri sənətin həyat hadisələrini əks etdirdiyini sadə şəkildə izah edir (şəkillərə əsasən nizam-intizam qaydalarını göstərir, onları fərqləndirir).
2.2.1.	Sadə və rəngli karandaşlarla səthi təsvir yaradır (nizam-intizam qaydalarına dair şəkillər çəkir, məsələn, qaydalara dair smayliklərin çəkilməsi ola bilər).

Beləliklə, Həyat bilgisi fənnində seçdiyiniz məzmun standartının (hal-hazırda 2.4.1.) fənn üzrə bilik və fəaliyyət komponentlərinə görə uyğun üsul müəyyənləşdirdikdən sonra yuxarıda verilmiş fənlərlə istənilən şəkildə inteqrasiya imkanlarından istifadə edə bilərsiniz.

Göründüyü kimi, Həyat bilgisi fənnində tətbiq olunan fəaliyyət inteqrasiya olunan fənnin alt standartında əks olunmalıdır. Sizə kiçik nümunə göstərməklə yuxarıdakı qeydlərimizi əyani şəkildə nümayiş etdirmək istəyirik:

Alt standart	Mövzu	İnteqrasiya	İstifadə olunan resurs	Qiymətləndirmə forması	Tarix
2.3.3.		Azərbaycan dili: 1.1.2., 2.2.6.; Təsviri incəsənət: 1.1.2., 2.2.1.			

Perspektiv planlaşdırmanın digər mühüm məsələlərindən biri də resursların seçilməsidir. Bu zaman yenə də sizə alt standartlar yardımçı olacaq. Belə ki standartın bilik və fəaliyyət komponenti onun reallaşdırılmasında ehtimal olunan resursları aşkarlanmağa kömək edəcək. Məsələn, əgər standartda nəyi isə seçmək tələb edilsə, demək, sizə əyani vəsait kimi şəkil, əşya və ya dərslikdə verilmiş məlumatlar gərəkli olacaq. Resurs qismində hazırladığınız təqdimatlar, iş vərəqləri, videoçarxlar, mənbələr, kitablar, internet saytları və s. istifadə edilə bilər.

Bəzən elə olur ki, müəllimlər resursla ləvazimatı dəyişik salırlar. Unutmayın:

Resurs standartların reallaşmasına kömək edən vəsait,
ləvazimat isə iş alətləridir.

Biz fəaliyyət zamanı istifadə etdiyimiz alətləri resurs kimi göstərə bilmərik. Belə ki şagirdlərin dəftərləri, qələmləri, lövhəni silmək üçün istifadə etdikləri silgi resurs deyil, onlar işin gedişində gərəkli olan ləvazimatlardır.

Nümunə üçün yenə də yuxarıda seçdiyimiz məzmun standartına müraciət edək:

2.3.1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzlərini sadə şəkildə izah edir.

Bu standart üçün, ilk növbədə, himnin mətni gərək olacaq. Mətn dərslikdə olduqda resurs kimi dərslik göstərilir, əks halda, mətn və ya musiqi digər mənbələrdən istifadə olunmaqla şagirdlərə çatdırılır. Bu, paylama materialı şəklində də verilə bilər. Eyni zamanda dövlət rəmzlərinin şəkillərinin, müəlliflərinin şəkillərinin də göstərilməsi mümkündür. Beləliklə, siz artıq iki resursdan istifadə etmiş olursunuz – himnin mətni/paylama materialı və şəkillər.

Alt standart	Mövzu	İnteqrasiya	İstifadə olunan resurs	Qiymətləndirmə forması	Tarix
2.3.3.		Azərbaycan dili: 1.1.2., 2.2.6.; Təs. inc.: 1.1.2., 2.2.1.	Dərslik, paylama materialı və şəkillər		

Perspektiv planlaşdırmanın başlıca məqamlarından biri də seçilmiş mövzulara uyğun vaxt bölgüsünün aparılması və dəqiq qeyd olunmasıdır. Bunun üçün müəllim, ilk növbədə, tədris təqvimini əldə etməli və ya onu özü yaratmalıdır. Dövlət tədris ilinin istirahət və tətil günlərini əvvəlcədən müəyyənləşdirdiyindən tədris təqvimini tərtib etmək çətin deyil.

Müasir kurikulum perspektiv planlaşdırmaya geniş imkanlar yaratmışdır. Bu imkanlar özünü standartların yenidən seçimində, mövzuların dəyişdirilməsində, inteqrasiya imkanlarının və resursların konkretləşdirilməsində, vaxt bölgüsündə göstərir. Məlumdur ki, perspektiv planlaşdırma yarımillik və illik tərtib olunur. Vaxt bölgüsünün perspektiv planlaşdırma cədvəlində yazılması tədris ilinin əvvəlində məktəbin dərs cədvəlinə əsasən qeyd olunur, uyğunluq yoxlanışından sonra isə məktəbin direktoru tərəfindən təsdiq edilir.

Dördüncü tövsiyə: davranışın idarə olunması

Müəllim səmərəli dərs prosesinin təşkilində bir çox faktorları nəzərə almalıdır. Belə ki dərse hazırlıq səviyyəsi, sinfin əvvəlcədən fiziki təşkili, şagird davranışının idarə olunması və xüsusi diqqətə, qayğıya ehtiyacı olan şagirdlərin fəaliyyətə cəlb olunması ilə bağlı problemlər həll edilmədikdə uğurlu dərslərin təşkilindən danışmaq mümkün deyil. Bu baxımdan, sinfin səmərəli idarə edilməsi fəal təlimin ayrılmaz hissəsidir.

Ümumtəhsil məktəblərində bu gün bir sinifdə, ən azı, 20 şagird təhsil alır. Lakin daha çoxsaylı siniflərə də rast gəlinir. Buna görə də sinfin düzgün idarə olunması fəal təlimin həyata keçirilməsində bəzən problemlə məsələyə çevrilə bilər. Söhbət sinifdə baş verən səs-küydən, qiymətləndirmənin düzgün aparılmamasından və ya vaxt çatışmazlığından, şagirdlərin sinifdaxili həərəkətidən, əşyaların yerləşdirilməsindən, hətta sağlam rəqabət əvəzinə münaqişələrdən və s. gedə bilər.

Belə olan şəkildə bir məsələni unutmaq olmaz: sinif düzgün idarə olunmayanda şagirdlər nizamsız kütləyə dönür. Səriştəli müəllim bu kütləni interaktiv təlimin bir üzvünə, yəni idarə olunan qrupa çevirməyi bacarmalıdır. Sinfin idarə olunması, əslində, düzgün təşkil edilmiş dərs prosesinin ilk addımı sayılır.

Müasir təlim metodları sinfin idarə olunmasında demokratik prinsipləri əsas tutur. Buraya bərabər imkanların yaradılması, şagirdyönümlülük, əməkdaşlığın dəstəklənməsi, fasilitatorluq, dialoqurma, plüralizm, multikulturalizm və tolerantlıq kimi tələblər daxildir. Bu cür dərslərdə şagirdlər öz davranışlarını idarə edir, bir-birindən öyrənir və mütəmadi olaraq fikir mübadiləsi aparırlar. Bu baxımdan, interaktiv fəaliyyətdə olan qrupu avtoritar üsullarla idarə etməklə müasir dərsin tələblərinə cavab vermək çox çətindir.

Müəyyən qaydaları bildikdən sonra müəllim işin əlçatan olduğunu özü hiss edəcəkdir.

Unutmaq olmaz:

İstənilən qrup qayda ilə idarə olunur. Lakin qaydalar könüllü intizamı özündə əks etdirən prosedurlar işlənməyəndə tətbiq edilir.

Müəllim öz işini nizamlamaq üçün, ilk növbədə, təlimin fəaliyyət prinsipinə uyğun prosedurlar hazırlamalı, onları şagirdlərə öyrətməli, həyata keçirilməsinə nəzarət etməyi bacarmalıdır.

Prosedurlar müsbət gözləntilərdən irəli gəlir. Siz gözləntiləri şagirdlərlə bərabər yarada bilərsiniz. Lakin 1-ci sinif olduğu üçün, yaxşı olar ki, özünüz sinfə müsbət gözləntilər tətbiq edəsiniz. Bu gözləntilər prosedurların həyata keçirilməsində ilk addım olacaqdır.

Unutmayın:

Müəllim öz diqqətini mənfi davranışların deyil, daha çox müsbət davranışların üzərində cəmləməli və onları dəyərləndirməlidir.

Psixoloqlar əmindirlər ki, şagirdlər ümumi qaydaların tənzimlənməsində göstərdikləri cəhdə görə sizdən "afərin", alqış aldıqları zaman məmnunluq hissi keçirir və yanlış davranışları təkrarlamaqdan çəkinirlər. Bu mənada, sinifdə formalaşdırdığınız müsbət psixoloji mühit öyrənmə prosesinin başlıca məqamlarından biridir. Şagirdlərinin qarşısına yüksək hədəflər qoyan, bu yolda onlara dəstək olan, sevgi, qayğı, inam, həvəs və müsbət əhvali-ruhiyyə aşılayan müəllimin nəticələri hər zaman uğurlu olur. Belə olduqda şagirdlər hamılıqla dərsə cəlb oluna bilər, onlarda çaşqınlıq yaranmır, dərs pozulmur, vaxt itkisi baş vermir.

Müsbət gözləntilərə aid nümunələr:

1. Biz bir-birimizi dinləməyi bacarıyıq;
2. Qrup işini çox sevirik;
3. Yoldaşlarıma həmişə hörmət edirəm;
4. İrəlidə olmağı çox xoşlayırıq;
5. Biz birinciyik.

Müəllim formalaşdırmağa çalışdığı prosedurlara, ilk növbədə, özü riayət etməli və şagirdlərin də eyni davranışı təkrarladığına nəzarət etməlidir.

Şagirdlər inanmalıdırlar ki, prosedurlar hamı üçün eynidir və dəyişməzdir. Pedaqogika üzrə alimlər müəyyən ediblər ki, prosedurlara riayət vərdişlərinin aşılması üçün sizə **21** gün lazım olacaq.

Bundan sonra siz sinfi artıq öz gurultulu səsiniz və ya zəhminizlə deyil, qeyd edilən prosedurlarla idarə edəcəksiniz. "Prosedurların tərtib olunmasının əhəmiyyəti nədir?" sualına cavab axtararkən mütləq bu suallar ətrafında düşünün:

1. Şagirdlərin hansı davranışları uğurlu dərs prosesinin keçirilməsinə mane ola bilər?
2. Sinfin təşkili hədəflərimə mane olurmu?
3. Davranışları ilə dərsin gedişinə mane olan şagirdlərlə necə rəftar etmək mümkündür?
4. Necə etmək olar ki, şagirdlər dərs prosesinə məsuliyyətlə yanaşınsınlar?
5. Necə etmək ki, summativ qiymətləndirmə zamanı şagirdlər bir-birindən köçürməsinlər?
6. Diqqətə xüsusi ehtiyacı olan şagirdin davranışına dərsdə necə nəzarət edə bilərəm?

Sizi şagirdlərin davranışları ilə bağlı müxtəlif suallar narahat edirsə, bilin ki, bu, sinifdə qayda və prosedurların işləmədiyindən xəbər verir. Ona görə də dərs prosesinin istənilən mərhələsində fəaliyyəti nizamlayan davranış tərzləri tələb olunur. Prosedurlar o qədər asan və aydın, eyni zamanda o qədər konkret olmalıdır ki, şagirdlər öz davranışlarına çox rahatlıqla nəzarət edə bilsinlər.

Məsələn, qrupları bölmək, fəaliyyəti izləmək (qiymətləndirmə və digər), müzakirələr təşkil etmək, səs-küyü idarə etmək, qrup işinin bitməsinə elan etmək, təlimin bitdiyini xəbər vermək və s. Bunun üçün siz, ilk növbədə, idarə olunmaya ehtiyac duyduğunuz məqamları düşünüb yazmalı, sonra isə onlar üçün uyğun prosedurlar işləyib-hazırlamalı və 21 gün ərzində şagirdlərə aşılamalısınız. Üzərinizə düşəcək ən çətin iş səbir və inadkarlığınız olacaq. Prosedur qaydaları müxtəlif səpkili ola bilər:

1. *İş bitdi* – müəllim zıncırov səsləndirir.
2. *Boğaz çöpləri* – müzakirələrdə
3. *Doğru-yanlış svetofofor kartoçkası* – şagirdlər qaldırırlar.
4. *Müəllim əl çalır* – dərs bitdi.
5. *Qum saati* – zamanı ölçmək üçün.
6. *Mikrofon* – növbə ilə danışırıq.
7. *Şagird əl qaldırır* – sözümlərim var.
8. *Test qutusu* – tapşırıqların təhvil verilməsi.
9. *İdeyalar qutusu* – "Sözümlərim var, belə düşünürəm ki..."
10. *Sinifdə sakitlik yaratmaq üçün* – müəllim və şagirdlər əllərini qaldırırlar.
11. *"Mikrofon"* – müzakirələrdə "sənin növbən, mənim növbəm" prinsipinə görə yalnız onu saxlayan şəxs danışa bilər.

Beləliklə, bir məsələni unutmamalısınız: **"Siz sinfi idarə edə bilməyəsiniz, sinif sizi idarə edəcək!"** Bu isə, ilk növbədə, dərsin pozulmasına, standartların reallaşmamasına gətirib çıxaracaqdır.

Birinci sinif müəllimi olduğunuz üçün prosedurların uşaqlara bu yaşıdan başlayaraq aşılması gələcək illərdə təkcə sizin deyil, həmin qrupa yuxarı siniflərdə dərs deyəcək müəllimlərin işini asanlaşdıracaq. Beləliklə, yadda saxlayın:

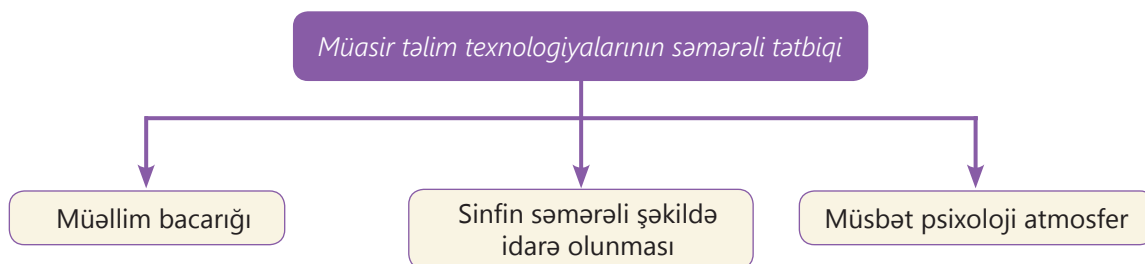
"Nizamsız və pis qrup yoxdur, prosedurların və qaydaların işləmədiyi sinif var!"

Bəzən hər hansı proseduru həyata keçirmək mümkün olmur. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, sizə bu zaman qaydalar lazım olacaq. Prosedurların işləməsinə özünüz nəzarət etməlisiniz. Müəyyən müddətdən sonra hər hansı bir prosedurun reallaşacağına şübhə ilə yanaşdıqda sinifdə təlim qaydaları tərtib edə bilərsiniz. Qaydalar pozulduqda isə artıq cəza tətbiq olunmalıdır. Təbii ki, cəzalarınız humanist, lakin təsirli olmalıdır. Qaydalar bu formada təşkil edilsə, şagirdlərə daha yaxşı təsir göstərə bilər. Unutmayın ki, sizin qarşınızdakılar ilk dəfə məktəbə qədəm qoyan (əsasən, ilk dəfə) birinci sinif şagirdləridir. Onların psixologiyasını hədələyici motivlərlə yükləmək sonrakı mərhələlər üçün zərərli və təhlükəlidir. Əbəs yerə deməyiblər ki, "Şagirdin məktəbə sevgisini də, nifrətini də onun ilk müəllimi aşılayır". Qaydaları aşağıdakı formada tərtib etmək olar:

1. *Dərs zamanı eyni anda yalnız bir nəfərin səsi eşidilə bilər;*
2. *Əvvəl eşidirik, sonra danışırıq;*
3. *Arzularımız çoxdur, müəllim təkdir;*
4. *Növbə ilə danışırıq;*
5. *Sualım varsa, əlimi qaldırmalıyam, səsimi yox.*

Ümumiyyətlə, sinfin fiziki təşkili zamanı sizin üçün əlçatan olan bəzi ləvazimatların mövcudluğuna xüsusi diqqət yetirməlisiniz. Bunların arasında zamanı nəzarətdə saxlamaq üçün saat, dərsin mərhələlərində istifadə edə biləcəyiniz qum saati, qrup işinin bitdiyini elan edən zınqırov, müzakirələrdə istifadə edəcəyiniz "boğaz çöpləri", markerlər, flipçartlar, A4 kağızları, rəngli kağızlar, yapışqanlar, qayçı, Azərbaycanın xəritəsi, qlobus, stəkan, təmiz və rəngli kağızlar, stikerlər, smayliklər, əşyaları yığmaq üçün kiçik qutu, zibil qutusu və digər əşyaların olması işinizi daha da asanlaşdıracaq.

Beləliklə, müasir təlim texnologiyalarının səmərəli tətbiqi dərs prosesində üç aspektdən asılıdır:

Beşinci tövsiyə: qiymətləndirmə

Müəllimin öyrətdiyi o zaman səmərə verə bilər ki, şagirdlərin nə öyrəndiyi məlum olsun. Şagirdin təlim nəticələri müəllimin öyrətdiyinin inikasıdır. Bu baxımdan, müasir təhsildə müəllimin öyrətdiyi deyil, şagirdin nə öyrəndiyi əsas götürülür. Səmərəli qiymətləndirmə müəllim üçün şagirdə dair əsas üç suala cavab verir: "Öyrənmənin məqsədi nədir? Öyrənmə nəyə nail oldu (vəziyyət necədir)? Öyrənmənin növbəti hədəfi nə ola bilər?" – hər üç növ qiymətləndirmə forması yuxarıdakı suallara cavab vermək iqtidarına malikdir.

Məlumdur ki, artıq 1-ci siniflərdə summativ qiymətləndirmə aparılır. Siz məktəbdaxili qiymətləndirmənin iki formasından istifadə edəcəksiniz. Bir çoxu belə düşünür ki, diaqnostik qiymətləndirmənin aparılması birinci sinif üçün hələ tezdir. Lakin məlumdur ki, hədəflərin müəyyən edilməsində, perspektiv planlaşdırmanın tərtib olunmasında diaqnostik qiymətləndirmə başlıca vasitədir. Buna görə də planlaşdırmada biz sizə diaqnostik qiymətləndirməyə vaxt ayırmağı tövsiyə edirik. İlin əvvəlində şagirdlərin əksəriyyəti məktəblə hələ təzə tanış olur. Bununla belə, məktəbəqədər hazırlıq keçmiş şagirdlər müəyyən həyatı bilik və bacarıqlara malikdirlər. Buna görə də sinfin ümumi səviyyəsini öyrənmək üçün DQ keçirilməsi vacibdir. Siz bunu müşahidə vərəqlərində qeydlər aparmaqla da edə bilərsiniz.

Formativ qiymətləndirmə müəllimin və ümumilikdə məktəbin və dövlətin strateji hədəflərini əhatə edir. Ona görə deyirik ki, qiymətləndirmə dövlət tərəfindən müəyyənləşdirilmiş standartlara əsaslanır.

Qiymətləndirmə növü	Məqsədi nədir?	Nəyə nail oldu?	Hədəflər
Diaqnostik qiymətləndirmə	İlin və ya bölmənin əvvəlində perspektiv planlaşdırmanın tərtib olunmasına, hədəflərin düzgün seçilməsinə xidmət edir, sinfin fiziki və qavrama səviyyəsinə uyğun olaraq hədəfləri müəyyənləşdirməyə kömək edir.	Perspektiv planlaşdırma tərtib olundu: mövzular səviyyəyə uyğun sıralandı, resurslar müəyyənləşdirildi, ümumi səviyyəyə uyğun integrasiya imkanları aşkar edildi.	Daha yüksək nəticələr əldə etmək, daha mürəkkəb standartlara nail olmaq, sinfin səviyyəsini artırmaq.
Formativ qiymətləndirmə	Gündəlik təlim prosesini izləyir, təlim nəticəsinin reallaşmasına nəzarət edir, irəliləyişi izləyir, yeni hədəflərə uyğunlaşdırır.	Şagirdlərin nailiyyətləri təlim prosesinin uğurunu göstərir, güclü və zəif tərəflər müəyyənləşdirilir, daha mürəkkəb strategiyalar üçün vərdişlərin aşılanmasına imkanlar yaradılır.	Təlim keyfiyyətini yüksəltmək, summativ nailiyyətləri artırmaq.
Summativ qiymətləndirmə	Şagird nailiyyətinin səviyyəsini müəyyənləşdirir, yeni hədəflər seçir, strateji planlar hazırlayır, düzgün qərarlar verir.	Şagird nailiyyəti müəyyənləşdirildi, zəif tərəflər aşkar olundu, perspektiv planlaşdırmada dəyişikliklər edildi, yeni hədəflər müəyyənləşdirildi.	Daha mürəkkəb standartların nailiyyət səviyyəsini artırmaq, məktəbin və müəllimin peşəkar nüfuzunu yüksəltmək.

Nailiyyətlərin qiymətləndirilməsi üsulları müxtəlifdir. Onlar, əsasən, 3 komponentə – məzmun, fəaliyyət və vərdişə görə müəyyənləşdirilir. Başqa sözlə, standartla uyğun mövzunun ötürdüyü başlıca bilik hissəsi (qaydalar, qanunlar, əsas istiqamətlər), fəaliyyət (standartın reallaşdırılma prosedurları – izah, şərh, təhlil, sintez, dəyər və s.) və qazanılan kompetensiyadır (yaramaz tətbiqetmə, müşahidə, özünüqiymətləndirmə, müstəqil qərarvermə və s.). Bu komponentlər sizə istənilən qiymətləndirmə forması üçün meyarların tərtib olunmasında yardımçı ola bilər. Bu baxımdan, aşağıdakı cədvəldə meyarlara əsaslanan formativ qiymətləndirmə nümunəsi göstərə bilərik:

Üsul 1.

	I səviyyə Çətinliklə	II səviyyə Müəllimin və ya yoldaşlarının köməyi ilə	III səviyyə Müdaxilə edilmədən, müstəqil
1. Məzmunun əsas məqamlarını izah edə bilər.		★	
2. Tapşırığı yerinə yetirir və əsas qaydaları izah edə bilər.			★
3. Tapşırığı həll edir və əvvəlki təcrübələrdən çıxış edir.			
4. Tapşırığı həll edərkən fərqli yollar təklif edir.	★		

Üsul 2.

Səviyyələr hər qrupun öz çərçivəsinə qeyd olunur. Səviyyələri müxtəlif vasitələrlə göstərə bilərsiniz. Birinci sinif olduğu üçün şəkillərdən istifadə etmək daha məqsədəuyğundur.

	I qrup	II qrup	III qrup
1. Məzmunun əsas məqamlarını izah edə bilər.	😊		★
2. Tapşırığı yerinə yetirir və əsas qaydaları izah edə bilər.		😊	
3. Tapşırığı həll edir və əvvəlki təcrübələrdən çıxış edə bilər.			
4. Tapşırığı həll edərkən fərqli yollar təklif edir.	😊		😊

Üsul 3.

	I qrup	II qrup	III qrup
1. Tapşırığı vaxtında yerinə yetirir.	✓		
2. Tapşırığı düzgün yerinə yetirir.		✓	
3. Müləhizələrlə çıxış edir.			✓
4. Əməkdaşlıq edir.	✓		
5. Təqdimat		✓	
6. Nizam-intizama riayət edir.			✓

Üsul 4.

Meyarlar Şagirdlərin adı	Təbiətdə mövcud olan varlıqları tanıyır.	Varlıqları nümunədə göstərir.	Varlığa dair nümunələri seçir.	Müxtəlif varlıqları fərqləndirir.
Əli			★	★
Məhəmməd		★	★	
Günay	★			

Standartlar üçün verilmiş şərtlər qiymətləndirmə meyarlarının tərtib olunmasında müəllimlərə yardımçı ola bilər. Buna görə də düşünürük ki, aşağıda təqdim etdiyimiz şərtlər həm təlim nəticələrinin müəyyənləşdirilməsində, həm də qiymətləndirmə meyarlarının təyin edilməsində yardımçınız olacaq. Unutmayın ki, onlar tövsiyə xarakteri daşıyır və siz istənilən standartda daha uyğun bildiyiniz şərti yazı bilərsiniz.

Standart	Şərtlər
<i>1.1. Müşahidə etdiyi varlıqların və təbiət hadisələrinin mahiyyətini anladığını nümayiş etdirir.</i>	
1.1.1. Varlıq və hadisələri sadə şəkildə təsvir edir.	Təbiətdə mövcud olan varlıqları və hadisələri tanıyır, hadisəyə dair nümunələr sadalayır.
1.1.2. Varlıq və hadisələri xarakterik əlamətlərinə görə fərqləndirir.	Tanıdığı varlıq və hadisələrə dair sadə müqayisələr aparır, onlara dair izahlar verir, təsvir edir, həyatdan nümunələr göstərir.
<i>1.2. Sadə coğrafi bilik və bacarıqlara malik olduğunu nümayiş etdirir.</i>	
1.2.1. Coğrafi obyektləri (dağ, təpə, dərə, düzənlik, çay, göl) əlamətlərinə görə fərqləndirir.	Coğrafi obyektləri tanıyır, nümunədə göstərir, onları əlamətlərinə görə seçir, fərqləndirir. Dağı və təpəni düzənlikdən, çayı göldən fərqləndirə bilər, əlamətlərini fərqləndirir. Yaşadığı məkana aid obyekt nümunəsi göstərir.
1.2.2. Yaşadığı ərazinin sadə coğrafi təsvirini verir.	Yaşadığı ərazidə yerləşən coğrafi obyektləri təsvir edir, onları adlandırır.
<i>1.3. Canlılar aləmi haqqında təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir.</i>	
1.3.1. Canlılar aləminə aid olan varlıqları (bitki, heyvan, insan) tanıyır.	Canlı və cansız varlıqları tanıyır, nümunələr göstərir, nümunələri seçir, sadə fərqlərini göstərir.
1.3.2. Canlıların yaşamasını şərtləndirən amilləri sadalayır.	Canlı və cansızları əlamətlərinə görə fərqləndirir, canlıların yaşamasına vacib olan amilləri sadalayır, sadə izahlar verir, nümunədə canlıların yaşamasına dair misallar çəkir.

<i>1.4. Ekoloji bilik və bacarıqlara yiyələndiyini nümayiş etdirir.</i>	
1.4.1. Ətraf mühitin (evin, sinfin, həyətin, havanın, suyun) təmiz saxlanılmasının vacibliyini sadə şəkildə izah edir.	Ətraf mühit anlayışına dair izahlar verir, təmizlik haqqında sadə izahlar verir, təmiz və çirkli anlayışlarını fərqləndirir, təmizliyin vacibliyini əsaslandırır, sağlamlıq haqqında sadə fikirlər söyləyir, havanın, suyun, təbiətin, evin və sinfin təmizliyinə dair nümunədə misallar göstərir.
<i>2.1. İnsanı sosial varlıq kimi dərk etdiyini nümayiş etdirir.</i>	
2.1.1. "Fərd", "ailə" və "kollektiv" anlayışları barədə təsəvvürlərini bildirir.	"Fərd", "ailə" və "kollektiv" anlayışlarını sadə şəkildə izah edir, onların fərqi sadə formada göstərir, nümunələri seçir.
2.1.2. Birgə fəaliyyətin faydasını nümunələr əsasında izah edir.	Birgəfəaliyyət, birgəyaşayış anlayışlarını izah edir, nümunələr göstərir, birliyin faydası haqqında sadə şəkildə danışa bilir.
2.1.3. Ailədə və kollektivdə üzərinə düşən vəzifələri şərh edir.	Borc və vəzifə anlayışlarını tanıyır, sadə şəkildə izah edir, hər bir fərdin ailədə və kollektivdəki vəzifələrini sadalayır, vəzifələri seçir, nümunələr göstərir, yaxşı və pis davranışları fərqləndirir.
<i>2.2. Sadə iqtisadi bilik və bacarıqlara yiyələndiyini nümayiş etdirir.</i>	
2.2.1. Gün rejimi haqqında təsəvvürlərini sadə şəkildə ifadə edir.	Gün rejimi anlayışını dərk edir, günün vaxtlarını fəaliyyət baxımından fərqləndirir, gün ərzində gördüyü işləri sadalayır, onlara uyğun cədvəl qura bilir.
2.2.2. "Büdcə" anlayışını sadə şəkildə izah edir.	Büdcə anlayışını dərk edir. İnsana gərəkli olan resursları tanıyır, sadalayır, nümunədə göstərir, seçir. Qənaət anlayışını sadə şəkildə izah edir, nümunədə göstərir, əhəmiyyətini dəyərləndirir. Həyatla bağlı nümunələr göstərir. Onları qorumağın yollarına dair fikirlər irəli sürür.
2.2.3. Azərbaycan Respublikasının pul nişanlarını tanıyır.	Pul nişanı anlayışını izah edir, əsginas və qəpikləri bir-birindən fərqləndirir, respublikamızın əsginaslarını tanıyır, seçir.
<i>2.3. Dövlət rəmzlərini tanıdığını nümayiş etdirir.</i>	
2.3.1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzlərini sadə şəkildə izah edir.	Dövlət rəmzləri anlayışını dərk edir, dövlət rəmzlərini tanıyır, onlara hörmətlə yanaşmanın vacibliyini dərk edir, onları sadalayır.
<i>2.4. Hüquqi mədəniyyətə malik olduğunu nümayiş etdirir.</i>	
2.4.1. Məktəbdaxili nizam-intizam qaydalarını sadalayır.	Məktəbdaxili davranış məsələlərinə münasibət bildirir, qayda anlayışını dərk edir, nizam qaydalarının vacibliyini dərk edir, qaydalar tərtib edir, qaydaları sadalayır.
2.4.2. Şagird hüquqlarını sadalayır.	Hüquq anlayışını dərk edir, uşaq və şagird hüquqlarını sadalayır.

<i>3.1. Ünsiyyət mədəniyyəti haqqında təsəvvürə malik olduğunu nümayiş etdirir.</i>	
3.1.1. İnsanların ünsiyyət etikətlərinə (salamlamaq, özünü təqdim etmək, müraciət, müraciətə cavab, xudahafizləşmək) əməl edir.	Ünsiyyət etiketi anlayışını dərk edir, ünsiyyət etikətlərini (salamlamaq, özünü təqdim etmək, müraciət, müraciətə cavab, xudahafizləşmək) sadalayır, onları fərqləndirir, nümunədə və rollu oyunla göstərir, əməl edir.
3.1.2. Etikətdənkənar davranışları fərqləndirir.	Ünsiyyət etikətlərinin vacibliyini müəyyənləşdirir, etikətdənkənar davranışlara dair nümunələr göstərir, mənfi və müsbət etikətləri fərqləndirir, rollu oyun vasitəsilə göstərir.
<i>3.2. İnsan mənəviyyatını şərtləndirən amilləri anladığını nümayiş etdirir.</i>	
3.2.1. Şəxsiyyəti formalaşdıran mənəvi keyfiyyətləri (düzlük, doğruluq, çalışqanlıq, səmimilik) sadə şəkildə şərh edir.	İnsanın müsbət və mənfi keyfiyyətlərini sadalayır, onları bir-birindən fərqləndirir, mənəviyyata təsir göstərən keyfiyyətləri (düzlük, doğruluq, çalışqanlıq, səmimilik) sadalayır, münasibət bildirir, onların vacibliyini dərk edir, nümunədə nümayiş etdirir və şərh edir.
3.2.2. Mənəviyyata zidd xüsusiyyətlərə (yalnızlıq, paxıllıq, xəbərcilik) münasibət bildirir.	İnsanın mənfi xüsusiyyətlərini sadalayır, fərqləndirir, nümunədə göstərir, münasibət bildirir, izah edir, rollu oyunla nümayiş etdirir.
<i>3.3. Mənəviyyatın formalaşmasında dinin rolunu anladığını nümayiş etdirir.</i>	
3.3.1. Təsvirlərdə dini rəmzləri (ibadətqahlar, nişanlar, dini kitablar, əşyalar) fərqləndirir.	Dini təsvir və dini rəms anlayışını dərk edir, dini təsvirləri sadalayır, məscidi kilsədən, məbəddən fərqləndirir, təsvir edə bilir.
3.3.2. Dinlər haqqında ilkin təsəvvürlərini sadə şəkildə izah edir.	Din anlayışını dərk edir, müxtəlif dinlərin olduğunu izah edir, onları sadalayır, bir-birindən fərqləndirir.
<i>3.4. Mənəvi borc haqqında təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir.</i>	
3.4.1. Mənəvi borc (böyüklərə hörmət, kiçiklərə və xəstələrə qayğı) haqqında təsəvvürlərini ifadə edə bilir.	Mənəvi borc anlayışını dərk edir, böyüklərə hörmət, kiçiklərə və xəstələrə qayğının vacibliyini dərk edir, izah edir, nümunədə göstərir, rollu oyunla nümayiş etdirə bilir.
<i>4.1. Sağlamlığın mühafizəsi və sağlam həyat tərzini haqqında bilik və bacarıqlara malik olduğunu nümayiş etdirir.</i>	
4.1.1. Sağlam həyat tərzinin şərtlərini (təmizkarlıq, düzgün qidalanma, yuxu və istirahət) sadalayır.	Sağlamlıq haqqında ilkin təsəvvürləri anlayır, onun vacibliyini dərk edir. Sağlam həyat tərzini ilə bağlı nümunələri sadalayır.
4.1.2. Hava durumuna görə geyim əşyalarını fərqləndirir.	Havanın fərqli xüsusiyyətlərini sadalayır, onun insan orqanizminə təsirini izah edir, havaya görə geyim əşyalarını sadalayır və fərqləndirir.

4.2. Həyat və sağlamlıq üçün təhlükə törədən mənbələrə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.	
4.2.1. Həyat və sağlamlıq üçün təhlükə törədə bilən məişət alət və avadanlıqlarını (elektrik və qaz cihazları, alışdırıcı, kəsici və deşici alətlər) sadalayır.	Məişət əşyaları anlayışını dərk edir, onların əhəmiyyətini izah edir, onlarla davranma qaydalarını sadalayır, yarana biləcək təhlükələri bilir və münasibət bildirir. Nümunədən misallar göstərir.
4.2.2. Ətrafdakı şübhəli əşyalara toxunmağın və tanımadığı insanlarla ünsiyyətin təhlükəsini izah edir.	Ətrafda təhlükələrin olduğuna dair izahlar verir, nümunələr göstərir, sadalayır.
4.2.3. Sadə yol hərəkət qaydalarını (səki və yolun kənarı ilə hərəkət etmək, svetoforun işarələrinə əməl etmək) sadalayır.	Yol hərəkəti anlayışını dərk edir, yol hərəkəti iştirakçılarını tanıyır, yol hərəkəti iştirakçıları üçün müəyyən edilmiş qaydalara (səki və yolun kənarı ilə hərəkət etmək, svetoforun işarələrinə əməl etmək) dair nümunələr göstərir, onlara əməl etməyin vacibliyini izah edir.
4.2.4. Nəqliyyat vasitələrini (lift, eskalator, avtomobil, avtobus, qatar, gəmi, təyyarə) tanıyır.	Nəqliyyat vasitələrini tanıyır, onları fərqləndirir, seçir.
4.3. Fövqəladə hallar barəsində ilkin təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir.	
4.3.1. Təbii fəvqəladə hadisələri (daşqın, subasma, qasırğa, ildırım, zəlzələ, torpaq sürüşməsi, qar uçqunu) və texnogen qəzaları (partlayış, yanğın, böyük nəqliyyat qəzası, ətraf mühitin zəhərli maddələrlə çirklənməsi) təsvirlərdə tanıyır.	Fövqəladə hadisələri tanıyır, sadalayır. Qəza anlayışını dərk edir, təbii və texnogen qəza anlayışlarını dərk edir, nümunələrlə sadalayır, onları təsvirlərdə tanıyır, bir-birindən fərqləndirir, təsvir edir.
4.3.2. Mülki müdafiə siqnallarını və qəzalardan mühafizə vasitələrini (əleyhqaz, respirator, yanğınsöndürmə balonu, su, qum) tanıyır.	MM siqnalı anlayışını dərk edir, qəzalardan mühafizə vasitələrini tanıyır, onları sadalayır, əhəmiyyətinə görə fərqləndirir, təsvirlərdə tanıyır.
4.3.3. Yerli şəraitə uyğun süni yaradılmış ekstremal vəziyyətlərdə özünümühafizə bacarıqları nümayiş etdirir.	Sinifdə ehtimal olunan zəlzələ, yanğın zamanı davranış nümunələri göstərir, təsvirlərdə fərqləndirir, müxtəlif mühafizə bacarıqları uydurur.

Formativ qiymətləndirmə zamanı şagird monitorinqinin də rolu böyükdür. Şagirdlər həm özlərinə, həm də yoldaşlarının işlərinə qiymət verə bilirlər.

Yuxarıda qeyd olunan cədvəllərin nümunəsində sinif səviyyəsinə uyğun şagird monitorinqi cədvəli tərtib etmək mümkündür. Bu zaman uşaqlar müxtəlif stikerlərdən, rəngli karandaşlardan, "+" və "-" işarələrindən istifadə edə bilirlər.

Addımlar (Step by step)

Hörmətli müəllimlər, dərs planlaşmalarında sıralanmış "addımlar" diqqətinizi daha çox cəlb edəcək. Təlim boyunca onlar sizin fəaliyyətinizi qurmağa köməklik göstərəcəkdir. Bir məsələ nəzərinizdən qaçmamalıdır ki, qeyd edilən addımlar dərsin mərhələləri deyil. Lakin fəal dərsin bütün mərhələlərini özündə əks etdirir. Biz sizə daha yaradıcı olmaq imkanı yaratmaq məqsədilə belə bir təkliflə çıxış etmişik. Nəzərə alın ki, "addımlar" hər hansı ümumi qaydaya əsaslanmayıb və daha çox təlim prosesi zamanı müəllimin görəcəyi işin mürəkkəbliyinə görə sıralanır. Buna görə də gündəlik planlaşdırma tərtib edərkən artıq vəsaitdəki mətnləri olduğu kimi köçürməyəcək, dərsin mərhələlərinə uyğun müəllim kimi öz bacarıqlarınıza arxalanmalı olacaqsınız.

Təlim prosesinə başlamazdan öncə hər bir müəllim səviyyə üzrə fənn kurikulumu ilə yaxından tanış olmalıdır.

1-ci SİNİF HƏYAT BİLGİSİ FƏNNİNİN MƏZMUN STANDARTLARI

Həyat bilgisi təliminin məzmunu

Ümumi təlim nəticələri

Milli kurikulum çərçivəsində Həyat bilgisi fənni üzrə ibtidai və ümumi orta təhsil səviyyəsi üçün aşağıdakı ümumi təlim nəticələri müəyyən edilmişdir:

İbtidai təhsil səviyyəsi (I–IV siniflər) üzrə şagird:

- öz hüquqlarını dərk etdiyini, başqalarının hüquq və azadlıqlarına hörmətlə yanaşdığını, onu əhatə edən insanlara həssas münasibət bəslədiyini nümayiş etdirir, həmin məsələlərlə bağlı şəxsi fikirlərini bildirir;
- insan həyatı və sağlamlığının qorunması ilə bağlı ən zəruri təhlükəsizlik qaydalarını izah edir;
- düzlük, ədalətlik, humanistlik, rəhmədillik nümayiş etdirir, bu mənəvi keyfiyyətlərin məhiyyəti barədə mülahizələrini şərh edir; iqtisadi biliklərdən məişətdə istifadə edir;
- təbiətə, ekologiyaya həssas və qayğıkeş şəkildə yanaşmaqla təbiət hadisələri üzərində müşahidələr aparır və onlara münasibət bildirir;
- cəmiyyətdə baş verən hadisələri öz yaş səviyyəsinə uyğun şərh edir.

Məzmun xətləri

Həyat bilgisi fənninin məzmunu onun məzmun xətlərinin əsasında qurulur.

Məzmun xətləri – fənn üzrə ümumi təlim nəticələrinin reallaşdırılmasını təmin etmək üçün müəyyən olunan məzmunun zəruri hesab edilən hissələridir.

Həyat bilgisi fənninin, ibtidai və əsas təhsil səviyyəsi üzrə ümumi təlim nəticələrinə əsaslanaraq, onların əldə olunmasını təmin edən və hər iki təhsil pilləsi üçün ümumi olan aşağıdakı məzmun xətləri müəyyən edilmişdir:

Təbiət və biz

Bu məzmun xətti aşağıdakı alt-xətləri əhatə edir:

- Cisim, maddə və hadisələrin müxtəlifliyi;
- Yerin təbəqələri və onlarda gedən proseslər;
- Canlılar aləmi;
- Ekologiya.

Fərd və cəmiyyət

Məzmun xətti aşağıdakı alt-xətləri əhatə edir:

- Fərd, ailə, cəmiyyət və dövlət;
- Cəmiyyətin sosial-iqtisadi həyatı;
- İnsan hüquqları və vətəndaşlıq.

Mənəviyyət

Bu məzmun xətti aşağıdakı alt-xətləri əhatə edir:

- Ailə, məişət və cəmiyyətdə ədəb və davranış qaydaları;
- Din. Əxlaqın formalaşmasında dinin rolu.

Sağlamlıq və təhlükəsizlik

Bu məzmun xətti aşağıdakı alt-xətləri əhatə edir:

- Sağlam həyat tərz;
- Həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyi;
- Fövqəladə hallarda mühafizə.

**Məzmun xətləri üzrə təlim nəticələri İbtidai təhsil səviyyəsi
(I–IV) üzrə məzmun xətlərinə aid təlim nəticələri**

Təbiət və biz

Şagird:

- Özünü təbiətin bir parçası kimi görə bilir;
- Təbiəti öyrənmənin əhəmiyyətini anlayır;
- Bilmədiklərini, yarımçıq bildiklərini və bildiklərini ayırd edir;
- Təbiətlə təmasda qazandığı bilik və bacarıqlardan faydalana bilir;
- İnsan bədəninin quruluşunu və əsas orqanlarının fəaliyyətini sadə şəkildə izah edir;
- Yaşadığı ərazinin ekoloji vəziyyətini yaxşılaşdırmaq məqsədilə sadə layihələr hazırlayıb təqdim edir;
- Yaşadığı ərazinin və Azərbaycan təbiətinin sadə coğrafi təsvirini verir.

Fərd və cəmiyyət

Şagird:

- İnsanı sosial varlıq kimi xarakterizə edə bilir;
- İnsanların fərqli icmalarda formalaşdığını bilir və bu fərqliliklərə tolerant yanaşır;
- İstifadə etdiyi resurslara qənaətlə yanaşmanı ailə və dövlət büdcələrinə qənaətlə əlaqələndirə bilir;
- Birlikdə çalışmanın faydasını anlayır, müəyyən məsələlərin həlli üçün yoldaşları ilə qrup yarada bilir;
- Dövlət, onun atributları və quruluş formaları haqqında ilkin biliklərə sahib olduğunu nümayiş etdirir;
- Öz hüquqlarını bilir, onlardan istifadə edir, başqalarının hüquqlarına hörmətlə yanaşır.

Mənəviyyət

Şagird:

- İnsanlararası ünsiyyət etikətlərinə şüurlu şəkildə əməl edir, etiketəzidd davranışlara tənqidi münasibət bildirir;
- Qazandığı mənəvi keyfiyyətləri ailədə, məktəbdə və cəmiyyətdə öz hərəkət və davranışları ilə nümayiş etdirir;
- Dünyanın yaranması ilə bağlı əsas elmi və dini dünyagörüşləri bilir;
- Dinlərin təbliğ etdiyi mənəvi dəyərləri anlayır və onları xurafatlardan ayırd edə bilir.

Sağlamlıq və təhlükəsizlik

Şagird:

- Sağlamlığı və onun mühafizəsi ilə bağlı bəzi məsələlərdə məsuliyyəti öz üzərinə götürür;
- Sağlam həyat tərzinə zidd olan zərərli vərdişləri tanıyır;
- Yol nişanlarından istifadə etməklə küçədə sərbəst hərəkət edir;
- Həyat fəaliyyətinin təhlükəsizliyini təhdid edən amilləri tanıyır və öyrəndiyi təhlükəsizlik qaydalarına gündəlik həyatında əməl edir;
- Fövqəladə hallarda fərdi və kollektiv mühafizə vasitələrindən istifadə etməyi bacarır.

Məzmun standartları

I sinfin sonunda şagird:

- müşahidə etdiyi varlıqların və təbiət hadisələrinin mahiyyətini anladığını nümayiş etdirir;
- sadə coğrafi bilik və bacarıqlara malik olduğunu nümayiş etdirir;
- canlılar aləmi haqqında təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir;
- ekoloji bilik və bacarıqlara yiyələndiyini nümayiş etdirir;
- insanı sosial varlıq kimi dərk etdiyini nümayiş etdirir;
- sadə iqtisadi bilik və bacarıqlara yiyələndiyini nümayiş etdirir;
- dövlət rəmzlərini tanıdığını nümayiş etdirir;
- hüquqi mədəniyyətə malik olduğunu nümayiş etdirir;
- ünsiyyət mədəniyyəti haqqında təsəvvürə malik olduğunu nümayiş etdirir;
- insan mənəviyyatını şərtləndirən amilləri anladığını nümayiş etdirir;
- mənəviyyatın formalaşmasında dinin rolunu anladığını nümayiş etdirir;
- mənəvi borc haqqında təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir;
- sağlamlığın mühafizəsi və sağlam həyat tərzini haqqında bilik və bacarıqlara malik olduğunu nümayiş etdirir;
- həyat və sağlamlıq üçün təhlükə törədən mənbələrə dair bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirir;
- fəvqəladə hallar barəsində ilkin təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir.

Məzmun xətləri üzrə əsas və alt standartlar

1. Təbiət və biz

Şagird:

- 1.1. Müşahidə etdiyi varlıqların və təbiət hadisələrinin mahiyyətini anladığını nümayiş etdirir.**
 - 1.1.1. Varlıqları, hadisələri sadə şəkildə təsvir edir.
 - 1.1.2. Varlıqları, hadisələri xarakterik əlamətlərinə görə fərqləndirir.
- 1.2. Sadə coğrafi bilik və bacarıqlara malik olduğunu nümayiş etdirir.**
 - 1.2.1. Coğrafi obyektləri (dağ, təpə, dərə, düzənlik, çay, göl) əlamətlərinə görə fərqləndirir.
 - 1.2.2. Yaşadığı ərazinin sadə coğrafi təsvirini verir.
- 1.3. Canlılar aləmi haqqında təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir.**
 - 1.3.1. Canlılar aləminə aid olan varlıqları (bitki, heyvan, insan) tanıyır.
 - 1.3.2. Canlıların yaşamasını şərtləndirən amilləri sadalayır.
- 1.4. Ekoloji bilik və bacarıqlara yiyələndiyini nümayiş etdirir.**
 - 1.4.1. Ətraf mühitin (evin, sinfin, həyətin, havanın, suyun) təmiz saxlanması üçün vacibliyini sadə şəkildə şərh edir.

2. Fərd və cəmiyyət

Şagird:

- 2.1. İnsanı sosial varlıq kimi dərk etdiyini nümayiş etdirir.**
 - 2.1.1. "Fərd", "ailə" və "kollektiv" anlayışları barədə təsəvvürlərini bildirir.
 - 2.1.2. Birgə fəaliyyətin faydasını nümunələr əsasında izah edir.
 - 2.1.3. Ailədə və kollektivdə üzərinə düşən vəzifələri sadalayır.

2.2. Sadə iqtisadi bilik və bacarıqlara yiyələndiyini nümayiş etdirir.

2.2.1. Gün rejimi haqqında təsəvvürlərini sadə şəkildə ifadə edir.

2.2.2. "Büdcə" anlayışını sadə şəkildə izah edir.

2.2.3. Azərbaycan Respublikasının pul nişanlarını tanıyır.

2.3. Dövlət rəmzlərini tanıdığını nümayiş etdirir.

2.3.1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzlərini sadə şəkildə izah edir.

2.4. Hüquqi mədəniyyətə malik olduğunu nümayiş etdirir.

2.4.1. Məktəbin daxili nizam-intizam qaydalarını sadalayır.

2.4.2. Şagird hüquqlarını sadalayır.

3. Mənəviyyət

Şagird:

3.1. Ünsiyyət mədəniyyəti haqqında təsəvvürə malik olduğunu nümayiş etdirir.

3.1.1. İnsanlararası ünsiyyət etiketlərinə (salamlamaq, özünü təqdim, müraciət, müraciətə cavab, xudahafizləşmək) əməl edir.

3.1.2. Etiketdənkənar davranışları fərqləndirir.

3.2. İnsan mənəviyyətini şərtləndirən amilləri anladığını nümayiş etdirir.

3.2.1. Şəxsiyyəti formalaşdıran mənəvi keyfiyyətləri (düzlük, doğruluq, çalışqanlıq, səmimilik) sadə şəkildə şərh edir.

3.2.2. Mənəviyyətə zidd xüsusiyyətlərə (yalançılıq, paxıllıq, xəbərçilik) münasibət bildirir.

3.3. Mənəviyyətin formalaşmasında dinin rolunu anladığını nümayiş etdirir.

3.3.1. Təsviirlərdə dini rəmzləri (ibadətgahlar, nişanlar, dini kitablar, əşyalar) fərqləndirir.

3.3.2. Dinlər haqqında ilkin təsəvvürlərini sadə şəkildə izah edir.

3.4. Mənəvi borc haqqında təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir.

3.4.1. Mənəvi borc (böyüklərə hörmət, kiçiklərə və xəstələrə qayğı) haqqında təsəvvürlərini ifadə edir.

4. Sağlamlıq və təhlükəsizlik

Şagird:

4.1. Sağlamlığın mühafizəsi və sağlam həyat tərzini haqqında bilik və bacarıqlara malik olduğunu nümayiş etdirir.

4.1.1. Sağlam həyat tərzinin şərtlərini (təmizkarlıq, düzgün qidalanma, yuxu və istirahət) sadalayır.

4.1.2. Hava durumuna uyğun geyim seçiminin əhəmiyyətini sadə formada əsaslandırır.

4.2. Həyat və sağlamlıq üçün təhlükə törədən mənbələrə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.

4.2.1. Həyat və sağlamlıq üçün təhlükə törədən bilən məişət alət və avadanlıqlarını (elektrik və qaz cihazları, alısdırıcı, kəsici və deşici alətlər) sadalayır.

4.2.2. Ətrafdakı şübhəli əşyalara toxunmağın və tanımadığı insanlarla ünsiyyətin təhlükəsini izah edir.

4.2.3. Sadə yol hərəkət qaydalarını (səki və yolun kənarı ilə hərəkət etmək, svetoforun işarələrinə əməl etmək) sadalayır.

4.2.4. Nəqliyyat vasitələrini (lift, eskalator, avtomobil, avtobus, qatar, gəmi, təyyarə) tanıyır.

4.3. Fövqəladə hallar barəsində ilkin təsəvvürlərə malik olduğunu nümayiş etdirir.

4.3.1. Təbii fəvqəladə hadisələri (daşqın, subasma, qasırğa, ildırım, zəlzələ, torpaq sürüşməsi, qar uçqunu) və texnogen qəzaları (partlayış, yanğın, böyük nəqliyyat qəzası, ətraf mühitin zəhərli maddələrlə çirklənməsi) təsvirlərdə tanıyır.

4.3.2. Mülki müdafiə siqnallarını və qəzalardan mühafizə vasitələrini (əleyhqaz, respirator, yanğınsöndürmə balonu, su, qum) tanıyır.

4.3.3. Yerli şəraitə uyğun süni yaradılmış ekstremal vəziyyətlərdə su, qum, respiratordan istifadə bacarıqları nümayiş etdirir.

PERSPEKTİV PLANLAŞDIRMA CƏDVƏLİ

Sıra	Standart	Mövzu	İnteqrasiya	Saat
1	Diaqnostik qiymətləndirmə			1
Ailə				
2	2.1.1.	Ailə	Texn. 1.2.2.; 1.3.2.; Təs. inc. 1.1.2. və ya 2.2.5.	1
3	2.1.2. 2.1.3.	Kollektiv	Təs. inc. 1.1.2.; Mus. 2.2.1., 2.1.3.; Azərb. dili 1.1.2.	1
4	2.4.1.	Məktəb qaydaları	Azərb. dili 1.1.2.; Təs. inc. 3.1.1.; İnf. 1.1.2.	1
5	2.2.1.	Gün rejimi	Azərb. dili 1.2.4., 1.2.1.; Texn. 1.2.4., 4.1.2.	1
Dünya				
6	1.1.1., 1.3.1.	Canlılar və cansızlar	Azərb. dili 1.1.1., 1.2.1.; Təs. inc. 1.1.1.	1
7	1.3.2.	Yaşamaq üçün vacib olanlar	Təs. inc. 1.1.3., 3.1.1.	1
8	1.3.1.	Canlıların yaşadığı yerlər	Azərb. dili 1.2.1., 2.1.1.; Təs. inc. 1.1.2.	1
9	1.1.1., 1.1.2.	Cansızların əlamətləri	Təs. inc. 3.1.1.; Texn. 1.3.1.	1
10	1.1.2.	Fəsilər	Təs. inc. 2.1.1.; Azərb. dili 1.2.1.	1
11	1.2.1., 1.2.2.	Təbiət	Təs. inc. 2.1.1.; Azərb. dili 1.2.1.; İnf. 1.1.2.	1
12	1.4.1.	Təmiz ətraf mühit	Azərb. dili 1.2.1., 1.1.2.; Texn. 1.2.3.	1
13	1.1.2., 1.2.2., 1.3.1., 1.3.2., 1.4.1.	Layihə. Gəlin quş yuvası düzəldək		1
Dövlət				
14	2.4.2.	Hüquqlar	Azərb. dili 1.2.1.; Təs. inc. 1.1.3.	1
15	2.3.1.	Dövlət rəmzləri	Azərb. dili 2.1.2., 2.2.9.; Mus. 2.1.1., 3.1.1.; Təs. inc. 2.2.3., 2.2.5.; İnf. 1.2.2., 1.2.3.	1
16	2.2.3.	Pullar	Riy. 1.1.3., 1.2.6., 4.2.4.; Təs. inc. 1.1.2.; İnf. 1.2.2., 1.2.3.	1
17	2.2.2.	Büdcəni qoruyaq	Təs. inc. 2.2.1., 2.2.2.; Texn. 1.2.3., 1.2.4.; Azərb. dili 1.1.2.	1
18	2.2.3., 2.3.1., 2.4.2.	Layihə. Gəlin kitabça tərtib edək		1

<i>Davranışlar</i>				
19	3.1.1.	Biz necə davranmalıyıq	Azərb. dili 2.2.3., 2.2.4.; Təs. inc. 1.1.2.	1
20	3.1.2.	Yanlış davranışlar	Azərb. dili 1.1.2., 1.2.4.	1
21	3.2.1.	Yaxşı xüsusiyyətlər	Azərb. dili 2.1.1., 2.1.4., 3.1.7.; Təs. inc. 2.1.4.	1
22	3.2.2.	Xoşagəlməz xüsusiyyətlər	Azərb. dili 3.1.6., 2.2.9., 2.1.4.	1
23	1.1.2., 1.3.1., 1.3.2., 2.1.2., 3.3.2.	Layihə. Yurdumuza bahar gəlir		1
24	3.3.1., 3.3.2.	Din	Azərb. dili 1.1.2., 2.2.5.; Təs. inc. 1.1.3.; İnf. 1.2.2.	1
25	3.4.1.	İnsanlara hörmət və qayğı	Azərb. dili 1.1.2.; Təs. inc. 1.1.2.; İnf. 2.2.1.	1
26	3.1.1., 3.1.2., 3.2.1., 3.2.2., 3.4.1.	Layihə. Sehrli torba		1
<i>Sağlamlıq</i>				
27	4.1.1.	Sağlam həyat	Azərb. dili 2.1.2.; Təs. inc. 1.1.2.; Fiz. t. 2.1.2.; Mus. 3.1.2.	1
28	4.1.2.	Geyimlər və sağlamlıq	Azərb. dili 2.2.9.; Təs. inc. 1.1.3.; İnf. 1.2.1.	1
29	4.2.2.	Ehtiyatlı olaq	Azərb. dili 2.1.1., 2.1.2.; İnf. 1.2.1.	1
30	4.2.1.	Təhlükəli avadanlıqlar	Azərb. dili 2.1.1., 2.1.2.; Texn. 1.1.3.	1
31	4.2.3., 4.2.4.	Nəqliyyat növləri	Azərb. dili 2.2.9.; İnf. 1.2.2., Texn. 1.2.3.	1
32	4.2.4.	Yol hərəkəti qaydaları	İnf. 1.2.2.; Təs. inc. 2.2.1.; Texn. 1.2.3.	1
33	4.3.1.	Təbii fəvqəladə hadisələr	Azərb. dili 2.1.4.; Fiz. tər. 4.1.2.	1
34	4.3.2., 4.3.3.	Qəzalardan müdafiə	Azərb. dili 1.2.1.; İnf. 2.1.2.; Fiz. tər. 4.1.2.	1

GÜNDƏLİK PLANLAŞDIRMAYA DAİR NÜMUNƏLƏR

BİRİNCİ TƏDRİS VAHİDİ

AİLƏ

1. Ailə
2. Kollektiv
3. Məktəb qaydaları
4. Gün rejimi

İKİNCİ TƏDRİS VAHİDİ

DÜNYA

1. Canlılar və cansızlar
2. Yaşamaq üçün vacib olanlar
3. Canlıların yaşadığı yerlər
4. Cansızların əlamətləri
5. Fəsilər
6. Təbiət
7. Təmiz ətraf mühit
8. Gəlin quş yuvası düzəldək

ÜÇÜNCÜ TƏDRİS VAHİDİ

DÖVLƏT

1. Hüquqlar
2. Dövlət rəmzləri
3. Pullar
4. Büdcəni qoruyaq
5. Gəlin kitabça tərtib edək

DÖRDÜNCÜ TƏDRİS VAHİDİ

DAVRANIŞLAR

1. Biz necə davranmalıyıq
2. Yanlış davranışlar
3. Yaxşı xüsusiyyətlər
4. Xoşagəlməz xüsusiyyətlər
5. Səmənə yetişdirək
6. Din
7. İnsanlara hörmət və qayğı
8. Sehrli torba

BEŞİNCİ TƏDRİS VAHİDİ

SAĞLAMLIQ

1. Sağlam həyat
2. Geyimlər və sağlamlıq
3. Ehtiyatlı olaq
4. Təhlükəli avadanlıqlar
5. Nəqliyyat növləri
6. Yol hərəkəti qaydaları
7. Təbii fəvqəladə hadisələr
8. Qəzalardan müdafiə

DİAQNOSTİK QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Diaqnostik qiymətləndirmə

I addım. Əksər müəllimlər diaqnostik qiymətləndirməni cari planlaşmaya daxil etmirlər. Siz dərs boyunca nə edəcəyinizi əvvəlcədən bilməlisiniz. "İlk dərs günündə birinci sinfə Həyat bilgisi fənni üzrə DQ necə keçirilməlidir?" sualına cavab vermək üçün, ilk növbədə, hədəflərinizi müəyyənləşdirin. Aşağıdakı suallar sizin fəaliyyətinizə istiqamət verəcək:

- Şagirdlər hansı biliklərə malikdirlər?
- Təbiət haqqında nə bilirlər?
- Hansı bacarıqları var?
- Seçim etməyi bacarırlarmı?
- Qavrama qabiliyyətləri hansı səviyyədədir?
- İzah etməyi, mühakimə yürütməyi bacarırlarmı? və s.

Suallarınızın daha çox olacağı ehtimalı var. Bəs onları necə cavablandırmaq olar? Axı hələ şagirdlər yazıb-oxumağı bacarmırlar. Siz onların nə adlarını bilirsiniz, nə də nitqinə bələdsiniz və s. Bu baxımdan, ilk növbədə, onlarla ünsiyyətə girməli, tanış olmalısınız. Daha sonra fənn haqqında ilk təəssürat yaratmalı, mühakimələrinə, izahetmə bacarıqlarına, fəallıqlarına xüsusi diqqət yetirməlisiniz. Bunun üçün əvvəlcədən özünüz üçün müşahidə cədvəli hazırlayın və diqqətinizi çəkən məqamları qeyd edin. Bu zaman şagirdlərin adlarını sıra ilə düzə və ya cədvəl tərtib edə bilərsiniz. Hər şagirdə öz adının qeyd olunduğu sərlövhə hazırlatdırmaq da mümkündür. Siz yol göstərin, onlar isə hazırlasınlar. Bu vaxt onların işgörmə fəallığına, həvəs göstərmək cəhdlərinə diqqət yetirin.

II addım. Təbiət, cəmiyyət, insanlararası ünsiyyət məsələlərinə toxunan hər hansı bir nağıl danışa və ya cizgi filmi nümayiş etdirə bilərsiniz. Bu zaman görüntülü təqdimatlardan (şəkillər, videolar və s.) istifadə etmək olar. Hər dəfə şagirdlərə suallarla müraciət edin. Onların fikrini, izahetmə qabiliyyətini, mühakiməyürütmə, şifahi təxəyyül imkanlarını, nitqinin səlisliyini dəyərləndirin.

III addım. Şagirdlərə şəkilli iş vərəqləri paylayın. Orada yaxşı və pis obrazları, bitki və heyvanları, həşəratları, ulduz, Ay və Günəşi, hərəkətdə olan avtomobil, velosiped, piyadanı seçmə-sini xahiş edin. Bu zaman şagirdlərə istiqamət verin. Onları fəal olmağa həvəsləndirin.

IV addım. Şagird təxəyyülünün inkişaf imkanlarını yoxlamaq üçün onlardan hər hansı bir mövzuda şəkil çəkməyi xahiş edin. İstifadə etdikləri rənglərə, cizgilərə, obrazlara, fiqurlara xüsusi diqqət yetirin. Onlar işlədikcə vərəqlərində bir-bir adlarını yazmağı unutmayın.

V addım. Diaqnostik qiymətləndirmə aparsanız da, şagirdlərin fəaliyyətinə verbal qiymət verməyə çalışın: "çox gözəl dedin", "mən çox bəyəndim", "qəşəng çəkirsən" və s.

VI addım. Siz DQ-yə müəyyən vaxt ayırmağı unutmamalısınız. Belə ki şagirdləri dərsləklə tanış etməyə də zamanınız qalmalıdır. Uşaqları dərsləyin üz qabığı və bir il ərzində onları müşayiət edəcək obrazlarla yaxından tanış edin. Kiçik rollu oyuna və ya hər hansı bir təqdimata da vaxt ayıra bilərsiniz. Bu, şagirdlərin fənnə olan marağını artıracaq.

1. AİLƏ

2.1.1., 2.1.3.	<i>"Fərd", "ailə" və "kollektiv" anlayışları barədə təsəvvürlərini bildirir.</i> <i>Ailədə və kollektivdə üzərinə düşən vəzifələri sadalayır.</i>		
T.N.	<i>"Fərd", "ailə" və "kollektiv" anlayışlarını sadə şəkildə izah edir, onların sadə formada fərqlərini göstərir, nümunələri seçir, ailədə üzərinə düşən vəzifələri sadalayır.</i>		
İnteq.	Texn.: 1.2.2., 1.3.2.; Təs. inc.: 1.1.2. və ya 2.2.5.		
	Fərdi və kollektivlə iş	Təsviretmə, izahetmə	Albom vərəqləri, karandaşlar və rəngli vərəqlər

I addım. Motivasiya qurmaq üçün müxtəlif vasitələrdən istifadə edə bilərsiniz. Şagirdlərə Robinzon Kruzo haqqında kiçik bir hekayə danışmaq olar. Bu zaman sualla müraciət edin:

- Əgər siz kimsəsiz bir yerə düşsəydiniz, ilk növbədə, kimin üçün darıxardınız?
- Ən çox kimə ehtiyac duyardınız? Nə üçün?

Şagirdlər, əlbəttə ki, öz valideynlərindən və ya ən yaxın qohumlarından birinin adını çəkəcəklər. Bu zaman onlara olan ehtiyaclarının səbəblərini öyrənməyi unutmayın.

II addım. Şagirdlərin diqqətini mövzunun ilk səhifəsindəki şəklə yönləndirin və bu insanların nə üçün ailə adlandırılmasının səbəblərini soruşun. Şəklin altındakı suallardan istifadə edin:

- Ailə kimlərdən təşkil olunur?
- Ailə üzvlərini bir-birinə bağlayan nədir? Biz ailə üzvlərini həm də necə adlandırırıq? (Yönləndirici suallardan istifadə etməklə "qohum" sözünü almalısınız.)
- Ailənizi bir-birinə hansı hisslər bağlayır?

Tədqiqat sualı:

İnsana ailə nə üçün lazımdır? Ailə sizin üçün nə deməkdir?

III addım. Şagirdlərin diqqətini dərsliyin 7-ci səhifəsindəki ilk tapşırığa yönləndirin. Sınıf müzakirəyə başlayın:

- Şəkildə nə təsvir olunub?
- Siz bu şəkildə nəyi dəyişdirərdiniz?
- Demək, ailə üzvləri bir-biri ilə necə davranmalıdırlar? (Siz şagirdlərdən "qayğısına qalmalı", "hörmətlə yanaşmalı" kəlmələrini eşitməlisiniz. Bunun üçün yönləndirici suallara müraciət edin.)

IV addım. Müzakirədən sonra 7-ci səhifədə verilmiş "Gəlin düzəldək" rubrikasına keçid alın. Şagirdlərlə bu tapşırığın birinci mərhələsini sinifdə etməyə çalışın. Əvvəlcə rəngli kağızlardan və ya karandaşlardan istifadə etməklə iri gövdəli ağac çəkməyi tapşırıq. Sonra isə bu ağacı "ailə ağacı" adlandırın və sinfə müraciət edin:

- Uşaqlar, gəlin ailə üzvlərimizi qruplaşdıraraq.
- Əvvəlcə valideynlərimiz haqqında danışaq. (Mövzunu öz həyat təcrübənizlə başlaya bilərsiniz.)
- İndi deyin görək, valideynlərinizin valideynləri necə adlanır? Ailənizin ən böyük üzvləri kimlərdir? (Bu suala uşaqlar müxtəlif cavablar verəcəklər. Ola bilər ki, kiminsə babası və ya nənəsi olmasın. Hətta hansınsa valideynlərindən biri olmaya bilər. Lakin siz onlara bildirin ki, həyatda olmasalar belə, bu insanlar sizin ən yaxın ailə üzvlərinizdir.)
- Hər kəsin neçə babası və neçə nənəsi ola bilər? (Cavablar yenə də müxtəlif olacaq.)
- İndi isə hər kəs müəyyənləşdirsin ki, onun neçə bacısı və neçə qardaşı var.

– İndi də ailə üzvlərimizin sayını müəyyənləşdirək və ağacımızda bu qədər meyvə çəkək. Lakin onları rəngləməyək. Siz evdə bu meyvələrin yerinə öz ailə üzvlərinizin şəkillərini yapışdıracaqsınız.

– Ağacınızda yer verdiyiniz üzvlər ayrı-ayrılıqda “fərd”, hamısı birlikdə isə “ailə” adlanır.

V addım. Ümumiləşdirmə aparmazdan əvvəl şagirdlərə sualla müraciət edin:

– Ailə albomu nədir?

– Siz bu alboma baxanda özünüzü necə hiss edirsiniz?

VI addım. Müzakirələri tamamlayın və ümumiləşdirmə aparın. Şagirdlər bilməlidirlər ki, ailə hər kəsin yaxın qohumlarının birliyidir. Ailədə hamı bir-birinə qarşı qayğı ilə yanaşır, bir-birinə hörmət edir.

VII addım. Sonda şagirdlərə məlumat verə bilərsiniz ki, elə uşaqlar var, onlar ailə qayğısından məhrumdurlar. Dövlət bu qayğını öz üzərinə götürür və həmin uşaqlara hər cür kömək edir.

VIII addım. Evdə şagirdlərə tapşırıq ki, indiyənədək ailələri ilə keçirdikləri ən maraqlı anlar haqqında şəkil çəksinlər.

IX addım. Qiymətləndirməni fərdi şəkildə dərs boyunca etdiyiniz üçün ona ayrıca mərhələ kimi vaxt sərf etməyin. Qiymətləndirmə zamanı aşağıdakı fəaliyyətlərə diqqət yetirməlisiniz: təsvir etmə, müəyyənləşdirmə, izah etmə, fərqləndirmə, nümunədə göstərmə.

Şagirdlər hələ oxuya bilmədikləri üçün meyarlar cədvəlini özünüz üçün yarada bilərsiniz.

2. KOLLEKTİV

2.1.1., 2.1.2.	“Fərd”, “ailə” və “kollektiv” anlayışları barədə təsəvvürlərini bildirir. Birgə fəaliyyətin faydasını nümunələr əsasında izah edir.		
T.N.	"Kollektiv" anlayışını sadə şəkildə izah edir, "birgə fəaliyyət", "birgə yaşayış" anlayışlarını izah edir, nümunələr göstərir, birliyin faydasını sadə şəkildə izah edir.		
İnteq.	Təs. inc.: 1.1.2.; Mus.: 2.2.1., 2.1.3.; Azərb. dili: 1.1.2.		
	Kollektiv və cütlərlə iş	Venn diaqramı, rəqs, müzakirə	"Yallı" rəqsinin musiqisi, dərslik və iş vərəqləri

I addım. Şagirdlərin diqqətini dərslikdəki şəklə yönləndirin və ona diqqətlə baxmağı xahiş edin. "Ucadan düşün" strategiyasına müraciət etməklə onlardan şəkildə gördüklərini söyləmələrini istəyin. Sonra sinfə müraciət edin:

– Uşaqlar, gəlin bu iki şəkildəki təsvirləri müqayisə edək, oxşar tərəflərini tapaq.

– Hər iki şəkildə uşaqlar və böyükər var.

– Hər iki şəkildə adamların sayı çoxdur.

– Hər iki şəkildə adamlar işləyir, nə isə iş görürlər.

– Lakin şəkillərin birində ailə, digərində isə sinif təsvir olunub.

– Şəkillərin birində təbiətdə iş görürlər, digərində sinifdə.

Beləliklə, siz Venn diaqramı qura bilərsiniz. Cavablarınızı şəkillərlə verə və ya lakonik şəkildə Venn diaqramında qeyd edə bilərsiniz.

Diaqramınızı tamamladıqdan sonra uşaqlara bildirin ki, insanların birgə fəaliyyətinə kollektiv deyilir. Ailə də bir kollektivdir. Amma gəlin görək:

Kollektiv nədir? Həqiqətənmi, güc birlikdədir?

II addım. Şagirdlərin diqqətini 9-cu səhifədəki ilk tapşırığa yönləndirin. Suallarla müraciət edin. Müzakirə təşkil edin:

- Şəklə baxın və uşaqların nə etdiyini deyın.
- Bəs şəkildəki bütün uşaqlar işləyirmi?
- Kənardakı oğlan nə edir?
- Uşaqlar düzmü edirlər? Siz onlara nə məsləhət verərdiniz?
- Siz oğlanı kollektivə qaytarmaq üçün nə edərdiniz?

III addım. Cütlərə iş vərəqləri qismində 9-cu səhifədəki tapşırığı həll etməyi tapşırın və şəkildəki kollektivləri seçin.

Şagirdlərə vaxt verin. Tapşırığın mübadiləsini təşkil edin:

- Siz nə üçün belə hesab edirsiniz?

Bundan sonra növbəti tapşırığı kollektivə verin:

- İndi isə gəlin həmin kollektivlərə ad qoyaq. (Şagirdlərə müvafiq məqamlarda yardımçı olun.)

IV addım. Şagirdlərə psixomotor fəaliyyəti özündə əks etdirən kiçik bir iş verin:

– Gəlin indi ətrafımıza nəzər salaq və otağımızda geniş bir məkan yaradaq. (Stullarınızı partanın altına tərəf çəkin, uşaqlara yardım edin. Bu zaman sualla müraciət edin.)

– Bu işi tək bir nəfər görsəydi, tez olardı, yoxsa siz birlikdə daha tez edərdiniz? (Şagirdlər birgə işin daha səmərəli olduğunu bildirəcəklər.)

- Demək, bizim birgə işimiz necə adlanır? (Şagirdlər "kollektiv iş" ifadəsini deməlidirlər.)

- Beləliklə, biz sinfimizi "kollektiv" adlandırıla bilərmi?

V addım. Yenə də ümumi sualla müraciət edin:

– Uşaqlar, siz daha hansı kollektivləri misal çəkə bilərsiniz? (Uşaqlar müxtəlif kollektivləri misal çəkməlidirlər. Siz "rəqs kollektivi" anlayışının üzərində dayanın.)

- Biz sinfimizi həm də rəqs kollektivinə çevirə bilərikmi? Gəlin yoxlayaq.

Bu zaman "Yallı" rəqsini səsləndirin və şagirdlərlə bərabər rəqs etməyə başlayın. Başlamazdan öncə həmin rəqsin xüsusiyyətlərini onlara öyrədin və məlumatlandırın ki, bu qədim rəqs xalqımızın birlik rəmzidir.

VI addım. Rəqs bitdikdən sonra ümumiləşdirmə aparın. Bildirin ki, ailə kimi, insanlar da birgə fəaliyyətdə, kollektivdə birləşirlər. Güc birlikdədir!

VII addım. Qiymətləndirməni bütün dərs boyu aparın. Meyarlar cədvəlindəki qeydlərinizi yaradıcı tətbiqetməyə qədər bitirin və elan edin. *İzah edir, göstərir, nümunədə göstərir* kimi fəaliyyət komponentlərinin üzərində dayanın.

Dərs boyu, "əhsən", "əla", "yaxşı dedin", "maraqlıdır", "çox gözəl", "bir az həvəsli ol" kimi sözlərdən istifadə etməyi unutmayın.

3. MƏKTƏB QAYDALARI

2.4.1.	Məktəbdaxili nizam-intizam qaydalarını sadalayır.		
T.N.	<i>Məktəbdaxili davranış məsələlərinə münasibət bildirir, "qayda" anlayışını dərk edir, nizam-intizam qaydalarının vacibliyini dərk edir, qaydalar tərtib edir, qaydaları sadalayır. Qaydaların vacibliyinə münasibət bildirir.</i>		
İnteq.	<i>Azərbaycan dili: 1.1.2.; Təş. inc.: 3.1.1.; İnf.: 1.1.2.</i>		
	Kollektiv və cütlərlə iş	Müzakirə, təsviretmə	Smayliklər, şəkillər, flipçart, karandaşlar

I addım. Motivasiya qismində diqqəti 10-cu səhifədəki şəkillərə yönləndirin:

- Uşaqlar, gəlin bu iki sinfi müqayisə edək.
- Sizcə, hansı sinifdə oxuyan uşaqlar yaxşı oxuyan şagird ola bilərlər?
- Nə üçün belə düşünürsünüz?
- İkinci şəkildəki uşaqlar nəyi düz etmirlər?

II addım. Bu zaman yanlış davranış haqqında kiçik müzakirə aparın. Şagirdlər cəmiyyətdə ümumi qaydaların olması fikrinə gəlməlidirlər. Onların diqqətini dərslərin motivasiya hissəsinə yönləndirin və bildirin ki, evdə, cəmiyyət arasında, məktəbdə riayət etməli olduğumuz qaydalar var. Məktəbin daxilində əməl etdiyimiz bu qaydalar "məktəbin nizam-intizam qaydaları" adlanır. Onları pozmayan şagird nümunəvi hesab edilir.

Bəs yanlış davranışa yol verməmək, nizam-intizam qaydalarına riayət etmək nə üçün belə vacibdir? Bunun üçün nə etməliyik?

III addım. Tədqiqat cütlərlə aparılacaq. Şagirdlərə deyiniz ki, 11-ci səhifədəki ilk tapşırığı yerinə yetirsinlər. Kitabdakı şəkilləri iş vərəqləri qismində cütlərə paylayın. Şagirdlər yanlış davranışları seçsinlər. Mübadiləni təşkil edərkən müzakirə aparın:

- Sizcə, burada hansı davranış düz deyil?
- Bəs sən onun yerində olsa idin, nə edərdin?

IV addım. Kollektivə növbəti tapşırıqla müraciət edin:

– Uşaqlar, sizə üç variant verilir, bir qədər düşünün, sonra isə əl qaldırmaqla münasibətinizi bildirin. Dərsə gecikərkən hansını etmək daha düzgündür: üzr istəyib içəri keçmək, evə qayıtmaq, yoxsa növbəti dərsi gözləmək?

Siz variantları dedikcə şagirdlər razılıq əlaməti kimi əl qaldırmalıdırlar.

Sonda siz öz fikrinizi bildirin və başa salın ki, birinci variant doğrudur. Müəllimdən üzr istəyərək içəri keçmək lazımdır. Digər variantlar isə yanlışdır və qaydalara uyğun deyil.

V addım. Növbəti addımda siz şagirdlərlə bərabər sinif qaydalarını müəyyənləşdirəcəksiniz. Bildirin ki, qayda nəyisə düz, insanlar tərəfindən müəyyən edilən normalara uyğun şəkildə etməkdir. Qaydaları tərtib edərkən şagirdlərin fikrini əsas götürün. Yönləndirici suallardan istifadə etməklə gərəkli hesab etdiyiniz qaydanı müəyyənləşdirin. Bu zaman qaydaların əvvəlcədən hazırladığınız şəkili nüsxəsini qayda lövhəsinə yapışdırmaqla göstərmək daha effektivdir. Qaydalar daimidir və onlar divardan asılmalıdır.

VI addım. Ümumiləşdirmə apararkən sinifdə edilən tapşırıqlara müraciətiniz daha yaxşı nəticə verir. Sonda vurğulayın ki, şagirdlər üçün qaydaların böyük əhəmiyyəti vardır.

VII addım. Refleksiya qismində "gəlin birlikdə seçək" rubrikasına müraciət edə bilərsiniz.

VIII addım. Şagirdlərə evdə "Daha hansı qaydanı əlavə edərdin?" sualı ətrafında düşünməyi tapşırın.

IX addım. Qiymətləndirmə meyarları qismində bu fəaliyyət komponentlərinə müraciət edə bilərsiniz: *münasibət bildirir, vacibliyi dərk edir, sadalayır.*

4. GÜN REJİMİ

2.2.1.	<i>Gün rejimi haqqında təsəvvürlərini sadə şəkildə ifadə edir.</i>		
T.N.	<i>"Gün rejimi" anlayışını dərk edir, günün vaxtlarını fəaliyyət baxımdan fərqləndirir, izah edir, mühakimələr yürüdüür, gün ərzində gördüyü işləri sadalayır.</i>		
İnteq.	Azərb. dili: 1.2.1., 1.2.4.; Texn.: 1.2.4., 4.1.2.; Riy.: 1.1.1.		
	Qruplarla iş	Müzakirə	Gün rejiminə dair şəkillər, saat şəkli çəkilmiş vərəq, fənər

I addım.

- Uşaqlar, vaxt nədir?
- Vaxt bizə nə üçün lazımdır?
- Biz vaxtı necə bölürük?

Uşaqlara vaxtı ölçən cihazı, məsələn, qum saatını göstərin. Vaxtı qeydə alın və bildirin ki, müəyyən fasilələrlə, məsələn, hansısa sualın cavablandırılmasına sərf edilən zamanı bilmək üçün bu saata baxacaqlar.

II addım. Gəlin şəkillərə baxaq və gün ərzində vaxtımızı düzgün bölməyi öyrənək:

- Uşaqlar, səhər yuxudan nə zaman dururuq?
- Səhər idmanına nə qədər vaxt sərf edirik?
- Gəlin şəkilləri ardıcılıqla düzək.
- Vaxtın düzgün bölüşdürülməsi "Gün rejimi" adlanır.

Gün rejimi nə üçün belə vacibdir?

III addım. Tədqiqatı qruplarla aparın. Qrupların bölünmə üsulunu əvvəlcədən planlaşdırın ki, az vaxt sərf etmiş olasınız. Şagirdlər yenə də 12-ci səhifədəki şəkillərə müraciət edəcəklər.

– *Uşaqlar, gəlin şəkillərə bir daha nəzər yetirək və hər qrup öz gün rejimini qurmağa çalışsın.*
Hər bir şəklin qarşısına düzgün hesab etdiyimiz zamanı yazın.

IV addım. Məlumatın mübadiləsini müzakirəli şəkildə təşkil edin:

- *Bəlkə, diş fırçalamaq üçün 5 dəqiqə çoxdur?*
- *Sən özün saat neçədə yatırsan?*
- *Yemək yeməyə, adətən, nə qədər vaxt sərf olunur? və s.*

V addım. İndi isə qruplara 13-cü səhifədə verilmiş birinci tapşırığı yerinə yetirməyi tapşırın. Mübadiləni müzakirəli şəkildə təşkil edin.

VI addım. Müzakirələrdən sonra sinfə yeni bir tapşırıq verin. Sabahkı cədvəlinizə əsasən dərs hazırlamağa nə qədər vaxt sərf etmiş olarsınız? Şagirdlərə qısa zaman verin, sonra fikirlərini öyrənin. Fərdi cavabları əsaslandırmağa çalışsınlar:

- *Sabah neçə dərsiniz var?*
- *Dərslərini özün hazırlayırsan, yoxsa sənə kömək edən olur?*
- *Dərslərini məktəbdən evə qayıdan kimi hazırlamağa başlayırsan, yoxsa yatmamışdan əvvəl?*
- *Sənin üçün hansı dərsi hazırlamaq daha çox vaxt aparır?*
- *Dərs hazırlamağa, adətən, nə qədər vaxtın gedir?*

VII addım. Ümumiləşdirmədən əvvəl şagirdlərə bildirin ki, insanlar öz vaxtlarını düzgün bölmək üçün "saat" adlanan qurğu yaratmışlar. İlk saatlardan biri qum saati olmuşdur. Əlinizdə olan vəsaitlərdən istifadə etməklə qum saatını əyani şəkildə nümayiş etdirin.

Beləliklə, gün rejiminin qurulması ilə insanlar işləməyə, istirahət etməyə, kitab oxumağa, idmana vaxt ayıra bilirlər.

VIII addım. Qruplar dərslikdə verilmiş "Vaxt bölgüsü" adlı oyunu oynasınlar. Oyunun qaydasını başa salın və müstəqil şəkildə oynamalarına şərait yaradın.

IX addım. Qiymətləndirməni aşağıdakı fəaliyyətlərə uyğun apara bilərsiniz: izah edir, müəyyənləşdirir, fərqləndirir, tərtib edir.

5. CANLILAR VƏ CANSIZLAR

1.1.1.	<i>Varlıq və hadisələri sadə şəkildə təsvir edir.</i>		
1.3.1.	<i>Canlılar aləminə aid olan varlıqları (bitki, heyvan, insan) tanıyır.</i>		
T.N.	<i>Təbiətdə mövcud olan canlı və cansız varlıqları tanıyır, nümunələr deyir, fərqləndirir. Canlı və cansız varlıqlara dair nümunələri xüsusiyyətlərinə görə seçir, sadə fərqləri göstərir.</i>		
İnteq.	<i>Azərbaycan dili: 1.1.1., 1.2.1.; Təs. inc.: 1.1.1.</i>		
	Kollektivlə və fərdi iş	Müzakirə, təsvir etmə	Dərslik, şəkil kartları, iri şəkillər, əşyalar, oyuncaqlar, canlı çiçək və plastik çiçək

Əgər hava şəraiti mülayim olarsa, bu dərsi siniflə bərabər məktəbin həyətinə keçə bilərsiniz. Təlim prosesinin açıq havada təşkili yaxşı effekt verə bilər. Bu həm parta arxasında uzun müddət oturmağa vərdisiz etməmiş şagirdlər üçün sağlam mühit yaradır, həm də maraqlıdır.

Şagirdlərin açıq havaya çıxmasına elə də çox vaxt lazım olmayacaq. Əvvəlcədən planlaşdırduğunuz üçün tənəffüs zamanı hazırlıq aparmağınız kifayət edər.

I addım. Motivasiya maraqlı olmalıdır. Çünki şagirdlər sizdən diqqətlərini cəkmə biləcək nəşə gözləyirlər. Bu marağı təmin etmək üçün onlara suallarla müraciət edin:

– *Uşaqlar, ətrafınıza baxın və gördüklərinizi yadda saxlayın.* (Onlara 2–5 dəqiqə vaxt verin.)

Siz onlara vaxt verdiyinizi deməyi unutmayın. Bununla siz artıq şagirdləri müəyyən davranış prosedurlarına öyrətməyə başlayırsınız. Şagirdlərin ucadan düşüncələrinin şahidi olacaqsınız. Onlar ətrafdakıları həm adlandıracaq, həm də yadda saxlamağa çalışacaqlar. Hər biri 2–3 adda varlıq sadalasa, kifayət edər.

Vaxt bitdikdən sonra prosedura uyğun olaraq zıncırovu səsləndirin. Hamının diqqəti sizdə olacaq. Bu zaman əlinizi qaldırın və sinfin susmasını istəyin. Şagirdlərə bildirin ki, əlinizi qaldırırsınızsa, bu, diqqətin müəllimdə olmasına işarədir.

Daha sonra şagirdlərlə şifahi sorğu aparın. Hər kəsdən ətrafında nə gördüyünü soruşun. Onların növbəli şəkildə, bir-birinin sözünü kəsmədən gördükləri haqqında danışmasına imkan yaradın. Dərsin bu hissəsinə də 5–7 dəqiqədən çox vaxt ayırmayın.

Bu mərhələ başa çatdıqda uşaqlara bildirin ki, gördükləri hər bir şey həyatda var olduğu üçün onlara varlıq deyilir. Bundan sonra yenə də şagirdlərə müraciət edərək gördükləri varlıqlar arasında canlı olanları sadalamalarını xahiş edin. Bu suala da 2–5 dəqiqə vaxt sərf edin. Canlı varlıqların sayı elə də çox olmayacaqdır.

Bu mərhələdən sonra sinfə ümumi sualla müraciət edin:

Canlılarla cansızları necə fərqləndirmək olar?
Sizcə, nə üçün onların bəzilərinə canlı, bəzilərinə isə cansız deyilir?

II addım. *(Tədqiqatın təşkili)*

Gətirdiyiniz iri şəkilləri (yaxud dərslikdəki şəkli) şagirdlərə nümayiş etdirərək ilk sualı qoyun. Çalışın ki, şəkillər dərsliyin 15-ci səhifəsindəki şəkllə uyğun olsun. (Bu zaman oyuncaqlardan və əşyalardan da istifadə edə bilərsiniz.)

- Gəlin şəkillərdən əvvəlcə canlıları seçək və nə üçün onların canlı olduğunu deyək.
- Uşaq nə üçün canlıdır? (Çünki o tənəffüs edir, qaça bilir, yəni hərəkət edir.)
- İnak nə üçün canlıdır? (Çünki o qidalanır, hərəkət edir.)
- Toyuq nə üçün canlıdır? (Çünki o yumurtlayır – çoxalır, qidalanır, hərəkət edir.)
- Sizcə, bu şəkildəkilərdən hansı canlı ola bilməz? Nə üçün? (Çünki o yemir, hərəkət etmir, çoxalmır və s.)

III addım. Şagirdlərin fikirlərini öyrəndikdən sonra həyatda mövcud olan digər canlılardan nümunə göstərərək sadalamağı xahiş edin. Cavabları izahlı şəkildə əldə etməyə çalışın. Düzəlişlərinizi edin.

– Deyin görək, canlılara aid etdiyimiz xüsusiyyətlər onların hamısına aiddirmi? (Bütün canlılar eyni xüsusiyyətlərə malikdir: qidalanır, hərəkət edir, çoxalır və tənəffüs edirlər.)

– İnsanlarda da bu xüsusiyyətlər varmı?

IV addım. Tədqiqatın ikinci mərhələsində ortaya digər bir sual qoyun. Canlılar və cansızlar müxtəlifdirlər. Gəlin onları başqa xüsusiyyətlərinə görə də fərqləndirək. Yenə də dərsliyə müraciət edə bilərsiniz. Ölçü, forma, rəng fərqlərinə dair suallarla müraciət etmək olar. Şagirdlərin fikrini ikinci tapşırıqğa cəlb edin.

– Siz heç ayı görmüsünüzmü? (Uşaqlar fikirlərini bildirəcəklər. Evdəki oyuncaq ayılarını belə misal çəkə bilərlər.)

– Sizcə, şəkildəki bu iki ayının fərqi nədədir?

– Bəs bu iki çiçək bir-birindən nə ilə fərqlənir? Onlardan hansı canlı ola bilməz? (Siz bu çiçəkləri əyani şəkildə də nümayiş etdirə bilərsiniz.)

V addım. Beləliklə, müzakirələrdən uşaqların bu qənaətə gəlmələrinə çalışın – təbiətdə varlıqlar iki cür olur: canlı və cansız. Canlı varlıqlar tənəffüs edir, qidalanır, çoxalırlar. Elə varlıqlar da var ki, onlar heç vaxt canlı ola bilməz.

VI addım. Dərsin sonunda sinfə refleksiya xarakterli sualla müraciət edin:

– Gəlin indi gördüyümüz canlı və cansız varlıqlara müqayisəli yanaşaq. Onlar bir-birindən nə ilə fərqlənir?

Bu zaman əvvəlcədən hazırladığımız əşya və ya şəkilləri nümayiş etdirə bilərsiniz.

VII addım. Ev tapşırığı kimi şagirdlərə təbiətə bir daha nəzər yetirmələrini tapşırın. Gələn dərs üçün evdə “Təbiət fərqlidir” adlı şəkil çəkib gətirsinlər. Tapşırığın əhəmiyyəti ondadır ki, bu zaman şagird mövcud olan varlıqlarla təxəyyülündə olan varlıqları ayırd etməli olacaq, bildiyi və öyrəndiyi canlı və cansız varlıqları fərqli şəkildə ifadə edəcəkdir.

VIII addım. Qiymətləndirmə – formativ qiymətləndirmə meyarlara əsasən bütün dərs boyu aparılır. Siz çevik qiymətləndirmə vasitələrindən və üsullarından istifadə etməlisiniz.

Cədvəldə səviyyələri qeyd edə bilərsiniz.

Meyarlar	Təbiətdə mövcud olan canlı və cansız varlıqları tanıyır.	Canlı və cansız varlıqları nümunədə göstərir.	Canlı və cansız varlıqları fərqləndirir və xüsusiyyətlərinə görə seçir.
Şagirdlərin adı			
Əli			
Məhəmməd			
Günay			

6. YAŞAMAQ ÜÇÜN VACİB OLANLAR

1.3.2.	<i>Canlıların yaşamasını şərtləndirən amilləri sadalayır.</i>		
T.N.	<i>Canlıların yaşaması üçün vacib olan amilləri sadalayır, sadə izahlar verir, nümunədə canlıların yaşamasına dair misallar çəkir.</i>		
İnteq.	<i>Təs. inc.: 1.1.3., 3.1.1.</i>		
	Cütlərlə və kollektivlə iş	Müzakirə, təsviretmə, təcrübə	Dərslik, şəkillər, rəngli karandaşlar, iş vərəqləri, qutu, su dolu qab, canlı güllər və dibçək

I addım. Motivasiya kimi şəklə müraciət edin:

- Gəlin şəkildəkiləri təsvir edək.
- Nə üçün bu çiçəklər eyni istiqamətə baxır?
- Onlar hara baxır?

Şagirdlərdən bu çiçəkləri, günəbaxanları tanıyıb-tanımadıqları haqqında da soruşmağı unutmayın. Çünki bu bitkilərin adı onlarda maraq oyadacaq.

- Sizcə, günəbaxanlar nə üçün məhz Günəşə baxır?
- Günəş onlara nə verir?

Bəs canlılara yaşamaq üçün daha nə lazımdır?

II addım. Sinfi cütlərə bölün. Onlara iş vərəqləri paylayın. 17-ci səhifədə verilmiş 1-ci tapşırıqə uyğun çalışmanı yerinə yetirsinlər. Canlılara yaşamaq üçün lazım olanları seçsinlər. Bildirin ki, onlar uyğun nümunələri rəngləməlidirlər.

Burada qız qırmızı, quş sarı, qoyun isə bənövşəyi rənglə ifadə olunur. Uşaqlar şəkillərin altındakı hər bir çərçivəni seçilən uyğun rənglərdə rəngləməlidirlər.

III addım. Mübadiləni və müzakirəni birgə təşkil edin. Cavabları dinləyin və düzəlişlər aparın, əlavə məlumatlar verməyi də unutmayın. Müzakirə üçün həmin tapşırıq iri formatda (proyektor və ya şəkil formasında) lövhədə nümayiş oluna bilər. Təxəyyülünüə uyğun şəkildə müxtəlif resurslardan istifadə etməklə bu tapşırıqı lövhədə də göstərə bilərsiniz.

IV addım. Cütlərə yenidən tapşırıq verin. İş vərəqləri yenə də 17-ci səhifədəki növbəti tapşırıqə uyğun olmalıdır. Şagirdlər "Dibçəkdəki gülü yenidən canlandırmaq olarmı?" sualına cavab axtarmalıdırlar. Bu zaman onlar iki dibçəyi müqayisə etməlidirlər:

- Nə üçün ikinci dibçək pəncərənin qarşısına qoyulub?
- Nə üçün həmin dibçəkdəki çiçək canlıdır, solmayıb?

– Canlılara daha nə lazımdır? (Siz yönləndirici suallardan istifadə etməklə həm də canlılara havanın lazım olduğu qənaətinə gəlməlisiniz.)

V addım. Cavabları əyani şəkildə göstərin və izah verməyi unutmayın. (Sinif otağınızda, çox güman ki, müxtəlif dibçəklər var.)

VI addım. Hər dəfə cavabları aldıqdan sonra lövhədə tələbatı şərtləndirən amili ümumiləşdirərək şəkil formasında verin. Məsələn, qida, hava, su, istilik.

VII addım. Ümumiləşdirməni apararkən diqqəti tapşırıqların cavablarına və lövhədəki şəkillərə yönləndirin. Bildirin ki, hər bir canlının qidaya, suya ehtiyacı var.

VIII addım. Ümumiləşdirmədən sonra şagirdlərlə kiçik təcrübə aparın. Dərsləyin 17-ci səhifəsindəki "Gəlin müşahidə edək" sərlovhəsində verilmiş təcrübəni həyata keçirməyi unutmayın.

Əvvəlcədən hazırladığınız çiçəkləri iki hissəyə bölün. Bir hissəsini su ilə doldurulmuş qaba qoyun, digər hissəsinin üstünü qutu ilə örtün və uşaqlara müraciət edin:

– Uşaqlar, biz bu çiçəklərə bir həftədən sonra yenidən baxacağıq.

IX addım. Qiymətləndirməni dərs boyu aparın.

Meyarlar Qruplar	Canlıların yaşamasını şərtləndirən amilləri sadalayır.	Canlıların yaşamasını şərtləndirən amilləri seçir.	Canlıların yaşamasını şərtləndirən amilləri nümunədə göstərir.
A cütü			
B cütü			
C cütü			

7. CANLILARIN YAŞADIĞI YERLƏR

1.3.1.	Canlılar aləminə aid olan varlıqları (bitki, heyvan, insan) tanıyır.		
1.3.2.	Canlıların yaşamasını şərtləndirən amilləri sadalayır.		
T.N.	Canlıların (bitki, heyvan, insan) yaşaması üçün vacib olan amilləri sadalayır, nümunədə canlıların yaşamasına, mühitinə dair misallar çəkir. Fərqli və eyni mühitdə yaşayan bitki və heyvanlara dair izahlar verir.		
İnteq.	Azərbaycan dili: 1.2.1., 2.1.1.; Təb. inc.: 1.1.2.		
	Kiçik qruplarla iş	Müzakirə, təsvir etmə	Dərslik, iş vərəqləri, videoçarx

I addım. Siz bu dərsə əvvəlki dərsin təcrübəsini araşdırmaqla başlayın. Suda qoyduğunuz çiçəklərlə qutunun altına qoyduğunuz çiçəkləri nümayiş etdirin:

– Uşaqlar, nə üçün qutunun altındakı çiçəklər solmuşdur?

– Bəs nə üçün suda olan çiçəklər hələ də canlıdır? Bunu izah etməyə çalışaq.

Bu iki faktorun müqayisəsi sizin motivasiyanız olacaqdır.

Canlılar hansı yerlədə yaşayırlar?

II addım. Tədqiqatın aparılması üçün sinif təşkil olunur və qruplara bölünür. Qrup bölgüsü prosedurunu əvvəlcədən hazırlayın. Müxtəlif üsullardan istifadə edə bilərsiniz (saymaqla, rəngli kağızlarla, sorğu ilə və s. Çalışın ki, qrup bölgüsünə az vaxt sərf edəsiniz: 2-3 dəqiqə). Əvvəlcədən hazırladığınız adları şəkillə ifadə edin və qrup masalarının üzərinə qoyun. Adlar verilən tapşırıqə uyğun gələrsə, daha yaxşı olar.

III addım. Dərsliyin 18-ci səhifəsindəki şəklə yenə də müraciət edin.

Birinci tapşırıq: Ağacda yaşayan hansı canlıları görürsünüz?

İkinci tapşırıq: Suda yaşayan hansı canlıları görürsünüz?

Üçüncü tapşırıq: Nə ağacda, nə də suda yaşayan hansı heyvanları tanıdınız?

Canlıların mühitinə dair kiçik videoçarx nümayiş etdirmək olar.

Hər dəfə sualınıza cavab aldıqdan sonra nə üçün bu canlıların belə yaşadıklarını da öyrədin. Şagirdlər bildiklərini deyəcəklər, siz isə, lazım gəldikdə, düzəliş edin və əlavə məlumatlar verin.

IV addım. Tədqiqatı daha da genişləndirmək üçün dərsliyin 19-cu səhifəsindəki tapşırığa müraciət edə bilərsiniz. Şagirdlər canlıların mövcud olduğu məkanı bir daha araşdıracaqlar. Cavabları xətlərlə uyğun şəkildə birləşdirəcəklər. Həmin tapşırığı iş vərəqlərində verə bilərsiniz.

V addım. Mübadiləni apararkən bu suallara müraciət edə bilərsiniz:

- *Canlı yaşamaq üçün niyə bu yerləri seçir?*
- *Ağacı dənizin qumlu sahillərində əkmək olarmı?*
- *Bəs insan yaşamaq üçün haranı seçir?*

Hər dəfə cavabları alarkən şagirdlərdən izah da tələb edin.

VI addım. Müzakirələr zamanı şagirdlərin diqqətini eyni canlıların fərqli şəraitdə yaşama məsələsinə yönəldin. Xüsusən də ev şəraitində saxlanılan bitki və heyvanların həyatı haqqında kiçik müzakirələr aparın:

- *Sizcə, ev heyvanlarına ev şəraitində yaşamaq rahatdır mı?*
- *Küçədə yaşayan heyvanların daha çox nəyə ehtiyacı ola bilər? Onlara necə kömək etmək mümkündür?*

Beləliklə də, növbəti tapşırığa keçid almaq olar.

VII addım. Müqayisə edin.

- *Məsələn, akvariumdakı balıqla dənizdəki balığı müqayisə edin.*
- *İndi isə zooparkda yaşayan şirlə vəhşi təbiətdə yaşayan şirin həyatını fərqləndirək.*
- *Nə üçün heyvanlara meşədə yaşamaq daha yaxşıdır? (Diqqəti yenə də 18-ci səhifədəki şəkllə yönləndirin).*

VIII addım. Ev heyvanı saxlayan şagirdlərə bir daha müraciət edin. Canlıların vərdişləri, onlara qulluq haqqında izah versinlər.

IX addım. Ümumiləşdirmə apararkən şagirdlərin diqqətini ona yönəldin ki, canlılar müxtəlif olur və müxtəlif tələbatları olduğu üçün özlərinə rahat yerlərdə yaşayır. Çünki canlılara qida, su və sığınacaq lazımdır.

X addım. Ümumiləşdirmə apardıqdan sonra kiçik məlumat verə bilərsiniz: "Elə canlılar var ki, həm suda, həm də quruda yaşayır. Bu cür yaşayan daha hansı heyvanları sadalamaq olar. Gələn dərsə qədər bu haqda araşdırma aparın".

XI addım. Qiymətləndirmə meyarları standartlara və təlim nəticələrinə uyğun müəyyən-ləşdirilir.

Meyarlar Qruplar	Bitki və heyvanları seçir.	Bitki və heyvanların ehtiyaclarını sadalayır.	Bitki və heyvanların həyat tərzinə dair nümunələr göstərir.	Fərqli mühitdə yaşayan eyni canlıları müqayisə edir.
I qrup				
II qrup				
III qrup				

8. CANSIZLARIN ƏLAMƏTLƏRİ

1.1.1.	<i>Varlıq və hadisələri sadə şəkildə təsvir edir.</i>		
1.1.2.	<i>Varlıq və hadisələri xarakterik əlamətlərinə görə fərqləndirir.</i>		
T.N.	<i>Təbiətdə mövcud olan cansız varlıqları tanıyır, onları xarakterik əlamətlərinə (dəmir, plastmas, şüşə, taxta, parça) görə fərqləndirir.</i>		
İnteq.	<i>Təs. inc.: 2.2.1., 2.2.5.</i>		
	Kiçik qruplarla və kollektivlə iş	Müzakirə, izahetmə	Dərslik, şəkillər, iş vərəqləri, paylama materialı, müxtəlif əşyalar

I addım. Motivasiya qismində şagirdlərə səhifə 20-də verilmiş şəkllə nəzər yetirməyi tapşırıq. Onlar gördüklərini sadalayacaq, təsvir edəcəklər. Bu zaman siz cansız varlıqları sadalamalarını xahiş edin.

– Gəlin indi də bu cansız varlıqları fərqləndirək.

Cansız varlıqlar bir-birindən daha hansı əlamətlərinə görə fərqlənir?

II addım. Sınıfı təşkil edin. Qruplara bölün. Tapşırıqlarınızı verin. Birinci tapşırıq bütün qruplar üçün eyni olacaq. 21-ci səhifədəki ilk tapşırığı iş vərəqləri formasında da verə bilərsiniz. Bu tapşırıq üçün qısa zaman müəyyənə bilərsiniz.

III addım. Qruplar işlərini payladıqdan sonra müzakirələrə keçin. Şagirdlərə seçdiklərini izah etməyi tapşırıq. Canlılarla cansızları fərqləndirən əsas amillərin sadalanmasını xahiş edin.

IV addım. İkinci tapşırıq yenə də həmin şəkillər üzərində aparılacaq. Qruplara seçdikləri cansız əşyaların materialları barədə sual verin. Şagirdlər tapşırıqdan əvvəl bilməlidirlər ki, əşyalar müxtəlif materiallardan hazırlanır. Bunun üçün siz şagirdləri mütləq yönləndirməlisiniz. İki fərqli qab götürün – biri şüşədən olsun, digəri isə kartondan. Əvvəlcə, qısa şəkildə, siniflə bərabər onların materiallarını fərqləndirin.

V addım. Tapşırıqə keçin:

- *Kitablar nədən hazırlanır?* (kağızdan)
- *Xətkeş hansı materialdandır?* (plastikdən, taxtadan)
- *Samovar hansı materialdan hazırlanır?*

VI addım. Müqayisə tapşırıqına keçin. Lövhədə iri formatda “Gəlin müqayisə edək” rubrikasına aid olan tapşırığı proyektorla nümayiş etdirə bilərsiniz. Və əşyaların özünü göstərsəniz də olar. Qruplar üçün vaxt müəyyənə bilərsiniz, əvvəlcə qışıqları, sonra isə qutuları fərqləndirsinlər. Bu zaman siz onlara kömək etməlisiniz:

– *Uşaqlar, ərzaqlar qablaşdırılarkən qutular və qablar hansı materiallardan olur? (plastik, kağız, şüşə)*

Nümunə olaraq onların özləri ilə məktəbə gətirdikləri müxtəlif əşyaların materiallarına diqqət etmələrini tapşırıq bilərsiniz.

– *Əşyalar ölçülərinə görə bir-birindən necə fərqlənir?*

VII addım. Ümumiləşdirməyə keçməmişdən əvvəl “Maraqlıdır” rubrikasına müraciət edin. Burada kağızın hazırlanma prosesinə diqqət çəkin və bildirin ki, bütün cansız əşyalar təbiətdən götürülmüş materiallardan hazırlanır.

VIII addım. Ümumiləşdirmələr aparın. Beləliklə, şagirdlər bilməlidirlər ki, cansız əşyalar ölçüsünə, rənginə, çəkisinə görə fərqlənir və müxtəlif materiallardan hazırlanır. Adətən, cisimlər şüşə, plastik, metal, kağız materiallardan olur.

IX addım. Uşaqların evdə düşünməsi üçün sual müəyyənləşdirin: "İnsanlar nə üçün plastik, metal və kağız tullantıları toplayırlar?" Şagirdlərə özlərindən böyükklərlə məsləhətləşməyi tövsiyə edin. Müləhizələrlə gələn dərs tanış olacağınızı bildirin.

X addım. Qiymətləndirmə aparın. Meyarlar cədvəli tərtib edin. Meyarlar holistik və analitik ola bilər. Bu sizin dərsi necə planlaşdırdığınızdan asılı olacaq. Düzgün vaxt bölgüsü bu dərs üçün başlıca şərtlərdən biridir. Meyarlar qismində "tanıyır", "seçir", "fərqləndirir", "izah edir" kimi fəaliyyətlərə əsaslanı bilərsiniz.

<i>Meyarlar</i> <i>Səviyyələr</i>	<i>Cansız varlıqları tanıyır.</i>	<i>Cansız varlıqlara dair nümunələri seçir.</i>	<i>Canlı və cansız varlıqların sadə fərqlərini izah edir.</i>
I səviyyə	Cansız varlıqları tanımaqda çətinlik çəkir.	Cansız varlıqlara dair nümunələri seçməkdə çətinlik çəkir.	Cansız varlıqların sadə fərqlərini izah edir.
II səviyyə	Cansız varlıqları müəllimin köməyi ilə tanıyır.	Cansız varlıqlara dair nümunələri müəllimin və yoldaşlarının köməyi ilə seçir.	Cansız varlıqların sadə fərqlərini köməkdən istifadə etməklə izah edir.
III səviyyə	Cansız varlıqları tanıdığını müstəqil şəkildə nümayiş etdirir.	Cansız varlıqlara dair nümunələri müstəqil şəkildə seçir.	Cansız varlıqların sadə fərqlərini izah edir.
IV səviyyə	Cansız varlıqları tanıyır, onları sadalayır.	Cansız varlıqlara dair nümunələri seçir və izah edir.	Cansız varlıqların sadə fərqlərini izah edir, müləhizələr yürüdür.

9. FƏSİLLƏR

1.1.2.	<i>Varlıqları və hadisələri xarakterik əlamətlərinə görə fərqləndirir.</i>		
T.N.	<i>Fəsillərin dəyişməsi zamanı havada, heyvanların həyatında, bitkilərin inkişafında baş verən dəyişiklikləri izah edir.</i>		
İnteq.	<i>Azərbaycan dili: 1.1.1., 1.1.2.; Riyaziyyat: 1.1.4.; Təbiişünaslıq: 1.1.2., 2.2.5.</i>		
	Qruplarla və kollektivlə iş	Müzakirə, şəkillərlə iş, təsvir etmə	Dərslik, şəkillər, iş vərəqləri, kiçik qlobus, fənər

I addım. Mövzu yenə də ətraf aləmlə, təbiətlə bağlıdır. Bu dərsi açıq havada keçmək daha yaxşı olardı. Bütün canlı aləm təbiətdədir. İlin əvvəli olduğu üçün hava, çox güman ki, kəskin soyuqla müşahidə olunmayacaq. Ona görə də uşaqları gəzintiyə aparın və ətraf aləmi diqqətlə müşahidə etmələrini xahiş edin. Bu zaman onlara tapşırıq ki, gördüklərini yadda saxlasınlar, tanımadıqlarını isə sizdən soruşaraq məlumat alsınlar. Havadakı dəyişikliklərə fikir versinlər.

Bu, motivasiyadır. Lakin dərsi sinifdə keçirmək fikriniz varsa, dərsliyə müraciət edin. Şagirdlər mövzunun ilk 4 şəklindəki dəyişiklikləri təsvir etsinlər.

II addım.

- Birinci və ikinci şəkillərin fərqi nədədir, nə üçün birinci şəkildə rənglər az verilib?
- Üçüncü şəkildə ağacların üzərində nə var?
- Dördüncü şəkildə ağacların yarpaqlarına nə olmuşdur?

Fəsillər dəyişəndə canlıların həyatı necə dəyişir?

Bu sizin tədqiqat sualınız olacaq.

III addım. Tədqiqat mərhələsinə başlamazdan öncə sinfi təşkil edin. Qruplarla iş aparın. Hər qrupa əvvəlcədən hazırladığınız fəslin şəkillərini verin. Bu sizin iş vərəqləriniz olacaq. Qrupları fəsil adları ilə adlandırma bilərsiniz. Birinci iş olaraq qrup üzvlərinin şəkillərə diqqətlə baxmasını və onlara ad qoymasını təmin edin. Sizin yönləndirməniz sayəsində qruplar şəkillərə fəsil adlarını verəcəklər. Müzakirə zamanı onlardan qərarlarının səbəbini soruşun:

- *Bu fəsildə nə baş verir?* (İzah üçün başlıca sual bu cür olmalıdır.)

IV addım. Qruplar fəsil dəyişkənliyi zamanı baş verən dəyişiklikləri izah etdikdən sonra diqqəti 15-ci səhifədəki ilk tapşırığa yönləndirin. Bütün sinfin görməsi üçün bu şəkli proyektorla nümayiş etdirə bilərsiniz. Qrupların işləməsinə vaxt ayırın.

V addım. Mübadilə zamanı qrup üzvlərinin nə üçün belə düşündüklərini soruşmağı unutmayın. Müzakirəyə cəlb edin:

- *Bəs siz qışda bayıra çıxarkən daha nə geyinirsiniz?*

VI addım. Qrupların diqqətini 23-cü səhifədəki ikinci tapşırığa yönləndirin. Qısa zaman verin ki, şagirdlər düşünsünlər.

VII addım. Ümumiləşdirmə aparmazdan əvvəl dərslikdəki araşdırmanı əyani şəkildə nümayiş etdirə bilərsiniz. Fənərin işığını qlobusa yönləndirin. Bu zaman çalışın ki, qlobusa kənar işıq düşməsin.

- *Sizcə, Günəşin işıq saldığı hissədə gündüz olacaq, yoxsa gecə? Şagirdlərin izahlarını dəyərləndirin.* (Uşaqların diqqətini Antarktida haqqında məlumata yönləndirin.)

VIII addım. Beləliklə, şagirdlərlə bərabər qərara gəlin ki, təbiət daim dəyişir. Başlıca dəyişiklik fəsillərlə bağlıdır. Hər bir fəslin öz xüsusiyyəti var. Havada müşahidə etdiyimiz külək, qar, yağış, isti və s. fəsillərin dəyişkənliyi ilə bağlıdır. Havalər isindikcə təbiət oyanır və rəngarəng olur, soyuduqda isə solur.

IX addım. Qiymətləndirmə bütün dərs boyu aparılacaqdır. Şagirdlərin fəallığına xüsusi diqqət yetirin. Tez-tez "afərin", "əla", "düz fikirləşirsən" kimi sözlü qiymətləndirmə üsulundan istifadə edin. Eyni zamanda təlim nəticələrinə uyğun olaraq meyarlar cədvəlinin üzərində qiymətləndirmə aparın. Bu cür qiymətləndirmə üsulunu digər təlim nəticələrinə də uyğunlaşdırma bilərsiniz.

Meyarlar Səviyyələr	Fəsillərin dəyişməsi zamanı baş verən dəyişiklikləri müəyyən edir.	Fəsillərin dəyişməsinin səbəbini izah edir və nümunələr göstərir.	Təbiətdə baş verən dəyişiklikləri düzgün təsvir edir.
IV səviyyə	Fəsillərin dəyişməsi zamanı baş verən dəyişiklikləri müstəqil şəkildə müəyyən edir.	Fəsillərin dəyişməsinin səbəbini izah edir və müstəqil şəkildə nümunələr göstərir.	Təbiətdə baş verən dəyişiklikləri düzgün təsvir edir.

III səviyyə	Fəsillərin dəyişməsi zamanı baş verən dəyişiklikləri əsasən müəyyənləşdirir.	Fəsillərin dəyişməsinin səbəbini izah edir və nümunələr göstərməkdə çətinlik çəkir.	Təbiətdə baş verən dəyişiklikləri əsasən düzgün təsvir edir.
II səviyyə	Fəsillərin dəyişməsi zamanı baş verən dəyişiklikləri müəllimin köməyi ilə müəyyən edir.	Fəsillərin dəyişməsinin səbəbini izah edir və müstəqil şəkildə nümunələr göstərmir.	Təbiətdə baş verən dəyişiklikləri müəllimin köməyi ilə düzgün təsvir edir.
I səviyyə	Fəsillərin dəyişməsi zamanı baş verən dəyişiklikləri müəyyən etməkdə çətinlik çəkir.	Fəsillərin dəyişməsinin səbəbini izah etməkdə çətinlik çəkir, müstəqil şəkildə nümunələr göstərmir.	Təbiətdə baş verən dəyişiklikləri düzgün təsvir edə bilmir.

10. TƏBİƏT

1.2.1.	Coğrafi obyektləri (dağ, təpə, dərə, düzənlik, çay, göl) əlamətlərinə görə fərqləndirir.		
1.2.2.	Yaşadığı ərazinin sadə coğrafi təsvirini verir.		
T.N.	<i>Dağı, təpəni, dərəni, düzənliyi, çayı, gölü seçir, əlamətlərinə görə fərqləndirir və yaşadığı ərazini coğrafi baxımdan təsvir edir.</i>		
İnteq.	<i>Azərbaycan dili: 1.2.1., 1.1.2.; Təhsil: 2.2.5.</i>		
	Cütlərlə, kollektivlə və fərdi iş	Suallar, təsviretmə, müəyyənləşdirmə, Venn diaqramı	Dərslik, şəkillər, iş vərəqləri, qlobus

I addım. Əvvəlcə şagirdlər 24-cü səhifədəki şəkli təsvir etsinlər. Uşaqlara şəkli ad vermələrini söyləyin. Bu zaman müxtəlif mülahizələr eşidəcəksiniz. Siz isə "təbiət" sözünün üzərində dayanın. Şagirdlərə müraciət edin. Onlar təbiətdə gördükləri fərqliliklər haqqında suallar qoyunlar.

– Uşaqlar, gəlin gördüklərimizə dair suallar qoyaq. Birini mən deyim. Mavi rəngdə verilmiş hissə nəyi bildirir? Digərlərini siz verin.

Şagirdlər təxminən belə suallarla müraciət edəcəklər:

– Nə üçün dağların bir qismi bozdur, üstü ağdır, digər bir qismi yaşıl?

– Nə üçün dağlarda ağac bitmir?

– Şəkildə verilmiş bu ağ topalar nədir?

– Dağların başı nə üçün ağdır?

Uşaqlar sual verdikcə siz həmin obyektlərin şəkillərini ayrı-ayrılıqda lövhədən asın və ya proyektorla göstərin.

Təbiətdə daha hansı fərqliliklər var?

Bu sizin tədqiqat sualınız olacaq.

II addım. Tədqiqata keçməmişdən əvvəl lövhədə asılmış şəkillər sizin üçün açar rolunu oynayacaqdır. Bir daha şagirdlərin verdikləri suallara qayıdın və onları təsvirdə göstərməklə cavablandırın. Məsələn:

- *Bu ağ topalar buludlardır.*
- *Bu yaşıl dağlar, əslində, dağ deyil, təpələrdir. Təpələr dağlar qədər hündür olmur.*
- *Mavi rəngdə verilənlər çaylar və göllərdir, yəni su hövzələridir.*

III addım. Tədqiqat cütlərlə olacaq. Əvvəlcə 25-ci səhifədəki birinci tapşırığın birinci hissə-sini verin və müzakirə aparın.

- *Şəkildə verilən torpaqdakı göy rəng nə ola bilər? (çay, göl, dəniz)*
- *Ağacların sıx olduğu ərazi necə adlanır? (meşə)*
- *Deyə bilərsinizmi, bu şəkildəki təpədir, ya dağ? (təpə)*

Cütlər düzgün variantları seçəcək. Sonra isə tapşırığın ikinci hissəsinə müraciət edin:

- *Necə bilərsiniz, bu su hövzələrindən hansının suyu içməli ola bilməz? (dəniz)*

IV addım. Növbəti tapşırığa keçin. Şagirdlər yaşadıkları ərazidəki obyektləri fərdi şəkildə təsvir etsinlər. Siz öz suallarınızla onlara kömək edə bilərsiniz.

V addım. 3-cü tapşırığa keçə bilərsiniz. Cütlər yenə də iş vərəqlərində suala cavab verməlidirlər. Birinci tapşırıqda olduğu kimi, cavabı izahlı şəkildə istəyin.

Şagirdlər verilmiş şəkillərdə təsvir olunanların dağ, təpə, düzənlik, dağ olduğunu tapsınlar. Burada Venn diaqramı tərtib edib uyğun sual müəyyənləşdirə bilərsiniz.

VI addım. Ümumiləşdirmə aparmazdan əvvəl şagirdlərin diqqətini “maraqlıdır” rubrikasına yönləndirin. Azərbaycanın ən yüksək dağ zirvəsi Bazardüzü, ən böyük çayı isə Kürdür.

- *Öyrəndiklərinizdən nəticə çıxarın. Sizcə, qlobusdakı yaşıl yerlərdə nə ola bilər? (meşələr)*

VII addım. Şagirdlərə bir həftə ərzində yaşadıkları yerin şəkili təsvirini işləməyi tapşırın. Diqqətlərinə çatdırın ki, bu şəkildə meşə, çay, göl, dağ, dərə kimi obyektləri nəzərdən qaçırmasınlar.

VIII addım. Qiymətləndirməni meyarlara əsasən müəyyənləşdirin. Bütün dərs boyunca şagirdlərin fəallığını dəyərləndirin. *Sadalayır, seçir, fərqləndirir, nümunədə göstərir* kimi fəaliyyət komponentlərindən meyarlar cədvəli tərtib edə bilərsiniz.

11. TƏMİZ ƏTRAF MÜHİT

1.4.1.	Ətraf mühitin (evin, sinfin, həyətin, havanın, suyun) təmiz saxlanılmasının vacibliyini sadə şəkildə izah edir.		
T.N.	Ətraf mühit anlayışını başa düşür. Təmizlik haqqında təsvir vasitəsilə sadə izahlar verir, təmiz və çirkli anlayışlarını fərqləndirir, təmizliyin vacibliyini dərk edir. Sağlamlıq haqqında sadə izahlar verir, ətraf mühitin təmizliyinə dair nümunədə misallar təsvir edir.		
İnteq.	Azərbaycan dili: 1.2.1.; Texn.: 1.1.2.		
	Kiçik qruplarla iş	Təsviretmə, müzakirə	Şəkillər, plastik qutular, müxtəlif bəzək əşyaları, rəngli kağızlar, yapışqan

I addım. Əvvəlcə sinfə müraciət edin: "Biz nə vaxt özümüzü rahat hiss edirik?" İkinci sualı isə ətraf mühitlə bağlayın: "Ətraf mühit dedikdə nə başa düşürsünüz?" Şagirdlərin cavablarını dinlədikdən sonra diqqətləri səhifə 26-dakı iki fərqli şəkllə yönləndirin və onlara sualla müraciət edin:

– *Sən yaşamaq üçün hansı otağı seçərdin?*

Bu şəkilləri proyektor vasitəsilə də nümayiş etdirə bilərsiniz. Şagirdlər öz mülahizələrini bildirəcəklər. Sonra "ətraf mühit" ifadəsi barədə kiçik məlumat verin.

– *Bu iki şəkildən hansında çirklənmiş mühit təsvir olunub?*

– *Təmiz ətraf mühit dedikdə nə başa düşürsünüz?* (Təmiz ətraf mühit həm də təmizlikdir. Şagirdlərin diqqətini dünyada yayılan viruslara da yönləndirə bilərsiniz.)

Bizi əhatə edən ətraf mühiti necə təmiz saxlayaq?

II addım. Sınıfı 5 qrupa bölün. Hər qrupa eyni tapşırığı verin. Əvvəlcə şagirdlər 27-ci səhifədəki birinci tapşırıq vasitəsilə düzgün olmayan hərəkəti seçəcəklər.

III addım. Seçimdən sonra mübadiləni və müzakirəni təşkil edin. Ardınca dərhal şəkildəki uşaqların nə etməli olduqları haqqında izah verilməsini xahiş edin. Bu tapşırığı bütün siniflə birlikdə yerinə yetirin.

IV addım.

– *"Gəlin düzəldək" rubrikasına keçək. Plastik qablar tullandıqda ətrafı çirkləndirir. Amma onlardan lazımı əşyalar düzəltmək olar.*

Əvvəlcədən hazırladığınız plastik qabları qruplara verin və onları bəzəməyi xahiş edin. İşin yerinə yetirilməsi üçün vaxt müəyyənləşdirin. Bundan sonra "Həmin əşyanı necə istifadə etmək olar?" sualı ilə qrupa müraciət edin.

V addım. Sınıfdə təmiz mühit yaratmaq üçün aktiv hərəkətə keçin. Şagirdlərə partanın üstünü və altını təmiz saxlamaları üçün tapşırıq verin. Dərs çərçivəsində şagirdlərə vaxt ayırın.

VI addım. Ümumiləşdirmə zamanı şagirdlər qənaəətə gəlməlidirlər ki, bütün canlılar təbiətdə yaşadıkları üçün təbiətin bir parçasıdırlar. Təbiəti qorumaq lazımdır, çünki təmiz ətraf mühit elə sağlamlığı qorumaq deməkdir.

VII addım. Ev tapşırığı kimi şagirdlərə bir həftə ərzində karton qutulardan nə hazırlayacaqları barədə düşüncə, ideyalar hazırlamağı tapşırın.

VIII addım. Qiymətləndirmə. Səviyyələrə görə rubrik tərtib edin.

Meyarlar Səviyyələr	Ətraf mühit anlayışına dair sadə izahlar verir.	Təmiz və çirкли anlayışlarını fərqləndirir, təmizliyin vacibliyini təsvir vasitəsilə izah edir.	Sağlamlıq haqqında sadə izahlar verir.	Ətraf mühitin təmizliyinə dair nümunədə misallar göstərir.
I səviyyə	Ətraf mühit anlayışına dair sadə izahlar verməkdə çətinlik çəkir.	Təmiz və çirкли anlayışlarını fərqləndirir, təmizliyin vacibliyini təsvir vasitəsilə izah etməkdə çətinlik çəkir.	Sağlamlıq haqqında sadə izahlar verməkdə çətinlik çəkir.	Ətraf mühitin təmizliyinə dair nümunədə misallar göstərməkdə çətinlik çəkir.

II səviyyə	Ətraf mühit anlayışına dair izahları müəllimin köməyi ilə verir.	Təmiz və çirkli anlayışlarını fərqləndirir, təsvir vasitəsilə təmizliyin vacibliyini müəllimin köməyi ilə izah edir.	Sağlamlıq haqqında sadə izahları müəllimin köməyi ilə verir.	Ətraf mühitin təmizliyinə dair müəllimin köməyi ilə nümunədə misallar göstərir.
III səviyyə	Ətraf mühit anlayışına dair sadə izahlar verir.	Təmiz və çirkli anlayışlarını fərqləndirir, təsvir vasitəsilə təmizliyin vacibliyini sadə formada izah edir.	Sağlamlıq haqqında sadə izahlar verir.	Ətraf mühitin təmizliyinə dair nümunədə sadə misallar göstərir.
IV səviyyə	Ətraf mühit anlayışına dair sadə izahları müstəqil şəkildə verir.	Təmiz və çirkli anlayışlarını fərqləndirir, təsvir vasitəsilə təmizliyin vacibliyini müstəqil şəkildə izah edir.	Sağlamlıq haqqında müstəqil şəkildə izahlar verir və nümunələr göstərir.	Ətraf mühitin təmizliyinə dair nümunədə müstəqil şəkildə misallar göstərir.

LAYİHƏ. GƏLİN QUŞ YUVASI DÜZƏLDƏK

Layihə işi aşağıdakı standartların hədəflərinə xidmət edir: 1.1.2., 1.2.2., 1.3.1., 1.3.2., 1.4.1.

İş forması: Qruplarla

Resurslar: plastik qablar, karton və ya plastik qutular, ağac çubuğu, yapışqan, kəndir, saman, buğda və s.

I addım. Motivasiya qismində cizgi filminə müraciət edə bilərsiniz. Bu mövzuda çoxlu sayda filmlər var. Müvafiq mövzuda cizgi filmi nümayiş etdirmək olar. Texniki imkanlar olmadığı halda yuvasını itirmiş heyvan mövzusunda bir nağıl, hekayə axtarıb tapmaq mümkündür. Filmdən sonra sərçə mahnısını dinləyin.

II addım. Baxışdan sonra əvvəlki dərslərə müraciət edin. Şagirdlərin varlıqlar, ətraf aləm, təbiət, canlılar haqqında öyrəndiklərini bir daha yönləndirici suallar əsasında xatırladın.

Məsələn:

- *Bizi əhatə edən ətraf aləm necə adlanır?*
- *Təbiətdə hansı varlıqları tanıyırsınız?*
- *Canlı varlıqlara dair nümunələr sadalayın.*
- *Canlı aləmin xeyri nədədir?*
- *Canlı varlıqların yaşaması üçün nə lazımdır? Məsələn, heyvanların, xüsusən də quşların yaşaması üçün nə lazımdır?*
- *Nə üçün quşlar şəhərlərdə çətinliklə yaşayır? Onlara mane olan nədir?*

Diqqəti dərslərdə verilmiş məlumata yönləndirin.

Beləliklə, siz tədqiqat sualını formalaşdırırsınız:

Quşların yaşamasına necə kömək edə bilərik?
Gəlin onların yaşamasına kömək edək.

III addım. Quş yuvası hazırlamağa başlayaq. Bu sizin tədqiqat mərhələnizə daxildir. Bunun üçün sinfi qruplara bölürsünüz. Hər bir qrup ayrıca quş yuvası hazırlayacaq. Resursları əvvəlcədən hazırlayın. Birinci sinif olduğu üçün onların kəsici və dəşici alətlərlə təması az yol verin. Bu cür işləri daha çox özünüz görün. Quş yuvasının hazırlanması üçün resursların seçilməsində sizin təxəyyülünüz kömək etməlidir. Məsələn, müxtəlif qalın karton, plastik, taxta qablardan istifadə edə bilərsiniz. Özünüzlə əvvəlcədən bir qədər saman, dən gətirin. Sonda hər bir yuvanın içinə dən tökəcəksiniz. Etdiyiniz köməyin hər dəfə suallarla müşayiət olunmasına cəhd göstərin. Edilən hər bir işin səbəbini şagirdlərdən soruşun və cavabları dəyərləndirin. Şagirdləri yapışdırma, ip bağlama fəaliyyətlərini edəcəklər. Əməkdaşlığa xüsusi diqqət yetirin. İşin səbirlə yerinə yetirilməsinə çalışın. Quş yuvasının hazırlanmasına da müvafiq qaydada vaxt ayırmağı unutmayın. Yuvaları uşaqlar evə gedərkən, onları yola salmamışdan öncə həyətdəki ağaclardan asa bilərsiniz. Yuvalarınız birinci sinif səviyyəsinə uyğun sadə formada olmalıdır.

IV addım. Yuvalar hazırlandıqdan sonra onları sinfə nümayiş etdirin. Zaman imkan versə, sinfi məktəb həyətinə çıxmağa hazırlaşdırın. Sinfin idarə olunmasına xüsusi diqqət yetirin. Çünki dərs vaxtı bitməyib, digər siniflər hələ sinif otaqlarındadır, mane olmamaq üçün cərgə prinsipinə diqqət yetirin. Bundan sonra şagirdlərlə bərabər uyğun ağaclar seçin və quş yuvasının asılması işini öz üzərinizə götürün. Quş yuvalarını asarkən hansı məqamların nəzərdə saxlanılmalı olduğunu şagirdlərdən soruşun, onların mühakimələrini dəyərləndirin.

V addım. Qiymətləndirməni "sadalayır", "fərqləndirir", "əməl edir", "fəaldır", "izah edir", "mühakimə yürüdür" kimi fəaliyyətlər əsasında apara bilərsiniz.

12. HÜQUQLAR

2.4.2.	<i>Şagird hüquqlarını sadalayır.</i>		
T.N.	<i>Hüquq anlayışını dərk edir, uşaq və şagird hüquq və vəzifələrini sadalayır.</i>		
İnteq.	<i>Azərbay. dili: 1.2.1.; Təs. inc.: 1.1.3.</i>		
	Kollektiv və qruplarla iş	Cədvəl, izahetmə, müzakirə	Dərslik, şəkillər, smayliklər

I addım. Motivasiya qismində şəkillərdən və ya proyektor vasitəsilə cizgi filmindən istifadə edə bilərsiniz. Elə bir film tapın ki, şagirdlər orada uşaqların seçim etməkdə sərbəst olması və məcbur olması məsələlərini qabarıq görə bilsinlər. Digər bir nümunədə isə şəkillərdən istifadə etmək mümkündür. Məsələn, siz şagirdlərə aşağıdakı suallarla müraciət edə bilərsiniz:

- *Uşaqlar, siz evdə hansı işləri görürsünüz?*
 - *Dərslərdən qayıtdıqdan sonra nə edirsiniz?*
 - *Sizə nəyi qadağan edəndə pis olursunuz?* (Şagirdlər bu zaman dincəlmək, yatmaq, qidalanmaq, evdə, həyətdə, təbiət qoynunda oynamaq və s. kimi məsələlərə toxunacaqlar.)
- Sonra diqqətləri dərsləyə yönləndirin və şəkildə hansı hüquqların təsvir edildiyini soruşun.

II addım. Tədqiqat sualını aşağıdakı şəkildə formalaşdırma bilərsiniz:

Gəlin indi də hüquqlarımızı
daha dəqiqliklə müəyyənləşdirək.

Bunun üçün sizə uyğun olan prosedurlardan istifadə edərək sinfi qruplara ayırın və şagirdlərdən xahiş edin ki, qruplarının adını hüquqlara uyğun müəyyənləşdirdirsinlər. Qruplar adlarını dedikcə siz lövhədə istifadə etdiyiniz şəkillərdən uyğun olanını həmin qrupun masasına qoyun. Qruplar mübadilə zamanı öz adlarını dəqiq deməlidirlər. Bu məsələni də qiymətləndirmə meyarlarında əks etdirin.

III addım. Qruplara eyni tapşırıqları verəcəksiniz:

Dərsləyin 31-ci səhifəsindəki 1-ci tapşırıq:

- *Gəlin birlikdə əvvəlcə birinci tapşırığa baxaq və pozulan hüquqlarımızı müəyyənləşdirək.*
- *Hansı şəkillərdə uşaq hüquqları pozulub?*
- *Bəs şəkillərdə uşaqların hansı hüquqları pozulub?*

Müzakirə təşkil edin, qrupların fikirlərini və mülahizələrini dinləyin.

IV addım. Növbəti tapşırığı da qruplar üçün müəyyənləşdirin. Gəlin indi də hüquqlarımızı aydınlaşdıraq. Lövhədə cədvəl qurun. Əvvəlcə şagirdlərə bildirin ki, elə davranışlarımız var ki, biz sərbəstik, heç kim bizə mane ola bilməz. Bu bizim hüquqlarımızdır.

Bu zaman uşaq hüquqlarına dair şəkillər nümayiş etdirin. Siz “əməllər vacibdir”, “onlar olmasa, uşaq normal böyüyə bilməz” deyərək uşaqların seçdiyi şəkilləri “hüquqlar” adı altında yerləşdirin. Şagirdlər səhv edərsə, yönləndirici suallardan istifadə edərək düzəlişlər edin.

V addım. Bu tapşırıqdan sonra bildirin ki, 1 İyun Uşaqların Beynəlxalq Müdafiəsi Günüdür və Azərbaycanda uşaq hüquqları dövlət tərəfindən qorunur. Azərbaycan Respublikasında bütün uşaqların hüquqları bərabərdir.

VI addım. Ümumiləşdirmə zamanı belə qənaətə gəlin ki, hüquqlarımız dövlət tərəfindən qorunur.

VII addım. Refleksiya aparın. Bir iyun tarixi uşaqlara nə deyir? Bu haqda soruşun.

VIII addım. Ev tapşırığı kimi "Uşaq hüquqları" mövzusunda rəsm müsabiqəsi elan edin. Bütün rəsmlərin nümayiş olunacağını bildirin.

IX addım. Qiymətləndirməni holistik cədvəl əsasən tərtib edin. Şagirdlərin əməkdaşlığı, qrupların fəallığı, düzgün cavabları meyarlara (tanıyır, sadalayır, seçir fəaliyyətinə əsasən) uyğun dəyərləndirilsin. Siz qiymətləndirməni dərs boyunca aparsanız, şagirdlər özləri sonda hansı qrupun qalib gəldiyini biləcəklər. Ulduzlardan və smayliklərdən istifadə etsəniz, daha maraqlı olar.

13. DÖVLƏT RƏMZLƏRİ

2.3.1.	<i>Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzlərini sadə şəkildə izah edir.</i>		
T.N.	<i>"Dövlət rəmzləri" anlayışını dərk edir, dövlət rəmzlərini tanıyır, seçir, hörmətlə yanaşmanın vacibliyini dərk edir.</i>		
İnteq.	<i>Azərb. dili: 2.1.2., 2.2.9.; Musiqi: 2.1.1., 3.1.1.; Təs. inc.: 2.2.3., 2.2.5.; İnf.: 1.2.2., 1.2.3.</i>		
	Kollektiv və cütlərlə iş	Təsviretmə, izahetmə, müzakirə	Bayraq, gerb, karandaşlar, rəngli kağızlar

I addım. Motivasiya qismində 32-ci səhifədə verilmiş şəkildən istifadə edin.

- Deyə bilərsinizmi, şəkildəki uşaqlar hansı dövlətin vətəndaşlarıdır?
- Bunu nədən bildiniz? (Şagirdlər şəkillərdəki bayrağı əsas götürməlidirlər.)
- Sizcə, müəllim şagirdlərə nə başa salır?
- Azərbaycan dövlətinin başqa hansı rəmzləri var?

Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri nəyi ifadə edir?
Nə üçün biz onlara hörmət etməliyik?

II addım. İndi isə şagirdlərdən hamılıqla Azərbaycanın Respublikasının Dövlət Himnini oxumağı xahiş edin. Himni oxuduqdan sonra onlardan himn oxuyarkən hansı hissləri keçirdiklərini, eyni zamanda hansı qaydalara əməl etməli olduqlarını və bunun səbəblərini soruşun. Siz şagirdlərdən "Himnə hörmət edilməlidir!" ifadəsini almalısınız.

- Himni oxuyarkən hansı hissləri keçirdiniz?
- Biz nə üçün himni oxuyarkən müəyyən qaydalara riayət etməliyik?
- Sizcə, onu başqa dildə oxumaq olarmı?

III addım. Növbəti tapşırığı cütlərlə aparın. Şagirdlər Azərbaycan Dövlət Gerbinin kontur şəklini rəngləsinlər. Bunun üçün şagirdlərə gerbi əvvəlcədən nümayiş etdirməlisiniz.

IV addım. Müzakirə zamanı aşağıdakı suallardan istifadə etməklə ümumiləşdirməni formalaşdırma bilərsiniz:

- Sizcə, Dövlət bayrağı hansı günlərdə xüsusi olaraq göylərə qaldırılır?
- Bayrağımızdakı üç rəngin, ay və ulduzun mənası nədir?
- Himnimizin müəllifləri kimlərdir?
- Azərbaycanın Dövlət Bayrağı Günü nə vaxtdır?

- İdmançılar qalib gəldikdə nə üçün Dövlət bayrağı qaldırılır və himn oxunur?
- Qələbə bayrağı daha hansı yerlərə sancılır?
- Siz bayrağımızı daha harada görmək istəyirsiniz? (Şagirdlər "Qarabağda" deməlidirlər. Siz öz yönləndirici suallarınızla bu cavabın alınmasına nail olmalısınız.)
- Azərbaycanın bayraqdan başqa daha hansı dövlət rəmzləri var?
- Azərbaycan dövlətinin rəmzlərinə sevgini daha necə ifadə edə bilərsiniz?

V addım. Şagirdlərə əlavə məlumat verə bilərsiniz ki, bir çox dövlətlərin gerbində qalxan təsvir olunur və o həm də müdafiə rəmsidir.

VI addım. Yaradıcı tətbiqetmə kimi şagirdlərlə bərabər rəngli kağızlardan bayraq düzəltməyə çalışın.

VII addım. Qiymətləndirmə meyarlarının əsası olaraq "dəyərləndirir", "tanıyır", "seçir", "fərqləndirir", "təsvir edir" kimi fəaliyyətlərə istinad edə bilərsiniz.

14. PULLAR

2.2.3.	Azərbaycan Respublikasının pul nişanlarını tanıyır.		
T.N.	"Pul nişanı" anlayışını izah edir, əsginas və qəpikləri bir-birindən fərqləndirir, respublikamızın əsginaslarını tanıyır, seçir.		
İnteq.	Riy.: 1.1.3., 1.2.6., 4.2.4.; Təs. inc.: 1.1.2.; İnf.: 1.2.2., 1.2.3.		
	Kollektiv və qruplarla iş	Təsvir, izahetmə, dəyərləndirmə	Manat və qəpiklər, şəkillər, proyektor, dərslik

I addım. Motivasiya qismində marketdə alış-veriş prosesindən bəhs edən film nümayiş etdirə bilərsiniz. Bu zaman uşaqlardan baş verənləri soruşun, yönləndirici suallardan istifadə edərək pul haqqında söhbətə keçin.

Əgər İKT imkanlarınız yoxdursa, başqa yollardan istifadə etmək olar. Məsələn, videoda baş verənləri şəkillər vasitəsilə göstərə bilərsiniz. Yaxud da "gizli əşya" oyunundan istifadə etmək olar. Bu zaman siz hər hansı bir pulu ovcunuzda gizlədirsiniz və onun əlamətlərini yavaş-yavaş sadalayrsınız:

- Kağızdandır...
- Onunla dükandan nəşə alırlar...
- O, çox olanda istədiyini əşyanı ala bilirsən... və s.

Şagirdlər sizin ovcunuzdakının pul olduğunu biləcəklər. Sonda siz onu şagirdlərə göstərərək tədqiqat sualı ilə müraciət edə bilərsiniz. Ailəmiz kimi, dövlətimizin də yaşaması üçün pul lazımdır. Hər dövlətin öz pul nişanı olur. Azərbaycan Respublikasının pul vahidi manatdır.

Bəs Azərbaycan Respublikasının hansı pul nişanları var?
Onlar bir-birindən nə ilə fərqlənir?

II addım. Sınıf qruplara bölün. Qrup liderlərinin seçilməsinə kömək edin. Əvvəlcə qruplara 34-cü səhifədəki ilk tapşırığı verin. Manatdan başqa daha hansı pulların olduğunu soruşun.

III addım. Növbəti tapşırığa keçin. Qruplarda olan pulları götürün. İş vərəqləri paylayın. 35-ci səhifədəki ilk tapşırığı yerinə yetirməyi xahiş edin.

IV addım. Qrup üzvləri lövhəyə gəlir, siz müvafiq əsginasların şəkillərini iri planda verməklə onlardan buradakı təsvirləri göstərməyi və sadalamağı xahiş edin. Hər bir qrup göstərdiyi fərqlərin sayına görə əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş meyarlar cədvəlində ulduz qazanacaq. Qrup üzvlərinin cavabları bitdikdən sonra sinfə müraciət edin və daha hansı fərqlərin olduğunu soruşun. Hər bir düzgün cavab həmin qruplara əlavə ulduz qazandırır. Siz dərslikdəki müvafiq suallara da müraciət edə bilərsiniz.

V addım. Hər qrupa ayrı-ayrılıqda tapşırıq verin: 1 manat, 5 manat, 20 manat, 10 qəpik, 20 qəpik. Qruplara fərqli pul nişanları verin və şagirdlərdən onların üzərindəki təsvirləri seçməyi xahiş edin. Amma əvvəlcədən bildirin ki, Azərbaycan Respublikasının pul vahidi manatdır. Kağız pullar "əsginas", metal pullar isə "qəpik" adlanır. Siz onları əyani şəkildə, eyni zamanda proyektorla daha iri planda göstərə bilərsiniz. Qrup işinə vaxt müəyyənləşdirin və vaxt ölçü cihazlarından istifadə etməyi unutmayın.

VI addım. Ümumiləşdirmə zamanı qənaətə gəlin ki, hər bir dövlətin öz pulu var. Azərbaycan dövlətinin pul vahidi manatdır.

VII addım. Dərsi bitirməzdən əvvəl bildirin ki, Azərbaycan manatındakı təsvirlər mədəniyyət və tariximizi, təbiətimizi əks etdirir. Dövlət öz büdcəsinin hesabına uşaqları dərsliklərlə təmin edir.

VIII addım. Qiymətləndirmə zamanı *izah edir, fərqləndirir, tanıyır, seçir* fəaliyyətlərinə uyğun və ya qrup işlərinin dəyərləndirilməsinə dair holistik cədvəl tərtib edə bilərsiniz.

15. BÜDCƏNİ QORUYAQ

2.2.2.	Büdcə anlayışını sadə şəkildə izah edir.		
T.N.	<i>"Büdcə" anlayışını dərk edir. "Qənaət" anlayışını sadə şəkildə izah edir, nümunədə göstərir, əhəmiyyətini dəyərləndirir. Həyatla bağlı nümunələr göstərir. Büdcəni qorumağın yollarına dair fikirlər irəli sürür.</i>		
İnteq.	<i>Təs. inc.: 2.2.1., 2.2.2.; Texn.: 1.2.3., 1.2.4.; Azərb. dili: 1.1.2.</i>		
	Kollektiv və qruplarla iş	Ucadan düşün, dinləyib-anlama, mühakiməyürütmə	Dərslik, şəkillər, pulqabı

I addım. Şagirdlərin diqqətini dərslikdəki şəklə yönləndirin və sualla müraciət edin:

– *Uşaqlar, ailəyə pul haradan gəlir?* (Şagirdlərə əməkhaqqı anlayışını izah edin.)

Bildirin ki, ailəyə gələn bütün pullar gəlir adlanır.

– *Ailə pullarını, adətən, hara xərcləyir? Gəlir sadalayaq.*

– *Uşaqlar, ailənin xərclədiyi pullar "xərc" adlanır.*

– *Bəs əgər pulu çox xərcləsək, onda nə baş verər?*

– *Sizcə, büdcədəki pullar xərclənərkən ailənin tələbatı nəzərə alınmalıdır, yoxsa istək və arzusu?*

Şagirdlərin mülahizələrini dinlədikdən sonra bildirin ki, ailəyə daxil olan və xərclənən pullar ailə büdcəsi hesabına baş verir. Siz bu zaman pulqabı nümayiş etdirə bilərsiniz.

Görəsən, ailə büdcəsini necə qorumaq olar?

II addım. Tədqiqatı ailənin gündəlik və gözlənilməz xərclərinə yönləndirin. Bu məqsədlə sinfə müəyyən suallarla müraciət edin:

– *Uşaqlar, biz hansı xərclərə "gündəlik" xərclər deyirik?*

– *Gəlir gündəlik xərclərimizi sadalayaq.*

– *Bəs hansı xərclər "gözlənilməz xərclər" adlanır?*

– *Gəlir buna dair nümunələr göstərək.*

III addım. İndi isə şagirdləri qruplara ayırın. İş vərəqləri paylayın. Şagirdlər gözlənilməz xərcləri seçməlidirlər. Onlara gündəlik xərcləri yaşıl, gözlənilməz xərcləri isə qırmızı rəngdə rəngləməyi tapşırıq. Mübadilə zamanı uşaqları suallarla yönləndirməyi unutmayın:

– *Sizcə, hansı xərclər ailə büdcəsinin azalmasına daha çox təsir edir?* (Cavabların izahlı şəkildə verilməsinə çalışın.)

IV addım. Növbəti tapşırığa keçin. Şagirdlər ailə büdcəsinə zərər verən xərcləri müəyyənləşdirsinlər.

– *Uşaqlar, şəkildə gördükləriniz kommunal xərclər adlanır. Biz kommunal xidmətlərdən qənaətlə istifadə etsək, həm də ailə büdcəsinə qənaət etmiş olarıq.*

V addım. Növbəti tapşırığa keçin. Qruplar ailə büdcəsinə qənaət etməyin digər yollarını müəyyənləşdirsinlər. Onlara vaxt verin. Vaxt bitdikdən sonra isə mübadiləni təşkil edin. Qrup liderləri müxtəlif cavabları ilə sizi təəccübləndirə bilər. Bundan sonra diqqəti dərsliyə yönləndirin. Digər nümunələrlə tanış edin.

VI addım. – *Əgər büdcəni idarə etmək sənin ixtiyarında olsaydı, hansı xərclərdən imtina edərdin?*

Şagirdlərin fərdi cavablarını dinləyin.

VII addım. Beləliklə, "ailənin öz büdcəsi olur" qənaətinə gəlinir. Bu, valideynlərin əməkhaqqını qənaətlə xərcləyərək topladıqları puldur. Gündəlik və gözlənilməz xərclər ailə büdcəsini azaldır. Buna görə də ona qənaət etmək lazımdır.

VIII addım. Qiymətləndirməni bütün dərs boyu aparın və *taniyır, sadalayır, fərqləndirir, seçir, nümunədə göstərir, dəyərləndirir* kimi fəaliyyət komponentlərinin üzərində dayanın.

LAYİHƏ. GƏLİN KİTABÇA TƏRTİB EDƏK

Bu layihə işi "Fərd və cəmiyyət" tədris vahidinin standartlarına xidmət edir. Sizə yapışqan, rəngli karandaşlar, vərəqləri birləşdirən alət, müxtəlif şəkillər, qayçı, müxtəlif yapışqan şəkillər və s. lazım olacaq. Layihə 2.2.3., 2.3.1., 2.4.2. standartlarına xidmət edir.

İş forması: Qruplarla

Resurslar: A4 formatlı kağızlar, rəngli karandaşlar, rəngli vərəqlər, yapışqan, bayrağımızın rəngində lentlər və s.

I addım. Şagirdlərin fəaliyyətini motivasiya etməlisiniz. Müxtəlif suallarla müraciət edin. Məsələn: Biz Həyat bilgisi fənnindən nə öyrəndik? Davranışınızda və həyat tərzinizdə nə dəyişdi? Şagirdlərin cavabları zamanı onları müəyyən fikirlərə yönləndirin: "Sən bu məlumatı haradan bilirsən?", "Necə öyrəndin?", "Daha nəyi bilmək istəyirsən?", "Kimi öyrətmək istəyirsən?", "Sən bu məlumatlara dair nə hazırlamaq istərdin?" Şagirdlərin fikirlərini "kitab" anlayışına yönləndirin. Şagirdlərdə tədqiqat sualını formalaşdırın:

Biz aldığımız məlumatlara və qazandığımız vərdislərə dair kitab hazırlaya bilərikmi?
Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzlərinə dair kitab necə hazırlana bilər?

II addım. Şagirdləri qruplara bölün. Əvvəlcədən bildirin ki, qruplar Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzlərinə aid kitab hazırlayacaqlar. Sınıfı bir neçə qrupa bölün. Hər qrupdan dövlət rəmzlərinə uyğun ad seçməyi istəyin. Qruplar hər hansı bir rəmzi seçsinlər. Onların sayına uyğun adlar seçə bilərsiniz. Sonra bildirin ki, bir neçə dəqiqə ərzində A4 formatlı vərəqlərdə bu mövzu haqqında bildiklərini qeyd edəcəklər. Bu zaman ərzində onlar həmin mövzuda şəkil çəkməli, kitabın üz vərəqini dizayn etməli, şəkillər seçməklə onu bəzəməlidirlər. Şagirdlərə müəyyən vaxt verin. Düzgün işləməsi üçün qruplara nəzarət edin, yönləndirin. Dərslərdə verilmiş ardıcılığa riayət edin. Kitabın səhifələrini birləşdirməyə yardım göstərin.

III addım. Mübadilə zamanı qruplar öz kitablarını nümayiş etdirlsinlər. Onun səhifələrini göstərsinlər, sinfi məzmunla tanış etsinlər. Müzakirələr aparın.

IV addım. Bundan sonra bildirin ki, kitablar sinifdə, oxu guşəsində qalacaq. Hər kəs bu kitabla tanış olmaq imkanına malikdir. Onları qorusunlar və səliqəli saxlasınlar.

V addım. Qrup işlərini, həmçinin şagirdlərin əməyini fərdi şəkildə dəyərləndirin. Qiymətləndirmə aparın.

DAVRANIŞLAR

16. BİZ NECƏ DAVRANMALIYIQ

3.1.1.	İnsanlararası ünsiyyət etiketlərinə (salamlamaq, özünüdəqdim, müraciət, müraciətə cavab, xudahafizləşmək) əməl edir.		
T.N.	Ünsiyyət etiketi anlayışını dərk edir, ünsiyyət etiketlərini (salamlamaq, özünüdəqdim, müraciət, müraciətə cavab, xudahafizləşmək) sadalayır, onları fərqləndirir, nümunədə və rollu oyunla göstərir.		
İnteq.	Azərbaycan dili: 2.2.3., 2.2.4.; Təs. inc.: 1.1.2.		
	Kollektiv və qruplarla iş	Rollu oyun, təsviretmə fərqləndirmə	Dərslik, şəkillər

I addım. Motivasiya qismində texniki imkanlarınız varsa, mövzuya uyğun cizgi filminə və ya uyğun mövzunu ifadə edən istənilən filmdən bir fraqmentə müraciət edə bilərsiniz. Əgər bu imkanlar yoxdursa, praktik nümunədən istifadə edin. Əvvəlcədən hazırlıq görün və dərsdə iştirak edə biləcək iki nəfər tapın (validənin və ya məktəbdə işləyən istənilən şəxsin – müəllimin, texniki işçilərin və s. köməyindən istifadə edə bilərsiniz). Bu şəxslərin hər ikisi növbə ilə sinfə daxil olaraq fərqli şəkildə şagirdlərlə tanış olacaq. Bir növ, rollu oyun nümayiş etdiriləcək. Birinci şəxs sinfə daxil olarkən salamlamadan müəllimə və şagirdlərə müraciət edəcək, kobudcasına onların səliqəsiz, nümunədən kənar olduqlarını bildirəcək, sinfi pis saxladıklarını deyəcək, digər şəxs isə mehribancasına şagirdlərlə və müəllimlə salamlasacaq, otaqların nə üçün səliqəli saxlanılmalı olduğu probleminə toxunacaq və bunun bir-iki yolunu göstərəcək. Bu səhnədən sonra müəllim sinfə müraciət edərək bu iki davranışın oxşar və fərqli tərəflərini soruşa, bu münasibətlərdən hansı əhvali-ruhiyyədə olduqlarını öyrənə bilər. Eyni zamanda uşaqların diqqətini oxşar nümunəyə, yəni 42-ci səhifədəki şəkillərə cəlb etmək olar. Ardınca sinfdə baş verənlərin, əslində, bir tamaşa olduğu bildirilir. Yönləndirici suallardan istifadə edərək aşağıdakı tədqiqat sualı formalaşdırılır:

Uşaqlar, insanlar arasında davranışlar necə olmalıdır?

II addım. Motivasiyadan sonra tədqiqata keçid alın. Sınıf qruplara bölün və adlarını insanların xasiyyətləri ilə bağlı müəyyənləşdirin. Çalışın ki, adlar da müsbət mənə daşınsın. Məsələn, mehriban, güləruz, əliaçıq, xeyirxah və s. Siz bu adları şəkillərdən istifadə etməklə də müəyyənləşdirə bilərsiniz.

III addım. 41-ci səhifədəki ilk tapşırığı hər bir qrupa iş vərəqlərində işlədə bilərsiniz.

– Bu davranışlardan hansı sizə xoş təsir bağışladı?

– Gəlin indi bu şəkillərə "sehrli sözlər" (nəzakətli sözlər) vasitəsilə ad verək. Bunun üçün qruplar rollu oyun oynayacaq. Lakin siz nəzakətli davranışın əvəzinə, yanlış davranışdan istifadə edə bilərsiniz.

Şəkilləri püşkatma vasitəsilə bölüşdürün. Tamaşa qurmaq üçün qruplara müəyyən vaxt verin. Qrup işi üçün 5 dəqiqə vaxt müəyyənləşdirmək olar. Tapşırıqları bir-bir özünü başa salın, həlli istiqamətində qruplara yol göstərin. Tədqiqat zamanı şagirdlərin əməkdaşlığına xüsusi diqqət

yetirin, münaqişə xarakterli münasibətləri qeyd edin. (Bu məsələ təlim nəticələrində və qiymətləndirmə meyarlarında *əməl edir* fəaliyyətini özündə əks etdirir.) Çünki bunu əməkdaşlığın dəyərləndirilməsində şagirdlərin xüsusi olaraq nəzərinə çatdıracaqsınız. Onun qiymətləndiriləcəyi haqqında qruplara əvvəlcədən heç nə deməyin.

IV addım. Bütün siniflə bərabər kiçik tamaşalar seyr edin. Hər bir tamaşadan sonra:

– *İndi isə düzgün şəkildə nümayiş etdirin.*

Yanlış davranışa məruz qalan tərəfə sualla müraciət edin:

– *Səninlə necə davranıldıqda xoşuna gəlir?*

– *Daha hansı xoş sözlərdən istifadə etmək olar?*

– *Demək, uşaqlar, bu vəziyyətdə hansı sözlərdən istifadə etmək lazımdır?*

V addım. Növbəti tapşırığa keçin:

– *İnsanlarla yaxşı ünsiyyət qurmaq üçün təbəssümlə bərabər, nəzakətli sözlərin də rolu böyükdür.*

– *Hansı nəzakətli sözlərdən istifadə etmək olar?*

Rollu oyun vasitəsilə "Gəl tanış olaq" səhnəsini yaratsınlar. Qruplara rollu oyunu nümayiş etdirən bir nəfər seçmək imkanı yaradın. Hər bir qrup nümayəndəsi digər qrupun nümayəndəsi ilə tanış olacaq, lakin bunun üçün iştirakçılar hazırlıq aparmayacaqlar. Uşaqlar tanış olarkən uydurma situasiyalardan istifadə edə bilirlər. Püşkatma yolu ilə tanış olacaq qruplar müəyyən olacaqdır. Çalışın ki, bu tapşırıq 2 oyunla bitsin. Tamaşa üçün vaxt müəyyənəldir. Sınıfı bildirin ki, tamaşa zamanı tərəflər ünsiyyətdə olarkən nəzakətli davranışlara xüsusi diqqət etməlidirlər.

VI addım. Rollu oyuna baxdıqdan sonra hər bir qrupa əvvəlcədən hazırladığınız dairəvi şəkildə kəsilmiş sarı rəngli kağızları verin və bildirin ki, qruplar burada nəzakətli sözləri şəkillərlə ifadə edəcəkdir. Vaxtınız imkan verməsə, "Gəlin şəkil çəkkək" tapşırığını evə verə bilərsiniz.

VII addım. Beləliklə, yönləndirici sözlərdən istifadə etməklə nəzakətli davranışın əhəmiyyətli olduğunu bildirin və ümumiləşdirmələr aparın.

VIII addım. Qiymətləndirmə cədvəlini əvvəlcədən tərtib edin. Meyarlar qismində şagirdlərin və qrupların psixomotor fəaliyyətini, məntiqi cavablarını dəyərləndirin: *sadalayır, təsvir edir, fərqləndirir, rollu oyun nümayiş etdirir, əməl edir.*

17. YANLIŞ DAVRANIŞLAR

3.1.2.	Etiketdənkənar davranışları fərqləndirir.		
T.N.	<i>Ünsiyyət etiketlərinin vacibliyini müəyyənləşdirir, etiketdənkənar davranışlara dair nümunələr göstərir, mənfi və müsbət etiketləri fərqləndirir, təsvir edir.</i>		
İnteq.	<i>Azərbaycan dili: 1.1.2., 1.2.4., 2.1.2., 2.1.4.</i>		
	Fərdi və qruplarla iş	Müzakirə, izahetmə, təsviretmə	Dərslik, şəkillər

I addım. Sınıfdə texniki imkanları olan müəllimlər yalançılığı və ya dürüstlüyü özündə əks etdirən cizgi filminin nümayişini də təşkil edə bilər. Məşhur "Cırtan", "Tıq-tıq xanım", "Spanc Bob"-un, "Kral Şakir", "Pinokio" (eyniadlı filmi də var) kimi situasiyanı əks etdirən cizgi filmləri var. Filmi və ya fraqmenti əvvəlcədən tapmalısınız. Yaxud qısa məzmunu da danışa bilərsiniz. Məsələn, uşaqlara deyən ki, Pinokio hər dəfə yalan danışanda onun burnu uzanırdı. Çünki düzgün davranmırdı, yalan danışdı.

Bundan sonra şagirdlər mövzunun ilk şəkillərinə baxsınlar və hər iki şəkli müqayisə etsinlər. Bu haqda kiçik müzakirə aparsınlar.
Bununla bağlı tədqiqat sualını da formalaşdırma bilərsiniz:

Düzgün davranmayanda nə baş verir?
Bizdə hansı yaxşı olmayan keyfiyyətlər müşahidə edilir?

II addım. Sınıf qruplara bölün. Hər bir qrupu insanların müxtəlif xüsusiyyətləri ilə adlandırın (əvvəlki dərstdə olduğu kimi). Tədqiqata başlamazdan əvvəl şagirdlərə başa salın ki, pis xüsusiyyətlər anadangəlmə deyil, onları düzəltmək olar. Amma, əvvəlcə, "Yanlış davranışlara nələri aid etmək olar?" sualına cavab axtarın. Bunun üçün qruplara ilk tapşırığı verin. Onlar seçim etsin və izahlı şəkildə siniflə mübadilə aparsınlar.

III addım. Növbəti tapşırığı müzakirə obyektinə çevirin. Şeiri oxuyun və oğlanın nə üçün belə davrandığını siniflə təhlil edin. Müzakirə zamanı gərəkli olan prosedurlara müraciət etmək olar. Yanlış davranışlara nələrin daxil olduğunu siniflə bərabər bir daha sadalayın və həmin davranışları əvvəlcədən hazırladığınız şəkillərlə göstərərək lövhədən asın.

IV addım. "Yalan danışan yoldaşınıza necə münasibət bəsləyirsiniz?", "Səncə, yalan danışan adamın hörməti olarmı?" kimi suallardan istifadə etməklə yalançı insanı təsvir edin.

"Təsəvvür edək ki, dərslər hazır gəlməmişən. Müəllim səbəbini soruşduqda nə deyəcəksən?" Situasiyanı rollu oyuna çevirin. Püşkatma vasitəsilə könüllülər arasından iştirakçını müəyyənəldirin. Vaxtınız olarsa, bir neçə şagirdə müraciət edə bilərsiniz. Siz qruplara kömək etməli, onları istiqamətləndirməlisiniz. Müəyyən dialoqların qurulmasında da yardımçı olmalısınız. Qrupların tamaşalarını seyr edərkən alqışlamağı unutmayın!

V addım. "Gəlin yazaq" rubrikasına müraciət edin və şagirdlərdən yanlış davranışlarını kağıza yazaraq etiraf etməsini xahiş edin.

VI addım. Beləliklə, ümumiləşdirmələr aparın. Nəticəyə gəlin ki, yalançılıq, kobudluq insanı yanlış davranışlara sövq edir. Bu cür davranışları heç kəs sevmir.

VII addım. Formativ qiymətləndirməni aşağıdakı fəaliyyətlərə görə tərtib edin: *müəyyənəldirir, fərqləndirir, rollu oyun nümayiş etdirir*. Bu vaxt özünüqiymətləndirmə vasitələrindən də istifadə etmək olar. Məsələn, qruplar bir-birinin işini alqış sədalarına əsasən yenidən qiymətləndirə bilər.

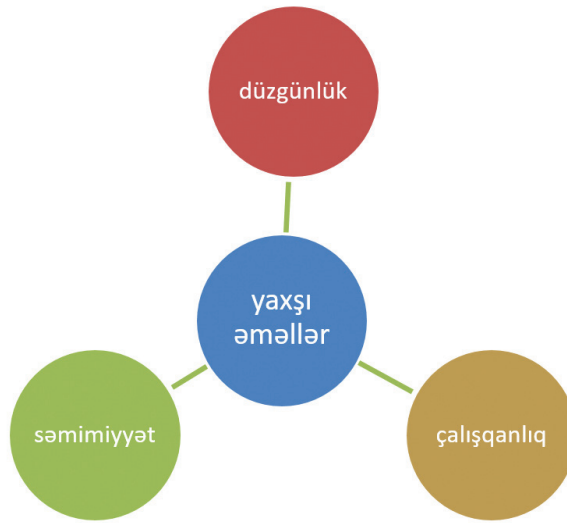
18. YAXŞI XÜSUSİYYƏTLƏR

3.2.1.	<i>Şəxsiyyəti formalaşdırıcı mənəvi keyfiyyətləri (düzgünlük, doğruluq, çalışqanlıq, səmimiyyət) sadə şəkildə şərh edir.</i>		
T.N.	<i>İnsanın müsbət keyfiyyətlərini sadalayır, onları bir-birindən fərqləndirir, mənəviyyata təsir göstərən keyfiyyətləri (düzgünlük, doğruluq, çalışqanlıq, səmimiyyət) sadalayır, münasibət bildirir, onların vacibliyini dərk edir, nümunədə nümayiş etdirir və şərh edir.</i>		
İnteq.	Azərbaycan dili: 2.1.1., 2.1.4., 3.1.7.; Təs. inc.: 2.1.4.		
	Kollektiv və cütlərlə iş	Müzakirə, anlayışın çıxarılması, auksion	Dərslik, iş vərəqləri, cizgi filmi

I addım. Motivasiya qismində şagirdlərin diqqətini mövzunun ilk şəkillərinə çəkin. Uşaqlar şəkildə gördüklərini təsvir etsinlər.

- Birinci şəkildə kitablar nə üçün yerdədir?
- Oğlan kitabları yaşlı kişiye verməklə düz hərəkət edirmi?
- Bu addıma nə deyirlər?
- Uşaqlar parkda nə edirlər?
- Sizcə, onlar ev heyvanlarına necə qayğı göstərirlər?
- Uşaqlar əlil qızın başına nə üçün toplaşmışlar?
- Sizcə, onlar nədən söhbət edə bilirlər?
- Xeyirxahlıq nədir?

Bundan sonra lövhədə həmin sözləri yazın və anlayışın çıxarılması metodundan istifadə etməklə uşaqlardan onlara ümumi bir ad verməyi xahiş edin. Bu zaman müvafiq şəkillərdən də istifadə edə bilərsiniz.

Biz daha hansı yaxşı xüsusiyyətlərə malikik? Onların bizə köməyi nədə olur?

II addım. Tədqiqat cütlərlə aparılacaq. Hər bir cütə üzərində suallar olan iş vərəqləri paylayın.

Birinci tapşırıq qismində dərslikdəki: “Bu cizgi film qəhrəmanları hansı yaxşı xüsusiyyətləri ilə yadda qalıb?” Lövhədə çəkməklə və ya dərsliyə müraciət etməklə cizgi film qəhrəmanlarının şəkillərini göstərin (texniki imkanlarınız varsa, proyektorla verin). Tapşırığın mübadilə və müzakirəsini vaxt bitdikdən dərhal sonra edin. Hər hansı bir çöpdən istifadə edərək hər bir cavab üçün izah istəyin. Uşaqlar bu qəhrəmanları sevir. Ona görə də əksəriyyəti onlara dair əhvalat da danışa bilər. Cavabları qiymətləndirin.

III addım. **İkinci tapşırıq** üçün də dərsliyə müraciət edə bilərsiniz. Şagirdlərlə işarələnmiş tapşırığı cavablandırmağa çalışın.

Üçüncü tapşırıq üçün bütün kollektivə müraciət edin. Diqqəti dərslikdəki məlumata yönəldin. Uşaqlara bildirin ki, heyvansevərlik özü də yaxşı xüsusiyyətdir. O, insanlarda mərhəmət və sevgi hissindən irəli gəlir.

IV addım. Nağıldan dərhal sonra dərsliyin 45-ci səhifəsindəki ikinci tapşırıq vaxt ayırın.

V addım. Ümumiləşdirməyə keçməmişdən əvvəl şagirdlərlə refleksiya aparın və auksion üsulu ilə insanlara məxsus daha çox yaxşı xüsusiyyətləri sadalamağı xahiş edin.

VI addım. Ümumiləşdirmə zamanı aşağıdakı məqamları xüsusi vurğulayın:

– *Hər bir insanın yaxşı və pis xüsusiyyətləri var. Yaxşı xüsusiyyətlər insanı yaxşı əməllərə sövq edir. Yaxşı əməllərlə biz yaxşı insan oluruq. Hamı yaxşı olmağa çalışmalıdır. Biz yaxşı olduqca dostlarımız da çoxalır, həyatda uğurlarımız da artır.*

Nəzərə alın ki, ümumiləşdirməyə siz istiqamət verməlisiniz. Bu fikirlərin əksəriyyəti şagirdlərin dilindən səslənməlidir.

VII addım. Dərslikdə verilmiş "Gəlin çəkək" yaradıcı tapşırığını evdə işləməyi tapşıra bilərsiniz. Şagirdlər evdə öz yaxşı xüsusiyyətləri haqqında düşünməli və hansı cizgi film qəhrəmanlarına bənzəmək istədiklərini müəyyənləşdirərək onun şəklini çəkməlidirlər.

VIII addım. Qiymətləndirmə üçün əvvəlcədən meyarlar cədvəli hazırlayın. Meyarları səviyələrə görə müəyyənləşdirin. Aşağıdakı fəaliyyətlər əsasında meyarlarınızı tərtib edə bilərsiniz: *sadalayır, fərqləndirir, münasibət bildirir, mühakimə yürüdür və s.* Vaxt imkan verərsə, şagirdin özünüqiymətləndirməsi də aparıla bilər. Məsələn, əvvəlcədən hər bir şagird üçün paylayacağınız sorğu vərəqi hazırlayın. Şagirdlər *bəli, xeyr, bilmirəm* yazmaqla dərstdə qazandıqları yenilikləri qeyd edə bilərlər. Misal üçün:

<i>Yaxşı və pis xüsusiyyətlərin nə olduğunu başa düşdüm.</i>	<i>Daha yaxşı ola bilərəm.</i>	<i>Düşünürəm ki, pis xüsusiyyətlərim azdır.</i>
+	–	+

19. XOŞAGƏLMƏZ XÜSUSİYYƏTLƏR

3.2.2.	Mənəviyyata zidd xüsusiyyətlərə (<i>yalançılıq, paxıllıq, xəbərçilik</i>) münasibət bildirir.		
T.N.	<i>İnsanın mənfi xüsusiyyətlərini sadalayır, onları fərqləndirir, nümunədə göstərir, münasibət bildirir, izah edir, rollu oyunla nümayiş etdirir.</i>		
İnteq.	<i>Azərb. dili: 2.1.4., 2.2.9., 3.1.6.</i>		
	Kollektiv və qruplarla iş	Müzakirə, şifahi mətn qurmaq, rollu oyun	Dərslik, oyuncaqlar, rəngli kartlar

I addım. Motivasiya qismində şagirdlərə iki fərqli situasiya nümayiş etdirə bilərsiniz. Televizorda xəbərlər efirdədir, dünyada və ölkəmizdə baş verən hadisələrdən danışılır. Digər bir situasiya isə dərslikdə mövzunun ilk səhifəsindəki şəkil ola bilər. Bu zaman hər bir məsələni ayrı-ayrılıqda müzakirə edin və hansının xəbərçilik olduğunu müəyyənləşdirin. Şagirdlər tədqiqata keçməzdən əvvəl onlar arasındakı fərqi anlamalıdırlar. Sonda isə xəbərçiliyin yaxşı xüsusiyyət olub-olmamasını soruşun.

Tədqiqat sualını aşağıdakı şəkildə verə bilərsiniz?

İnsanlarda formalaşmış pis xüsusiyyətlər nəyə səbəb ola bilər?
Nə üçün insanlar pis xüsusiyyətlərə sahib olmaq istəməirlər?

II addım. Tədqiqata başlamazdan əvvəl sinfi qruplara bölün. Sonra şagirdlərə bildirin ki, bəzən insanlar nəticəsini düşünmədən yalan danışılar. Onların diqqətini dərsliyə yönləndirin. Birinci tapşırıqda verilmiş problemə görə uyğunluqları aşkar etsinlər.

III addım. Sonra isə bildirin ki, qruplar obrazlara uyğun olaraq nağıl quracaqlar. Obrazlardan biri pis, digəri isə yaxşı olacaq. Qruplara əvvəlcədən hazırladığınız oyuncaqları verin və tapşırığınızı lövhədə qeyd edin. Bu oyuncaqlar haqqında nağıl qurun. Şagirdlər mətn qurmalıdırlar. Bu zaman siz fantaziya və boşboğazlıq kimi xüsusiyyətləri də fərqləndirə biləcəksiniz. Qruplara kömək etməyi unutmayın, çünki onlar ilk dəfədir ki, nağıl qururlar.

IV addım. Qrupların nağıllarını dinləyin. Onlar oyuncaqlarla rollu oyun oynayacaq, nağıllarını danışacaqlar. Obrazlara dair suallar verin. Hər dəfə sualda "həqiqətənmi", "doğrudan", "bəlkə, yalan deyirdi", "həqiqətənmi, o, düz deyirdi" və s. ifadələrdən istifadə edin. Dinləyənləri də sual verməyə həvəsləndirin.

V addım. Mübadilə və müzakirədən sonra diqqəti yenə də dərsliyə yönləndirin. Şagirdlərin diqqətini növbəti tapşırığa istiqamətləndirin. Bu zaman "İnsanlarda hansı xoşagəlməz xüsusiyyətlər olur?" sualı ilə də müraciət edə bilərsiniz. Şagirdlər bildikləri bütün bu cür xüsusiyyətləri sadalayacaqlar. Siz isə bildirin ki, ümumiyyətlə, insanlar xoşagəlməz xüsusiyyətlərdən uzaq olmalıdırlar, bu onların uğur qazanmasına mane olur.

VI addım. Refleksiya xarakterlidir. "Gəlin düşünək" rubrikasında şagirdlər hansı xoşagəlməz xüsusiyyətlərindən xilas olmaq istədikləri haqqında düşüncə və bu sualı cavablandırmağa çalışacaqlar.

VII addım. Qiymətləndirmə aşağıdakı fəaliyyətlər əsasında aparıla bilər: *sadalayır, fərqləndirir, nümunədə göstərir, əməkdaşlıq edir.*

LAYİHƏ. YURDUMUZA BAHAR GƏLİR

Bu layihə işi "Fərd və cəmiyyət" tədris vahidinin standartlarına xidmət edir. Resurslar şəkillər, videoçarx, əvvəlcədən hazırladığınız xonça, buğda toxumları və qrupların sayı qədər boşqab, bir bardaq su, qrupların sayı qədər kiçik ölçülü kətan parça daxil edilə bilər. Layihə 3.3.2., 2.1.2., 1.1.2., 1.3.1., 1.3.2., 1.4.1. standartlarına xidmət edir.

İş forması: Qruplarla

Resurslar: boşqablar, buğda, salfetlər

I addım. Motivasiya qismində şagirdlərə bayramlara dair suallar verə bilərsiniz:

– Uşaqlar, insanlar nə zaman bayram edirlər?

– Hansı bayramları tanıyırsınız? (Bu zaman siz müvafiq şəkillərdən də istifadə edə bilərsiniz. Şəkilləri göstərərək bu bayramlar haqqında bildiklərini soruşmaq da olar.)

– Bu bayramlardan hansını il dəyişəndə qeyd edirlər?

– Hansı bayrama həm də "Bahar bayramı" deyirlər? Sizcə, nə üçün?

– Gəlin Bahar bayramını təsvir edək. (Novruz bayramının atributlarına diqqət yönləndirin, kosa, keçəl, səməni, şəkərbura, paxlava, xonça, milli geyimlər, ocaq, rənglənmiş yumurtalar, axır çərşənbələr və s. haqqında şagirdlərin fikirlərini öyrənin. Yönləndirici suallardan istifadə edərək onların izahı daha aydın şəkildə formalaşdırmasına kömək edin). Xonçanı əyani şəkildə nümayiş etdirmək olar.

II addım. Sınıf qruplara bölə bilərsiniz. Bu zaman qruplara xalqımızı birlikdə olmağa dəvət edən bayramların adlarını deməyi tapşırın. Birinci tapşırıq kimi şagirdlərə iki bayramı müqayisə etməyi tapşırmaq olar (Yeni il, Novruz bayramı, Həmrəylik Günü, Bayraq Günü və s.).

– *Bahar bayramında evdə əvvəlcədən hansı işlər görülür?* (Bu zaman evlərin təmizlənməsi, tədarük edilməsi, səməninin cücərdilməsi kimi fəaliyyətlərin üzərində dayanın.)

Bildirin ki, Novruz bayramının bəzi əlamətləri insanların mənəviyyəti, şəxsiyyəti, ailəsinə və böyüklərinə, həmçinin təbiətə olan bağlılığı ilə daha qədim dini inanclardan qaynaqlanır. Ona görə də o, xalqımızın ən qədim bayramıdır.

Bundan sonra bildirin ki, birlikdə səməni cücərdilməsini öyrənəcəksiniz.

III addım. Səməninin yetişdirilməsinə dair öyrədici videoçarx nümayiş etdirin. Səməninin mənasını və Novruz bayramının atributu kimi rolunu izah etməyə çalışın. Bildirin ki, səməni ilk çərşənbələrdən sonra, Novruz bayramına 10-15 gün qalmış yetişdirməyə başlayırlar və bunun üçün buğda dənələrindən istifadə edirlər.

IV addım. Hər bir qrupa boş nimçələri (nimçələrin altında bir neçə deşik olsa, daha yaxşı olar) və qaba qoyulmuş bir ovuc buğda dənəsini paylaşdırın. Ardınca uşaqlardan buğda dənələrinə diqqətlə baxmağı xahiş edin. Bildirin ki, səməni yetişdirmək çox asandır. Bu zaman buğda haqqında məlumat verin. Bildirin ki, buğdadan insana gərəkli olan ən vacib ərzağı – çörəyi hazırlayırlar. Buğdadan çörəyin hazırlanmasına dair videoçarx nümayiş etdirə bilərsiniz. Texniki imkanlarınız olmasa, onu şəkillərlə əvəz etmək mümkündür.

V addım. Səməninin hazırlanmasını onlara bir daha izah edin. Qruplara buğda dənələrinin nəm olmasının vacibliyini bildirin. Deyin ki, əgər buğda dənələri qurusa, səməni bitməyəcək. Buğda dənələrinin əvvəlcədən təmizləndiyini, yəni xarab buğdaların götürüldüyünü vurğulayın. Nimçəyə buğdanı çox qoymaq olmaz, onun ölçüsü qədər yerləşdirmək lazımdır. Buğdanın üzərinə çıxacaq qədər su tökün.

VI addım. Bundan sonra buğdanın üzərini nəm kətan parça ilə örtmək və onun qurumasına diqqət etmək lazımdır. 1-2 gündən bir sulayın. Parça quruduqda səmənin suya ehtiyacı olduğunu biləcəksiniz. Səmənin tez yetişməsi üçün onu pəncərənin kənarına qoymaq lazımdır. Bildirin ki, düzgün qulluq etsəniz, 15 gün ərzində səmənin yetişməsinə nail olacaqsınız. Qrupların öz işlərini qarışdırmaması üçün əvvəlcədən fərqli nimçələr seçsəniz, daha yaxşıdır.

VII addım. Şagirdlərə bildirin ki, səməni yetişdikcə günəşə tərəf əyləcək. Buna görə də onun qabını bəzən fırlatmaq lazım gələcək. Bu addımı 15 gün ərzində həyata keçirəcəksiniz.

VIII addım. 12–15-ci gündə sizin səməniniz artıq yetişmiş olacaq. Onu xonçanıza və ya sinfinizin gözəgəlimli yerinə yerləşdirə bilərsiniz. Unutmayın ki, səmənin günə və suya ehtiyacı olacaq.

20. DİN

3.3.1.	<i>Təsvirlərdə dini rəmzləri (ibadətgahlar, nişanlar, dini kitablar, əşyalar) fərqləndirir.</i>		
3.3.2.	<i>Dinlər haqqında ilkin təsəvvürlərini sadə şəkildə izah edir.</i>		
T.N.	<i>Dini təsvir və dini rəms anlayışını dərk edir, dini təsvirləri sadalayır, məscidi kilsədən fərqləndirir, dinlər haqqında ilkin təsəvvürlərini izah edir.</i>		
İnteq.	<i>Azərb. dili: 1.1.2., 2.2.5.; Təs. inc.: 1.1.3.; İnf.: 1.2.2.</i>		
	Kollektiv və cütlərlə iş	Müzakirə, interaktiv mühazirə	Dərslik, iş vərəqləri, şəkillər

I addım. Motivasiya qismində şəkillərə müraciət edə bilərsiniz. Dərslikdə müxtəlif dini məkanların şəkillərini göstərin, texniki imkanlarınız varsa, proyektorla da nümayiş etdirə bilərsiniz.

(məsələn, insanlar namaz qılır, kilsədə dua edir və s.). Suallarla müraciət edərək bu məkanların necə adlandığını soruşun. Bu yerlərin dini məkanlar, ibadət evləri olduğunu bildirin. Din mövzusu şagirdlər üçün yeni olduğundan onlara bəzi məlumatlar verməlisiniz. Suallarınız mütləq Allahla bağlı olmalıdır. Bu zaman aşağıdakıları onların nəzərinə çatdırın: İslamı qəbul edənlərə müsəlman deyirlər. Din insanların Allaha ibadət etmək yoludur. Ölkəmizdəki insanların əksəriyyəti müsəlmandır. Müsəlmanların dini İslam, peyğəmbəri isə Həzrəti Məhəmməddir.

II addım tədqiqat sualının formalaşmasına istiqamətlənməlidir. Din mövzusunun həssaslığını nəzərə alaraq, yaş səviyyəsinə və standartın tələblərinə uyğun məlumatlar verilməli və araşdırma aparılmalıdır. Aşağıdakı yönləndirici suallardan istifadə edə bilərsiniz:

- *Sizcə, Allah haradadır? (Cavab: "Ürəklərdə", yaxud da "göydə" ola bilər.)*
- *Nə üçün biz Allahdan kömək istəyirik? (Cavab: Çünki O, ədalətli və mərhəmətli dir.)*
- *Allaha inanmaq nə deməkdir? (Cavab: Yaxşı, mehriban, xeyirxah və ədalətli olmaq.)*
- *Dua nədir? (Cavab: Allahla ünsiyyət.)*
- *Necə bilirsiniz, müsəlman olmayanlar varmı? (Bu sualla sizdə şagirdlərin digər dinlərdən xəbərdar olduqları barədə təsəvvür formalaşacaq.)*

Beləliklə, sizin tədqiqat sualınız meydana çıxır:

Görəsən, dünyada daha hansı dinlər var?
Onlar İslam dinindən nə ilə fərqlənir?

III addım. Araşdırma aparmazdan əvvəl sinfə sualla müraciət edin: "Hansı ibadət evlərini tanıdınız? (Şagirdlər müəyyən cavablar verməyə çalışacaq.) Bu zaman sinfin diqqətini ya pro-yektora, ya da əvvəlcədən hazırladığınız şəkillərə yönəldə bilərsiniz. Lövhədə yenə də müxtəlif ibadət evlərinin şəkillərini verin və tapşırığı bütün sinflə həll etməyə çalışın.

IV addım. Diqqəti mövzunun ilk tapşırığına cəlb edin. Mübadilə və müzakirə zamanı isə qrupların nə üçün belə düşündüyünü soruşun. Bu zaman onlar kitablarda müəyyən işarələrə diqqət etdiklərini deyəcəklər. Siz isə, öz növbənizdə, bildirin ki, bəli, əksər dinlərin özünəməxsus simvolları olur. Siz artıq 51-ci səhifədəki simvollarla bağlı tapşırığa keçid alacaqsınız.

V addım. Müzakirəni bitirdikdən sonra bildirin ki, dindarlar öz dinlərinə hörmətlə yanaşır, ibadət etdikləri dinin adətlərini yerinə yetirirlər. Adətlər bütün dinlərdə var. Şagirdlərdən hansı dini adətləri tanıdıqlarını soruşun.

VI addım. Səhifədəki məlumata keçid alın və bildirin ki, dinlər insanlara mərhəmət aşılayır. Siz yönləndirici suallardan istifadə edərək şagirdlərin dinlər haqqında təsəvvürlərini konkretləşdirə bilərsiniz. Azərbaycanda müxtəlif dinlər var. Amma əhalinin əksəriyyəti müsəlmandır.

VII addım. Şagirdlərin yaradıcı fəaliyyəti üçün dini məkanlarımıza dair şəkil çəkməyi tapşırın. Bildirin ki, həmin məkanın şəkli real təsvirlərə əsaslanmalıdır və onlar bu tikilinin yerləşdiyi yeri də bilməlidirlər.

VIII addım. Qiymətləndirməni aşağıdakı meyarlara əsasən apara bilərsiniz: *dini təsvir və dini rəmz anlayışını dərk edir, dini təsvirləri sadalayır, məscidi kilsədən və digər ibadət evlərindən fərqləndirir, təsvir edə bilir.*

21. İNSANLARA HÖRMƏT VƏ QAYĞI

3.4.1.	<i>Mənəvi borc (böyüklərə hörmət, kiçiklərə və xəstələrə qayğı) haqqında təsəvvürlərini ifadə edir.</i>		
T.N.	<i>Mənəvi borc anlayışını dərk edir, böyüklərə hörmət, kiçiklərə və xəstələrə qayğının vacibliyini dərk edir, izah edir, nümunədə göstərir, rollu oyunla nümayiş etdirir.</i>		
İnteq.	<i>Azərb. dili: 1.1.2.; Təs. inc.: 1.1.2.; İnf.: 2.2.1.</i>		
	Kollektiv və qruplarla iş	Müzakirə, sorğu, qərarlar ağacı	Dərslik, sorğu vərəqləri, şəkillər, stikerlər

I addım. Motivasiya qismində texniki imkanlarınız daxilində uşaqlara və böyüklərə qarşı ictimai yerlərdə mənfi davranışların əks olunduğu video və ya şəkil göstərə bilərsiniz. Məsələn, yaşlı qadın nəqliyyatda ayaq üstədir, cavan oğlan əyləşib və ya əlində zənbil olan qadın gedir, kömək etmək əvəzinə ona həqarətlə baxırlar və s. İnternet resurslarından da istifadə etmək olar. Siz yönləndirici suallardan yararlanaraq şagirdlərdən “kömək”, “yardım”, “qayğı”, “yaşlılar”, “valideynlər”, “hörmət”, “yaxşı işlər” kimi açar sözlərin alınmasına nail olmalısınız. Bundan sonra diqqəti dərslikdə verilmiş şəkillərə yönləndirin:

– *Gəlin şəkllə baxaq və qayğını təsvir edək.*

Daha çox kimə qayğı göstərməyə ehtiyac duyursunuz?

II addım. Tədqiqata başlamazdan əvvəl bildirin ki, sinif qruplarla işləyəcək. Sınıf prosedurlarına uyğun şəkildə qruplara bölün. Mövzuda verilmiş açar sözlərdən istifadə edərək qrupların adlarını müəyyənləşdirin.

Sorğu vərəqləri paylayın və hörmətlə bağlı fikirlərə münasibət bildirməyi xahiş edin. Şagirdlər hər bir fikrin qarşısına “doğru və ya yanlış” sözləri yazacaqlar. Məsələn, “Müəllim gələndə ayağa qalxmaq lazımdır” (doğru), “Avtobusda heç kəsə yer vermək lazım deyil” (yanlış) və s.

Tapşırıq üçün müəyyən vaxt verin və yerinə yetirildikdən sonra cavabların mübadiləsi üçün şərait yaradın. Səhvlər üzərində siniflə bərabər işləyin, müzakirələr aparın.

III addım. Növbəti tapşırığa keçə bilərsiniz. Bu tapşırığı bütün sinfə verin. Diqqəti mövzunun ilk tapşırığına yönləndirin. Qruplar seçim edəcək, eyni zamanda seçimlərini izah etməli olacaqlar.

– *Hansı şəkildə təsvir ediləni “böyüyə hörmət” adlandırmaq olar?*

Bu tapşırığın müzakirəsindən sonra səhifənin kənarında verilmiş şəirə diqqəti yönləndirmək mümkündür.

IV addım. Bundan sonra qruplara qərarlar ağacı yaratmağı tapşırın. Ayrı-ayrılıqda “hörmət”, “qayğı”, “yardım”, “diqqət” sözlərini kartların üzərinə yazaraq uşaqlara verin və bildirin ki, qərarlar ağacının meyvələri kimi, hansı insanların bu ifadələrə ehtiyac duyduğunu yazmalı olacaqlar. Qruplara vaxt verin.

V addım. Mübadilə və müzakirəni təşkil edin. Mübadilə zamanı müəyyən olunacaq ki, əslində, bu 4 söz bir-biri ilə o qədər bağlıdır ki, bütün qrupların qərarlar ağacı, demək olar ki,

eyni sözlərdən ibarət olacaq: qocalar, əlillər, valideynlər, körpələr, uşaqlar, valideyn qayğısından məhrum olanlar, heyvanlar və s.

VI addım. Müzakirələrə keçin və ümumiləşdirmə aparın. Bildirin ki, insanlara hörmət etmək hər kəsin mənəvi borcudur, mərhəmət də bu hissdən irəli gəlir. Biz yaşlılara, əlillərə, uşaqlara, ümumiyyətlə, ətrafımızdakı hər kəsə hörmət etməklə, əslində, həm də özümüzə hörmət qazanmış oluruq.

VII addım. Şagirdlərə sualla müraciət edin:

– Qayğı göstərərkən hansı hissləri keçirirsiniz?

VIII addım. Yaradıcı tətbiqetmədə şagirdlərə evdə açar sözləri mətnə çevirməyi tapşırıla bilərsiniz. Lövhədə açar sözləri qeyd edin.

IX addım. Formativ qiymətləndirməni meyarlara əsasən bütün dərs boyunca aparmağı unutmayın (*izah edir, anlayır, dəyərləndirir, nümayiş edir*).

LAYİHƏ. SEHRLİ TORBA

Bu layihə işinin hədəfləri aşağıdakı standartların möhkəmlənməsinə xidmət edir:

3.1.1., 3.1.2., 3.2.1., 3.2.2., 3.4.1. Sizə layihə nümunəsi təqdim edilir. Perspektiv planlaşmaya əsasən bu layihələrdən birinə müraciət edə bilərsiniz.

İş forması: fərdi

Resurslar: plastik qutular, yapışqan, bəzək əşyaları, stikerlər

I addım. Bu iş şagirdlərin daha yaxşı xüsusiyyətlərə yiyələnməsinə və gözəl əməllər etməyə həvəslənməsinə xidmət edir. Əslində, siz onunla yaxşı tanışsınız. Bu haqda kiçik cizgi filmi və nağıl da var. Əvvəlcə uşaqları həmin nağılla tanış edin. Motivasiya qismində film də nümayiş etdirmək olar. Sonra “Yaxşı olmaq üçün necə olmalısın?” sualına cavab axtarın. Yönləndirici suallardan istifadə etməklə şagirdlərin diqqətini əvvəlki dərslərə istiqamətləndirin: “Hansı yaxşı xüsusiyyətlər var?”, “Yaxşı olmaq üçün hansı xüsusiyyətlərə malik olmaq lazımdır?”, “Yaxşı əməllər insana nə verir?” və s.

II addım olaraq tədqiqat sualını formalaşdırın. Sinfə müraciət edin: “Kim yaxşı insan olmaq istəyir?”

Yaxşı vərdislərə yiyələnmək üçün daha nələr etmək olar?

Şagirdlərdən kimsə nağıldakı kimi “sehrli torba” üsulundan istifadə etməyi təklif edəcək.

III addım. Siniflə bərabər fərdi şəkildə torba bəzəməlisiniz. Bunun üçün müxtəlif resurslardan istifadə edə bilərsiniz. Sizin sinifdə işiniz hazır gətirilmiş torbalara “sehrlilik” obrazı verməkdir. Mətnə verilmiş “Anamın köməkçisiyəm” musiqisini səsləndirin. Şagirdlərə əvvəlcədən bildirin ki, bu torbaya atacaqları kiçik daşlar onların yaxşı əməllərini ifadə edəcək. İlin sonunda hər kəs öz torbasını gətirib nümayiş etdirəcək. Amma bilin ki, yalançılıq da pis əməldir. Kimsə torbaya yaxşı əməl etmədiyi halda yalandan daş atmamalıdır: “Yaxşı olmaq istəyirsinizsə, düzgün olmalı və torbaya ancaq yaxşı əməl etdikdən sonra daş atmalısınız”.

Bu, məsələnin digər bir məqamı da ola bilər. Şagirdlərin öz yaxşı əməllərini balaca kağıza yazıb atması da mümkündür. Seçimi qoy hər kəs özü etsin.

Fikrinizi bildirdikdən sonra torbaları bəzəmək üçün müxtəlif rəngli kağızlardan, yapışqandan, markerdən, stikerlərdən, smayliklərdən istifadə üçün imkan yaradın. Dərsin sonuna kimi şagirdlər öz torbalarını hazırlayıb bəzəyəcəklər. Onlar hazırladıqları torbanın üzərinə adlarını, hazırlanan günün tarixini də yaza bilərlər. Fəaliyyəti zəif olan şagirdlərə mütləq kömək edilməlidir. Onları ruhlandırmaq lazımdır.

IV addım. İşlər bitdikdən sonra şagirdlərə bildirin ki, bu gün həmin torbaya bir daş atmalıdırlar. Ona görə də bugünkü yaxşı əməlləri haqqında sinfə məlumat verməlidirlər. Şagirddən cavab aldıqdan sonra həmin əməli siniflə bərabər müzakirəyə çıxarın və yaxşı olduğu halda əvvəlcədən hazırladığınız kiçik bir daşı verin ki, torbaya atsın.

V addım. Bu dərsdə də şagirdləri qiymətləndirin. Ən gözəl, maraqlı işləri, cavabları, mühakimələri xüsusi vurğulayın, nümayiş etdirin və qiymətləndirin. Qiymətləndirmə meyarları qismində *izah edir, fəaldır, fərqləndirir, nümayiş etdirir* və s. meyarlara müraciət edə bilərsiniz.

22. SAĞLAM HƏYAT

4.1.1.	Sağlam həyat tərzinin şərtlərini (təmizkarlıq, düzgün qidalanma, yuxu və istirahət) sa- dalayır.		
T.N.	<i>Mənəvi borc anlayışını dərk edir, böyüklərə hörmət, kiçiklərə və xəstələrə qayğının vacibliyini dərk edir, izah edir, nümunədə göstərir, rollu oyunla nümayiş etdirir.</i>		
İnteq.	<i>Azərb. dili: 2.1.2.; Təs. inc.: 1.1.2.; Fiz. tər.: 2.1.2.; Mus.: 3.1.2.</i>		
	Kollektiv və qruplarla iş	Müzakirə, BİBÖ, şəkillər üzərində iş	Dərslik, paylama materialı, şəkillər, video

I addım. Mövzunun motivasiyası çox qısa və eyni zamanda maraqlı ola bilər. Bunu sizin öhdənizə buraxırıq. Şəkillərdən, suallarla, video ilə, anlayışın çıxarılması üsulundan istifadə edə bilərsiniz. Tədqiqat sualı da, düşündürük ki, rahat şəkildə müəyyənləşdiriləcək. Əvvəlcə BİBÖ cədvəli tərtib edin və "Sağlamlıq nədir?" sualını sinfə verin.

Bilirəm	İstəyirəm bilim	Öyrəndim

Sonra sinfə müraciət edərək aşağıdakı sualların cavablarını cədvəlin "Bilirəm" sütununa qeyd edin.

– *Sağlamlıq nədir?*
– *Sağlamlıq üçün nə lazımdır?* (Yönləndirici suallardan istifadə etməklə sağlam qida, vaxtlı yuxu, təmiz hava, təmiz su kimi anlayışların əldə olunmasına çalışın.) Bu sütunu tamamladıqdan sonra diqqəti "İstəyirəm bilim" sütununa cəlb edin.

– *Uşaqlar, siz sağlamlıq haqqında nə bilmək istərdiniz?*

Suallar təxminən belə olacaqdır:

– *Həqiqətənmi, sağlamlıq insana bu qədər vacibdir?*

– *Necə edək ki, sağlam olaq?*

– *Sağlam həyat nə deməkdir?*

– *Sağlam həyata daha nələr daxildir?*

Sualları həmin hissəyə yazdıqdan sonra tədqiqat sualını formalaşdırın:

Görəsən, sağlam həyat təzi sürmək üçün nə etmək lazımdır?

II addım. Sınıf qruplara bölün. Hər bir qrupa ayrı-ayrılıqda tapşırıqlar müəyyənləşdirin.

Tapşırıq 1. Qruplara iş vərəqləri paylayın və sağlam qidaya daxil olan arzaqları işarələməyi tapşırıq.

Tapşırıq 2. Sağlam olmaq üçün nə içmək lazımdır? İşarələyin.

Tapşırıqlar üçün müəyyən vaxt verin və zamanı bitdikdən sonra qruplar üçün müəyyənləşdirilmiş yerdə iş vərəqlərini divara yapışdırın.

III addım. Mübadilə zamanı qrup liderləri cavabları göstərəcək və nə üçün belə qərar verdiklərini qrupla bərabər izah edəcəklər.

IV addım. Bundan sonra diqqəti 57-ci səhifədəki məlumata yönləndirin. Bu zaman siz mikroblar haqqında kiçik videoçarx da göstərə bilərsiniz. Bildirin ki, mikroblar hər yerdə var, buna görə də daim onlardan qorunmalıyıq, özümüzü təmiz saxlamalıyıq. Bu zaman şagirdlərə mikroblar haqqında bildiklərini deməyə imkan yaradın.

V addım. Qrupların diqqətini yenidən dərsləyə yönləndirin və "Gəlin seçək" rubrikası üzərində iş aparın. Əvvəlcə qruplara seçim verin. Seçim etdikdən sonra onların fikirlərini öyrənin və izah istəyin. Bundan sonra bildirin ki, bəli, müəyyən hərəkətlər var ki, hər birimiz onu çox sevirik, amma bilmirik ki, onlar da sağlamlığımıza zərər verir.

VI addım.

– Sağlam olmağımızda idmanın rolu nədədir?

– Hansı idman hərəkətlərini bilirik?

Bundan sonra musiqi sədaları altında şagirdlərlə bərabər idman hərəkətləri edin.

VII addım. Beləliklə, fikirləri ümumləşdirməyə çalışın. Gəldiyiniz nəticələri BİBÖ cədvəlinin "Öyrəndim" hissəsinə qeyd edin. Bildirin ki, təmizlik və düzgün qidalanmaq mühüm məsələdir. Çox yemək deyil, düzgün yemək lazımdır. İstirahət və xoş əhvali-ruhiyyə də sağlamlığın başlıca şərtlərindəndir. Hər kəs gün ərzində 8 saat yatmalıdır və s. Bu da o deməkdir ki, sağlam olmaq öz əlimizdədir.

VIII addım. Şagirdlərə refleksiya xarakterli müəyyən vərdislər aşılaya bilərsiniz. Məsələn, məktəbdə yeməkdən əvvəl, yatmadan əvvəl, səhər yeməyindən əvvəl nə edirik?

IX addım. Ev tapşırığı kimi şagirdlərə tapşırıq ki, "Əhvalımız sağlamlığa necə təsir edir?" mövzusunda düşünsünlər. Qeyd aparsınlar. Fikirlərini növbəti dərstdə bölüşsünlər.

X addım. Qiymətləndirməni dərs boyunca aparın: *izah edir, müəyyənləşdirir, nümayiş etdirir.*

23. GEYİMLƏR VƏ SAĞLAMLIQ

4.1.2.	<i>Hava durumuna uyğun geyim seçiminin əhəmiyyətini sadə formada əsaslandırır.</i>		
T.N.	<i>Havanın fərqli xüsusiyyətlərini sadalayır, onun insan orqanizminə təsirini izah edir, havaya görə geyimlərini sadalayır və fərqləndirir.</i>		
İnteq.	<i>Azərbaycan dili: 2.2.9.; Təs. inc.: 1.1.3.; İnf.: 1.2.1.</i>		
	Kollektivlə, qruplarla və cütlərlə iş	Müzakirə, şəkillər üzərində iş	Dərslik, şəkillər, sorğu vərəqləri, proyektor

I addım. Mətnə verilmiş motivasiyaya müraciət etmək olar. Həmçinin fəslə dair müxtəlif şəirlər oxuya bilərsiniz. Bundan sonra diqqətləri mövzunun birinci səhifəsindəki şəkillərə yönləndirin.

– Hava durumundan asılı olaraq uşaqların geyimində baş verən dəyişikliklər nədən ibarətdir?

Şagirdlərdən öz geyimləri haqqında fikir söyləməyi xahiş edin. Mövsüm anlayışını izah edin və nə üçün belə geyindikləri haqqında mülahizələrini öyrənin.

Yönləndirici suallardan istifadə etməklə tədqiqat sualını formalaşdırın:

Fəsilərə uyğun geyinmək, həqiqətənmi, vacibdir?

II addım. Tədqiqatı həm qruplarla, həm də cütlərlə apara bilərsiniz. Sualları bu cür müəyyənləşdirin: "Bu simvollar sizə hansı hava şəraitindən xəbər verir?", "Siz onlara uyğun hansı geyimləri geyinərdiniz?", "Uyğunluğu müəyyən edin".

III addım. Mübadilə və müzakirədən sonra növbəti tapşırığa keçin.

– *İndi isə gəlin fəsillərə uyğun geyimləri tapaq.*

– *Fəslə uyğun geyinmək nə üçün vacibdir?*

IV addım. Diqqəti məlumata yönləndirin və hava proqnozunun necə əldə olunduğunu izah edin.

V addım. İndi isə "Gəlin aydınlaşdıraq" rubrikasına keçid alın. Uşaqlarla bərabər hava proqnozunu oxumağa çalışın.

– *Hava proqnozunun əhəmiyyətini izah edək.*

Bu zaman hava proqnozunun necə hazırlanması barədə məlumatı diqqətə çatdırın.

VI addım. Mübadiləni təşkil edin və müzakirələrlə fikirləri konkretləşdirin, ümumləşdir-mələr aparın. Şagirdlərin təəssüratlarını öyrənin. Proyektordan istifadə etməklə şəkilləri bütün sinfə daha aydın göstərə bilərsiniz:

– *Nə üçün bu geyim qışa aiddir?*

– *Əgər bunu yayda geyinsən, nə olar?*

– *Yazda havalar bizi necə geyinməyə məcbur edir?*

– *Qışda isti geyinməsən, nə olar?*

– *Beləliklə, fəsillərə uyğun geyinməsək, sağlamlığımızda hansı dəyişikliklər olar?*

Bu zaman dərslikdəki fəsillərə uyğun geyimə dair tapşırığa müraciət edin və ümumiləş-dirməyə keçid alın.

VII addım. Evə yaradıcı iş kimi "Mən bu fəsli sevirəm!" adlı şəkil çəkməyi tapşırın. Bildirin ki, şəkillərdə insanların geyimləri də öz əksini tapmalıdır.

VIII addım. Qiymətləndirmə zamanı sorğu vərəqlərindən istifadə edə bilərsiniz:

– *Bu dərs xoşuma gəldi/gəlmədi.*

– *Mən öyrəndim ki, yayda...*

– *İndi bilirəm ki, düzgün geyim seçmək mənim ... kömək edir və s.*

– *Fəsillər dəyişdiyi kimi ... də dəyişir.*

24. EHTİYATLI OLAQ

4.2.1.	<i>Ətrafdakı şübhəli əşyalara toxunmağın və tanımadığı insanlarla ünsiyyətin təhlükəsini izah edir.</i>		
T.N.	<i>Ətrafda təhlükələrin olduğuna, təhlükələrə dair izahlar verir, nümunələr göstərir, sadalayır.</i>		
İnteq.	<i>Azərbay. dili: 2.1.1., 2.1.2.; İnf.: 1.2.1.</i>		
	Kollektivlə iş	Müzakirə, şəkillər üzərində iş	Dərslik, şəkillər

I addım. Motivasiya qismində məzmunu uyğun müxtəlif cizgi filmlərinə baxmaq, hadisə danışmaq olar. Eyni zamanda diqqəti mövzunun ilk səhifəsinə yönləndirin və şəkillər ətrafında müzakirə edərək sualları cavablandırın.

– *Şübhəli əşya dedikdə nə başa düşürsünüz?*

– *Şübhəli əşya gördükdə kimə müraciət etmək olar?*

- Onlar təhlükə törədə bilərləmi?
 - Bu zaman nə etmək lazımdır?
 - Tanımadığınız adamlar nə zaman təhlükəli ola bilərlər?
 - Bəs tanımadığımız adamlarla ünsiyyət qurarkən nəyi bilmək lazımdır?
- Beləliklə də, tədqiqat sualını formalaşdırma bilərsiniz:

İnsanlar daha nələrdən ehtiyatlanmalıdırlar?

II addım. Qruplar tapşırıqları növbəli şəkildə reallaşdıracaqlar.

Tapşırıq 1. Aşağıdakı şəkllə baxaq. Suala cavab axtaraq:

– Hansısa yad adam bizi narahat etdikdə nə etməliyik?

Tapşırığın hər bir sualını müzakirə sualına çevirin. Prosedurlardan istifadə edin. İnteraktiv müzakirə keçirin.

III addım. Tapşırıq 2. Şeiri sinfə oxutdurun və onun ətrafında müzakirə aparın:

- Yanğın təhlükəsi zamanı nə etmək lazımdır?
- Kimsə xəsarət alarsa, necə kömək çağırmaq olar?
- Polis bizə necə kömək edir?
- Nə üçün təhlükəsizlik idarələrinin çağrı nömrələrini əzbər bilməliyik?

IV addım. Mübadilə zamanı aşağıdakı müzakirə suallarından istifadə edə bilərsiniz:

- Sizcə, hər hansı bir əşyanın şübhəli olduğunu nədən bilmək olar?
- Ayıq-sayıqlıq sözünün mənasını necə izah edə bilərsiniz?
- Kimsə sizi şübhələndirsə, nə edərsiniz?

V addım. “Gəlin araşdıraq” rubrikasına keçin. Bu tapşırığı da müzakirə ilə araşdırın.

VI addım. Fikirləri ümumiləşdirməzdən əvvəl uşaqların bilməsi vacib olan məsələlərə diqqət edin. Təhlükə insanı gözlənilməz şəkildə yaxalayır. Buna görə də onu hiss etdikdə ayıq-sayıqlıq göstərin və polisi mütləq köməyə çağırın.

VII addım. Ev tapşırığı qismində şagirdlərə ehtiyatlı olmağa dair atalar sözləri toplağı tapşırın.

VIII addım. Qiymətləndirmə dərs boyunca sadalayır, izah edir, münasibət bildirir, misallar çəkir və s. fəaliyyətlərə əsasən aparılır.

25. TƏHLÜKƏLİ AVADANLIQLAR

4.2.1.	Həyat və sağlamlıq üçün təhlükə törədə bilən məişət alət və avadanlıqlarını (elektrik və qaz cihazları, alıqdırıcı, kəsici və deşici alətlər) sadalayır.		
T.N.	Məişət alətləri anlayışını dərk edir, onların əhəmiyyətini izah edir, onlarla davranma qaydalarını sadalayır, yarana biləcək təhlükələri sadalayır və münasibət bildirir. Nümunədən misallar göstərir.		
İnteq.	Azərbaycan dili: 2.1.1., 2.1.2.; Texn.: 1.1.3.		
	Kollektiv və qruplarla iş	Şəkillər üzərində iş, auksion, esse	Dərslik, şəkillər

I addım. Motivasiyada şəkilləri təsvir etməyi tapşırın. Bundan sonra əvvəlcədən sinfə gətirdiyiniz müxtəlif, yüngül məişət alətlərini nümayiş etdirə bilərsiniz. Şagirdlərə suallarla müraciət edin:

- Bu əşyalar nə üçündür?
 - Kim evdə onlardan istifadə edir?
 - Nə üçün valideynləriniz onlardan istifadə etmək üçün sizə icazə vermir?
 - Bəs istifadə etmək üçün nəyi bilmək lazımdır?
 - Valideynləriniz evdə sizə nəyə əl vurmağı qadağan edir? Sizcə, nə üçün?
- Beləliklə də, tədqiqat sualını formalaşdırma bilərsiniz:

Təhlükəli avadanlıqlar hansılardır? Biz onlarla necə davranmalıyıq?

II addım. Birinci tapşırıq bütün sinfə veriləcək. Siz auksion üsulundan istifadə etməklə ev avadanlıqlarını sadalamağı tapşırın. Səhvləri düzəldin. Tədqiqat qruplarla olacaq.

Tapşırıq 1. Şagirdlər təhlükəli avadanlıqları seçməlidirlər. Siz bu tapşırığı şəkillərlə də həyata keçirə bilərsiniz. Şagirdlər verilmiş avadanlıqlar arasında kəsici və yandırma təhlükəsi olan avadanlıqları seçməlidirlər. Təhlükəli avadanlıqların şəkillərini lövhədən asır, ya da yazın.

Tapşırıq 2. Ayrı-ayrılıqda qruplara həmin avadanlıqlardan hansı sahələrdə istifadə olunduğunu (məsələn, süfrədə, təmizlik işlərində, yemək bişirəndə və s.) müəyyənləşdirməyi tapşırın.

Tapşırıq 3. Bu tapşırıqda isə elektrik avadanlıqlarının seçilməsini tapşıra bilərsiniz.

III addım. Əvvəlki tapşırığı müzakirə etdikdən sonra şagirdlərə bildirin ki, bu avadanlıqlar həyatımızın bir hissəsi olduğundan biz onlardan imtina edə bilmərik. Lakin istifadənin daha təhlükəsiz olması üçün yollar axtarmalıyıq. Qruplar onlar üçün müəyyənləşmiş avadanlıqlarla davranış qaydalarını müəyyənləşdirlərsinlər. Bu zaman diqqəti 63-cü səhifədəki məlumata yönləndirə bilərsiniz.

IV addım. “Gəlin araşdıraq” rubrikasına keçid alın. Bunun üçün şagirdlərə paylama materialı verə və ya şagird kitabçasına müraciət edə bilərsiniz.

V addım. Müzakirələrdən sonra fikirləri ümumiləşdirin: “Həyatımız üçün gərəkli olan avadanlıqlar ehtiyat tələb etdiyindən onlarla qaydalara uyğun davranmalıyıq”.

Refleksiya üçün dərslikdəki suallara müraciət edə bilərsiniz.

VI addım. Ev tapşırığı kimi esse yazmağı tapşırın. “Evdə bu avadanlıq olmasa, bizə çox çətin olar” mövzusu ətrafında düşünüb fikirlərini yazsınlar.

VII addım. Qiymətləndirməni sadalayır, müəyyənləşdirir, fərqləndirir, təsvir edir, fəallıq göstərir kimi fəaliyyətlərə əsasən apara bilərsiniz.

26. NƏQLİYYAT NÖVLƏRİ

4.2.3.	Nəqliyyat vasitələrini (lift, eskalator, avtomobil, avtobus, qatar, gəmi, təyyarə) tanıyır.		
T.N.	Lift, eskalator, avtobus, qatar, gəmi, təyyarə kimi nəqliyyat vasitələrini tanıyır, onları fərqləndirir.		
İnteq.	Azərbaycan dili: 2.2.9.; İnf.: 1.2.2.; Texn.: 1.2.3.; Təs. inc.: 2.2.1.		
	Kollektivlə və fərdi iş	Anlayışın çıxarılması, rollu oyun, auksion	Dərslik, şəkillər

I addım. Motivasiyada əvvəlcə şagirdlərdən məktəbə hər səhər necə gəldiklərini soruşun. Öyrənin ki, onlar uzaq yol getmək üçün hansı vasitələrdən istifadə edirlər. Şagirdlər müxtəlif nəqliyyat vasitələrinin adlarını çəkəcəklər. Sonra soruşun ki, "Daha uzaq ölkələrə necə getmək olar? Əgər bu ölkələrə getmək üçün dəniz yolunu keçmək lazım olarsa, bu zaman nədən istifadə olunacaq?" Siz suallarınızı verdikcə proyektorla müvafiq təsvirlər verə bilərsiniz. Anlayışın çıxarılması üsuluna müraciət edin. Bu zaman şagirdlərə bildirin ki, bu texniki vasitələr nəqliyyat vasitələri adlanır. Şagirdlərlə auksion keçirmək də olar: "Kim daha çox nəqliyyat vasitəsi sadalaya bilər?"

II addım. Tədqiqat sualına keçmək üçün şagirdlərlə rollu oyun keçirin. Bir neçə şagird ayrı-ayrı nəqliyyat vasitələri rolunda çıxış etsin və daimi nizamsız hərəkətdə olsun. Hərəkət zamanı onların bəziləri toqquşacaqlar.

– *Yol hərəkətinin iştirakçıları kimlərdir?* (nəqliyyat vasitələri və piyadalar)

Bu zaman siz tədqiqat sualını verə bilərsiniz:

Nəqliyyat vasitələri bir-birindən hansı xüsusiyyəti ilə fərqlənir?

III addım. Tədqiqatın aparılması üçün tapşırıqlarınız əvvəlcədən hazır olmalıdır. Birinci tapşırıq üçün dərslikdəki ilk şəkli müraciət edin. Şəkil ətrafında müzakirələr aparın.

IV addım. Şagirdlər fərdi şəkildə 65-ci səhifədəki ilk tapşırığı yerinə yetirsinlər. Mübadiləni kollektivlə bərabər aparın.

V addım. Bundan sonra 2-ci tapşırığa keçid alın. Şagirdlər eskalator, lift, funikulyor kimi nəqliyyat vasitələrinin funksiyalarını müəyyən etməyə çalışsınlar.

VI addım. Əvvəlki tapşırığın müzakirəsindən sonra yönləndirici suallardan istifadə etməklə kollektivin diqqətini məlumata yönləndirin və bildirin ki, əvvəllər insanlar arabalardan istifadə etmişlər. Amma ondan hər adam istifadə edə bilmirdi. Nə üçün?

VII addım. Ümumiləşdirmələr aparın və ev tapşırığını müəyyənləşdirin. Evdə şagirdlərə müasir fayton modelinin şəklini çəkməyi tapşırın.

VIII addım. Qiymətləndirmə *taniyır, sadalayır, seçir* fəaliyyətlərinə əsaslanan meyarlarla aparıla bilər.

27. YOL HƏRƏKƏTİ QAYDALARI

4.2.4.	Sadə yol hərəkəti qaydalarını (səki və yolun kənarı ilə hərəkət etmək, işıqforun işarələrinə əməl etmək) sadalayır.		
T.N.	<i>Sadə yol hərəkəti qaydalarını taniyır, seçir, fərqləndirir.</i>		
İnteq.	<i>İnf.: 1.2.2.; Təs. inc.: 2.2.1.; Texn.: 1.2.3.</i>		
	Kollektivlə və cütlərlə iş	Müzakirə, şəkillər üzərində iş	Dərslik, şəkil kartları, iri şəkillər, videoçarx

I addım. Motivasiya qismində yol hərəkətinin pozulmasına dair film nümayiş etdirə bilərsiniz. Lakin əvvəlcə şagirdlərə suallar ünvanlayın:

- *Yol hərəkətinin iştirakçıları kimlərdir?*
 - *Onlar necə adlandırılır?*
- Uşaqlar insanların da bu hərəkətdə iştirakçı olduqlarını bilməlidirlər.
Film nümayiş olunduqdan sonra tədqiqat sualını bu şəkildə formalaşdırmağa çalışın:

Yol hərəkəti zamanı təhlükələri necə azaltmaq olar?

II addım. Şagirdlərin diqqətini 66-cı səhifədəki şəkillərə yönləndirin. Baş verən yanlışlıqları müəyyən etməyə kömək edin. Xüsusən də svetoforun nə olması haqqında xatırlatma sualı ilə müraciət edin.

- *Bu zolaqlar kimin üçün nəzərdə tutulub?*
- *Uşaqlar, svetofor olmayan yollara nə deyirlər?*
- *Velosiped sürənlər üçün ayrıca yollar görmüsünüzmü? Bu nə üçün belədir?*

III addım. Sınıfı yenidən təşkil edin və cütlərə ayırın. Əvvəlcə 67-ci səhifədəki ilk tapşırığı həll etməyə çalışın. Cütlər metroda əməl etməli olduqları qaydaları müəyyənləşdirməlidirlər.

Bunun ardınca cütlər həmin səhifədəki növbəti tapşırığı həll etməli və qadağa işarələrini müəyyən etməlidirlər.

IV addım. Mübadiləni təşkil edin və cavabları müzakirələrlə dəqiqləşdirin. Bildirin ki, işarələrdə hər bir element müəyyən məna daşıyır. İşarələrin qırmızı olması onun qadağan işarəsi olması deməkdir. Göy rəng isə icazə işarəsidir.

V addım. Müzakirədən sonra əvvəlcədən hazırladığınız digər sadə işarələrə müraciət edə bilərsiniz. Bu zaman sualları kollektivdən almağa çalışın. Suallarınız qapalı olmalıdır ki, "bəli" və ya "xeyir", "bu" və ya "o" cavablarını ala bilərsiniz.

- *Məktəbə gedərkən yol kənarında bu nişanlardan hansı ilə rastlaşırsınız?*
- *Bu işarədəki rəng nəyi ifadə edir: "olar", yoxsa "olmaz"?*
- *Sizcə, piyada burada yolu keçə bilərmi? və s.*

VI addım. Ümumiləşdirməyə keçməzdən əvvəl dərslikdəki svetofor haqqında şeiri oxuyun və onu müzakirə etməyə çalışın. Şəklə əsasən svetoforun rənglərinin ifadəsini müəyyənləşdirin. Sonda bu svetoforların hansının piyadalar üçün olduğunu şagirdlərdən soruşun.

VII addım. Yaradıcı tətbiqetmə qismində şagirdlərdən svetoforu rəngləməyi xahiş edin.

VIII addım. Qiymətləndirərkən *tanıyır, seçir, müəyyənləşdirir, uyğunluğu tapır* kimi fəaliyyətlərə istinad edə bilərsiniz.

28. TƏBİİ FÖVQƏLADƏ HADİSƏLƏR

4.3.1.	<i>Təbii fəvqəladə hadisələri (daşqın, subasma, qasırğa, ildırım, zəlzələ, torpaq sürüşməsi, qar uçuşunu) və texnogen qəzaları (partlayış, yanğın, böyük nəqliyyat qəzası, ətraf mühitin zəhərli maddələrlə çirklənməsi) təsvirlərdə tanıyır.</i>		
T.N.	<i>Qəza anlayışını, təbii və texnogen qəza anlayışlarını dərk edir, nümunələrlə sadalayır, onları təsvirlərdə tanıyır, bir-birindən fərqləndirir, təsvir edir.</i>		
İnteq.	Azərb. dili: 2.1.4.; Fiz. tər.: 4.1.2.		
	Kollektivlə və qruplarla iş	Müzakirə, şəkillər üzərində iş, auksion	Dərslik, yol nişanları, proyektor

I addım. Motivasiyanı müxtəlif yollarla həyata keçirə bilərsiniz. Məsələn, Xəzər dənizində tufan zamanı buruqlara çırpınan dalğalar göstərin və "Bu cür dənizdə üzmək mümkündürmü?" sualı ilə sinfə müraciət edin. Cavabların izahını xahiş edin. Eynilə yanğın, leysan, daşqın, zəlzələ kimi, digər təbiət hadisələrinin də təsvirini verə bilərsiniz. Müxtəlif suallardan istifadə etməklə təbiət hadisələri kəlməsini aldıqdan sonra şagirdlərin diqqətini mövzunun ilk səhifəsindəki şəkillərə yönləndirin. Nə üçün bu cür hadisələrin həm də təbii fəvqəladə hadisə adlandığını izah edin.

Sonra şagirdlərdən təhlükə törədə bilən daha hansı təbiət hadisələrini tanıdıqlarını soruşun. Bu zaman tədqiqat sualı formalaşacaq:

Bəs insanlar üçün təhlükə törədən daha hansı hadisələr olur?
Bu zaman nə etmək mümkündür?

II addım. Sınıf qruplara bölün və onlara 69-cu səhifədəki ilk tapşırığı verin. Qruplar üçün vaxt müəyyənəldirin. Mübadilə və müzakirə zamanı cavabların izahını da xahiş edin.

III addım. Tədqiqatın növbəti mərhələsinə keçid alın. Şagirdlər təbiət hadisəsinin növünü müəyyənəlməlidir. Siz əvvəlcədən hazırladığınız şəkillər vasitəsilə digər təbiət hadisələrini də nümayiş etdirə bilərsiniz. Məsələn, daşqın, sel və torpaq sürüşməsinin nə olduğunu izah etmək olar.

IV addım. Mübadilədən sonra diqqəti məlumata yönləndirin və bildirin ki, təbiət hadisələrinin qarşısını, qismən də olsa, almaq mümkündür. Bunun üçün əvvəlcədən müəyyən işlər aparılmalıdır. Məsələn, torpaq sürüşməsinin qarşısını almaq üçün çoxlu ağac əkək lazımdır. Eyni zamanda aşağıdakı suallardan da istifadə edə bilərsiniz:

– *Uşaqlar, heç bilərsinizmi ki, bəzi təbiət hadisələri məhz insanlar tərəfindən törədilir? Gəlin onları sadalayaq.*

– *Bu hadisələrə qəzalar və ya texnogen hadisələr deyilir.*

V addım. Sınıfdə fikirləri ümumiləşdirin və müəyyən texniki qaydaları sadalayın. Məsələn, meşəyə və ya parka gedərkən diqqətli olmalı və özündən sonra yanğın törədə biləcək əşya qoymamalısan, səyahət və gəzinti zamanı, hər ehtimala qarşı, fənər, tibb çantası, su, telefon kimi əşyalar götürməlisən və s.

Çalışın ki, bu fikirlərin əksəriyyətini şagirdlər özləri səsləndirsinlər.

VI addım. Qruplara ev tapşırığı kimi araşdırma tapşırın. Şagirdlər təbii və insanlar tərəfindən törədilən (texnogen) hadisələri qruplaşdırınlar.

VII addım. Refleksiya qismində siniflə "Təhlükə var!" oyununu oynayın. Bildirin ki, zəlzələ xəbəri veriləcək. Həyəcan signalı səsləndirin və şagirdlərə sinfi tez tərk etməyi öyrədin. Bu vər-diş növbəti dərslərdə də sizə gərəkli olacaq.

VIII addım. Qiymətləndirməni refleksiyaadan əvvəl bitirin. Onu fəaliyyətə əsaslanan meyar-lar cədvəli tərtib etməklə dərs boyunca aparın.

29. QƏZALARDAN MÜDAFİƏ

4.3.2., 4.3.3.	<i>Mülki müdafiə siqnallarını və qəzalardan mühafizə vasitələrini (əleyhqaz, respirator, yanğınsöndürmə balonu, su, qum) tanıyır. Yerli şəraitə uyğun süni yaradılmış ekstremal vəziyyətlərdə su, qum, respiratordan istifadə bacarıqları nümayiş etdirir.</i>		
T.N.	<i>Mülki müdafiə signalı anlayışını dərk edir, qəzalardan mühafizə vasitələrini tanıyır, onları sadalayır, əhəmiyyətinə görə fərqləndirir, təsvirlərdə tanıyır. Sınıfdə ehtimal olunan zəlzələ, yanğın zamanı davranış nümunələri göstərir, təsvirlərdə fərqləndirir, müxtəlif mühafizə bacarıqları uydurur.</i>		
İnteq.	Azərbay. dili: 1.2.1.; İnf.: 2.1.2.; Fiz. tər.: 4.1.2.		
	Kollektivlə və cütlərlə iş	Müzakirə, paylama materialı, şəkillər	Dərslik, şəkillər, tibbi ləvazimatlar və ya onları əvəz edən şəkillər, ya da oyuncaqlar, respiratorlar

I addım. Motivasiyada sinfə əvvəlki dərsin sonunda araşdırma üçün tapşırığınızı müqayisənin üzərində dayanın. Qruplar öz araşdırmalarını mübadilə etsinlər. Sizin vəzifəniz doğru və yanlış mülahizələri müəyyənləşdirməkdir. Qruplar işinə görə dəyərləndirilsin. Əməkdaşlığa xüsusi diqqət yetirin. Qrup lideri üzvlərin fəallıq səviyyəsi haqqında məruzə versin. Bundan sonra fikirləri ümumiləşdirin və tədqiqat sualına yönləndirin:

Qəza hadisələri zamanı insanlar hansı tədbirlər görürlər?

II addım. Tədqiqatı cütlərlə aparmalısınız. Cütlərə paylama materialları verin. Burada şəkillər olsun. Şəkillərdə qum, yanğınsöndürən balon, xüsusi su şlanqı, siqnal qurğusu, əleyhqaz və s. olsun. Cütlərə bildirin ki, bir neçə dəqiqə ərzində bu əşyalardan hansı təhlükələrin qorunması zamanı istifadə edildiyini müəyyənləşdirdisinsə, əvvəlcə öz mülahizələrini bildirsinsə. Mübadiləni tapşırığın vaxtı bitdikdən dərhal sonra aparın.

III addım. Cütlər öz mülahizələrini bildirdikdən sonra şagirdlərə üzərində şəkillər olan iş vərəqləri paylayın. Onlar mülahizələrini məntiqi cəhətdən şəkillərə uyğunlaşdırınsınlar. Məsələn, Qum istifadə olunur ... zamanı, su şlanqını ... zamanı işə salırlar və s. Şagirdlərə vaxt verdikdən sonra çöplərdən istifadə etməklə mübadilə və müzakirə mərhələsinə keçin. Fikirlərin təsdiqi üçün sonra dərsləyə müraciət edin.

IV addım. Növbəti tapşırığa keçid alın: "Bu qəzalar zamanı hara zəng etməliyik?" Tapşırığı bitirdikdən sonra məlumatı nəzərə çatdırın. Bildirin ki, ildırım təbii hadisə olsa da, yanğın törədir, eyni zamanda insan üçün çox təhlükəlidir.

V addım. Yaradıcı tətbiqetmə qismində "Gəlin toplayaq" rubrikasına müraciət edin. "Tibb çantasını toplayaq".

VI addım. Şagirdlərə yay fəslində hansı təbii və texnogen hadisələrin olduğu ilə bağlı suallarla müraciət edin. Fikirlərinizi ümumiləşdirin və ümumi nəticələrin əldə edilməsinə kömək edin. Bildirin ki, təbii fəvqəladə hadisələr kimi, qəzalar da çox təhlükəlidir. Buna görə də bö-yüklərin dediklərinə ciddi əməl etməliyik.

VII addım. Refleksiya qismində siz yenə də "Təhlükə var!" oyununu oynayın. Lakin bu dəfə yanğın xəbəri olacaq. Şagirdlər respirator geyinəcəklər (bu qaydaları siz əvvəlcədən onlara nümayiş etdirməlisiniz).

VIII addım. Qiymətləndirməni standartın tələblərinə uyğun fəaliyyətə əsaslanan meyarlarla həyata keçirin.

İSTİFADƏ OLUNAN VƏ TÖVSIYƏ EDİLƏN MƏNBƏLƏR

Azərbaycan dilində

1. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün xarici dil fənni üzrə təhsil proqramı (kurikulumu) (I–XI siniflər), Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Azərbaycan Respublikası Təhsil Problemləri İnstitutu. Bakı, 2013
2. Əkbərov N. Ailə və cəmiyyətdə əxlaq və davranış qaydaları. Bakı, 2010.
3. Həsənov M., Cəfərova N., Bəhmənova C. İbtidai sinif müəllimləri üçün kurikulumun məzmunu və həyata keçirilməsi yolları (metodik vəsait). Bakı, 2014, 76 s.
4. "Ümumi orta təhsil səviyyəsinin yeni fənn kurikulumlarının tətbiqi üzrə" təlim kursunun iştirakçıları üçün TƏLİM MATERİALI/ Orta məktəb üzrə fənn müəllimləri üçün ixtisasartırma təhsilinin 2-ci modulu üzrə. Bakı, 2012, 68 s.
5. Veysova Z. Fəal təlim metodları, Bakı, 2007, 156 s.

Rus dilində

6. Кондратьева И., Дмитрий Р. SANAKO Study 1200 Пособие для учителя. SANAKO Corporation, 2010, 93 с.
7. Рустамова Л.В. Сущность и значение интеграции предмета Познание мира на уроки изобразительного искусства и музыки в начальных классах//Наука и Школа №5, 2015, с. 195–198.
8. Цюпка В.П. Методика преподавания естествознания в начальных классах. Белгород 2006, 171 с.
9. Чернова Г.А., Жукова Л.Г., Митюкова И.В. Методика преподавания обществознания в начальной школе. Москва, 2008, 50 с.

İngilis dilində

10. Adams, K. "Behaviour for learning in the primary school", by Learning Matters LTD 2009, 112 p.
11. Beadle Ph. & Murphy J. "Why Are You Shouting At Us?" , BLOOMSBURY Publishers 2013, 133 p.
12. Bluestein J. "The Win-Win Classroom", 2008, 298 p.
13. Tauber R.T. "Classroom Management, Sound Theory and Effective Practice", London, Preager Publishers, 2007, 393 p.
14. Teaching approaches and strategies that work KEEPING CHILDREN ENGAGED AND ACHIEVING IN THE UPPER PRIMARY SCHOOL/Published 2017 © Crown copyright ISBN 978-0-478-43862-8, p. 132
15. Teaching methods in primary school / Comparison of approach in the Czech Republic and Spain Martin Skutil Institute of Primary and Pre-primary Education Faculty of Education, University of Hradec Králové Hradec Králové, Czech Republic /2nd International Conference on Education Reform and Modern Management. 2015, pp. 198–200
16. Wong H.K. & Wong R.T. "First Days of School" K.W.Publication INC. 2018, 332 p.
17. Wong H.K. & Wong R.T. "The Classroom Management Book", K.W.Publication INC. 2018, 305 p.

İnternet resursları

18. Kurikulum, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, <http://www.edu.gov.az/upload/file/teqdimat/2016/13.pdf>
19. "Həyat bilgisi fənninin tədrisi metodikası" mövzusunda ixtisasartırma proqramının oxu materialı, <http://www.tipii.edu.az/noduploads/document/hayat-bilgisi-fanninin-tadrisi-metodikasi-oxu-materiali-28-06.pdf>
20. Мирза Н.В., Васенева Е.А. Современные методы преподавания «Познания мира» в начальных классах // http://www.rusnauka.com/6_nitsb_2009/pedagogica/41849.doc.htm
21. Рахматова А. Роль учителя и его качества. Центр развития учителей при европейско – азербайджанском сообществе, http://www.azteachers.az/sites/default/files/inline-files/Raxmatova_Antonina.pdf
22. Teaching methods // <https://teach.com/what/teachers-know/teaching-methods/>
23. 150 Teaching Methods/ <https://teaching.uncc.edu/sites/teaching.uncc.edu/files/media/files/file/InstructionalMethods/150TeachingMethods.pdf>
24. Teaching Methods, Skills, and Approaches/ <https://www.churchofjesuschrist.org/study/manual/gospel-teaching-and-learning-a-handbook-for-teachers-and-leaders-in-seminaries-and-institutes-of-religion/teaching-methods-skills-and-approaches?lang=eng>
25. 21 совет учителям для эффективного управления классом <https://mega-talant.com/blog/21-sovet-uchitelyam-dlya-effektivnogo-upravleniya-klassom>

Buraxılış məlumatı

HƏYAT BİLGİSİ 1

*Ümumtəhsil məktəblərinin 1-ci sinfi üçün
Heyat bilgisi fənni üzrə dərsliyin (qrif nömrəsi: 2020-007)*

METODİK VƏSAİTİ

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər: **Gülsən Soltanova**
Nərgiz Cabbarlı

Buraxılışa məsul	Rəfiq Kazımov
Üz qabığının dizaynı	Nurlan Nəhmətov
Dizayner və səhifələyici	Yeganə Rüstəmov
Redaktor	Gültəkin Cəfərova
Korrektor	Nübar Qarayeva
Texniki redaktor	Sevinc Yusifova
Baş redaktor	Nərgiz Cabbarlı
Texniki direktor	Xəqani Fərzaliev
Nəşriyyat direktoru	Sevil İsmayılova

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 8,3. Fiziki çap vərəqi 10. Formatı 57x82¹/₈.
Kəsimdən sonra ölçüsü: 195x275. Səhifə sayı 80.
Şriftin adı və ölçüsü: məktəb qarnituru 10-12. Ofset kağızı. Ofset çapı.
Sifariş _____. Tiraj 4136. Pulsuz. Bakı – 2020

Əlyazmanın yığma verildiyi və çapa imzalandığı tarix: 19.08.2020

Nəşriyyat:

“Şərq-Qərb” ASC
(Bakı, AZ1143, Hüseyn Cavid küç., 111)

Çap məhsulunu istehsal edən:

“Radius MMC” mətbəəsi
(Bakı şəhəri, Binəqədi şossesi, 53)

Pulsuz